

**T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**YAŞAYANLARIN DİLİNDEN KIRIKHAN
ŞEHRİNİN OLUŞUMU GÖÇ VE İSKÂN**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Özlem GÜÇ**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Sacit UĞUZ**

Hatay-2024

**T.C.
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**YAŞAYANLARIN DİLİNDEN KIRIKHAN
ŞEHRİNİN OLUŞUMU GÖÇ VE İSKÂN**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Özlem GÜÇ**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Sacit UĞUZ**

Hatay-2024

ONAY

ÖZLEM GÜÇ tarafından hazırlanan “**YAŞAYANLARIN DİLİNDEN KIRIKHAN ŞEHRİNİN OLUŞUMUNDA GÖÇ VE İSKAN**” adlı bu çalışma jüri tarafından lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği/ oyçokluğu ile **TARİH ANA BİLİM DALINDA YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

../ ../ 2024

Jüri Üyeleri	İmza
Doç. Dr. Sacit Uğuz (Tez Danışmanı-Başkan)	
Doç. Dr. Mustafa Çabuk	
Dr. Arş. Gör. Caner Ayder	

Özlem Güç tarafından hazırlanan “**Yaşayanların Dilinden Kırıkhan Şehrinin Oluşumunda Göç ve İskan**” adlı tez çalışmasının yukarıda imzaları bulunan jüri üyelerince kabul edildiğini **onaylarım.**

Doç. Dr. Sinan ERDOĞAN
Enstitü Müdürü

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
HATAY MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezde yer alan bilgilerin tamamının akademik kurallara ve etik ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Söz konusu kural ve ilkelerin gereği olarak tezde yararlandığım eserlerin tamamına uygun bir şekilde atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (29/04/2024)

İmza
Özlem GÜÇ

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Kırıkhan şehrinin oluşum sürecini göç ve iskan dinamikleri üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Şehirlerin tarihlerini ve kimliklerini belirleyen unsurlardan biri olan göç ve yerleşim, Kırıkhan şehri üzerinde de derin izler bırakmıştır. Bu sebeple, bu tezde Kırıkhan'ın geçmişi, bugünü ve geleceği arasındaki bağlantı göç ve iskan perspektifinden ele alınmıştır.

Kırıkhan şehri, zengin tarihi ve kültürel mirasıyla önemli bir konuma sahip olan bir kenttir. Bu tezde, şehrin sahip olduğu değerleri koruma ve gelecek nesillere aktarma çabasının bir parçası olarak, Kırıkhan'ın göç ve iskan süreçleriyle ilişkilendirilmesi önem taşımaktadır.

Her tez gibi, bu çalışma da emek, araştırma ve özveri gerektirmiştir. Kırıkhan halkının tarihine ve kültürüne yakın hissedenden biri olarak, bu çalışmayı yaparken büyük bir heyecan ve sorumluluk duydum. Amacım, okuyuculara Kırıkhan'ın geçmişine ve bugününe dair yeni bir bakış açısı sunabilmektir.

Bu tez, öğrenciler, araştırmacılar, yerel yöneticiler ve şehir planlamacıları için bir kaynak olmayı hedeflemektedir. Umuyorum ki, bu çalışma Kırıkhan şehrinin geçmişini anlamak, bugününü değerlendirmek ve geleceğe dair planlar yapmak isteyen herkes için faydalı olacaktır.

Bu tez çalışması tamamlanırken, birçok kişi ve kurumun destekleriyle yol alındı. Bu nedenle, şükranlarımı sunmak isterim.

İlk olarak, tez danışmanım Doç. Dr. Sacit Oğuz'a sonsuz teşekkürlerimi iletmek istiyorum. Sabrı, rehberliği ve motivasyonu sayesinde bu çalışmayı tamamlamak mümkün oldu.

Ayrıca, bu çalışmanın gerçekleşmesinde bana maddi ve manevi destek olan eşime teşekkür etmek istiyorum. Sağladığı imkanlar olmadan bu çalışmanın hayata geçirilmesi mümkün olmazdı.

Araştırmaya katkı sağlayan ve bilgi paylaşımında bulunan tüm katılımcılara teşekkür etmek isterim. Verdikleri değerli bilgiler, çalışmanın zenginleşmesine katkı sağladı.

Son olarak, aileme, arkadaşlarıma ve sevdiklerime destekleri için teşekkür etmek isterim. Her zaman yanımda oldular ve bu süreci kolaylaştırdılar.

Bu tez çalışması, emeği geçen herkese ithaf edilmiştir.

Özlem GÜÇ

YAŞAYANLARIN DİLİNDEN KIRIKHAN ŞEHRİNİN OLUŞUMU GÖÇ VE İSKÂN

Özlem GÜÇ

Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2024

Danışman: Doç. Dr. Sacit UĞUZ

ÖZET

İnsanlar, var oldukları günden itibaren hareket halinde yaşamaktadır. Onları bu duruma sevk eden bir takım etmenler vardır. Güvenlik, barınma, işeyi temin etme sağlık ve eğitim gibi bir çok etmen insanların yerlerini değiştirmelerinde etkili olmuştur. Zorunlu veya gönüllü alınan kararlar doğrultusunda birey veya gruplar halinde yaşadıkları alanları terk etmek durumunda kalmışlardır. Bu süreç içerisinde eski yaşantısını bırakıp iç veya dış göç olarak yeni bir yaşam alanı oluşturmaktadırlar. Çalışma, Osmanlı Devleti'nin çözülmeye başlayıp, yıkılması ile devam eden zaman içerisinde yurtlarını bırakmak zorunda kalan Bulgaristan Türkleri, Ahıska Türkleri ve Bayır-Bucak Türkleri ile 19659'da Karadeniz Bölgesi'nde yaşanan sel ve heyelan felaketi sonucu göç ettirilen Çaykaralılar ve dağınık şekilde göçebe halinde yaşayan Yörüklerin iskanı ile Kırıkhan şehrinin oluşumunu anlamayı amaçlamıştır. Nicel ve nitel araştırmalar sonucunda karma desenli olarak yapılan çalışma, hem yüz yüze röportajlar hem de belgeler ile zenginleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahıska Türkleri, Bayır-Bucak Türkleri, Bulgaristan Türkleri, Çaykaralılar, Yörükler ve Kırıkhan, Göç.

THE FORMATION OF THE CITY OF KIRIKHAN IN THE LANGUAGE OF THE LIVING PEOPLE MIGRATION AND SETTLEMENT

Master's Thesis, Özlem GÜÇ
History Of Department, 2024
Supervisor: Assoc. Dr. Sacit UĞUZ

ABSTRACT

People have been living in a mobile manner since the day they came into existence. There are various factors that drive them into this situation. Factors such as security, housing, providing sustenance, health, and education have played a significant role in people changing their locations. Individuals or groups have found themselves compelled to leave the areas where they lived based on decisions taken either voluntarily or out of necessity. In this process, they leave behind their old way of life and establish a new living space through internal or external migration. This study aims to understand the formation of the city of Kırıkhan through the migration of the Bulgarian Turks, Akhiska Turks, Bayır-Bucak Turks forced to leave their homeland due to the dissolution and collapse of the Ottoman Empire, and the relocation of the Çaykara residents following the 19659 flood and landslide disaster in the Black Sea region, as well as the dispersed nomadic lifestyle of the Yörüks. The research, conducted with a mixed-methods design through both face-to-face interviews and documents, has been enriched with both quantitative and qualitative findings.

Keywords: Akhiska Turks, Bayır-Bucak Turks, Çaykara residents, Bulgarian Turks, Yörüks, and Kırıkhan, Migration.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT	II
İÇİNDEKİLER	III
HARİTA LİSTESİ	VI
RESİM LİSTESİ	VII
TABLO LİSTESİ	VIII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KIRIKHAN: SOSYO-KÜLTÜREL VE EKONOMİK DURUM

1.1. Kırıkhan Adı.....	8
1.2. Kırıkhan Şehrinin Tarihsel Gelişimi: İdari ve Demografik Durum	11
1.2.1. Osmanlı Dönemi	11
1.2.2. Manda Dönemi.....	13
1.2.3. Anavatana Katılmasından Sonra.....	14
1.3. Önemli Bir Göç ve İskân Merkezi Olarak Kırıkhan Şehri.....	16
1.3.1. Kırıkhan ve Çevresinin Göç Alma Nedenleri.....	16
1.3.2. Amik Gölü'nün Kurultulması Çalışmaları	18
1.3.2. Günümüzde Kırıkhan'ın Ekonomik Durumu	20

İKİNCİ BÖLÜM
YAŞAYANLARIN DİLİNDEN KIRIKHAN'A YAPILAN
BAŞLICA GÖÇLER VE İSKÂN

2.1. Kırıkhan'da Yaşayan Bulgaristan Muhacirleri	23
2.1.1. Rumeli'de İskan ve Anadolu'ya Göç.....	23
2.1.2. Bulgaristan Muhacirlerinin Kırıkhan'a Göçü	27
2.1.3. Sosyal Hayat	29
2.1.4. Eğitim.....	31
2.1.5. Ekonomik Faaliyetler.....	33
2.2. Kırıkhan'da Yaşayan Ahıska Muhacirleri	34
2.2.1. Ahıska Türkleri ve Anadolu'ya Göç	34
2.3.2. Kırıkhan'a Yerleşme	39
2.3.3. Sosyal Hayat	41
2.3.4. Eğitim.....	45
2.3.5. Ahıskalıların Göç Sonrası Ekonomik Durumu	46
2.4. Kırıkhan'a Yerleştirilen Trabzonlular	47
2.4.1. Trabzon'dan Göçün Sebepleri	47
2.4.2. Kırıkhan'da 408 Evler Mahallesinin Kurulması.....	49
2.4.3. 408 Evler Mahallesine Yerleşme	51
2.4.4. Sosyal Hayat	52
2.4.5. Eğitim.....	56
2.4.6. Çaykaralıların Göç Sonrası Ekonomik Durumu	57
2.5. Kırıkhan'a İskân Edilen Yörükler	58
2.5.1 Öz Yörük, Çankaya ve Aydınli Mahallelerinin Kurulması	61
2.5.2.Sosyal Hayat	62

2.5.3. Eğitim.....	67
2.5.4. Yerleşik Hayata Geçmelerinden Sonra Yörüklerin Ekonomik Durumu ..	68
2.6. Bayır- Bucak’tan Yapılan Göçler	70
2.6.1. Bayır-Bucak Caddesinin Oluşturulması	74
2.6.2. Sosyal Hayat	75
2.6.3. Eğitim.....	77
2.6.4. Ekonomik Durum.....	77
SONUÇ.....	79
EKLER.....	84
KAYNAKÇA	87

HARİTA LİSTESİ

Harita 1: Çalışmaya Konu Olan Coğrafi Alan	3
Harita 2: İkinci bölümde ele alınacak göçlerin iskan mahalleri	18
Harita 3: Bulgaristan Türklerinin Kırıkhan'da yerleştikleri alan.	28
Harita 4: Ahıska Türklerinin Kırıkhan'da yerleştikleri alan	40
Harita 5: Çaykaralıların Kırıkhan'da yerleştikleri alan	50
Harita 6: Yörüklerin Kırıkhan'na yerleştirildikleri alan.....	62
Harita 7: Bayır-Bucak Bölgesini gösteren harita.....	71
Harita 8: Bayır-Bucak Türkmenlerinin Kırıkhan'da yerleştirildikleri alan.....	75

RESİM LİSTESİ

- Resim1:** Kırıkhan Adının Manda Döneminde Kullanıldığı Taş Levha.....10
- Resim2:** Ahıska Türklerine gönderilen yurda davet çağrısı 36

TABLO LİSTESİ

Tablo1: Cumhuriyet Öncesi Dönemde Bulgaristan'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler.....	26
---	----

KISALTMALAR LİSTESİ

TDK	: Türk Dil Kurumu
BOA	: Başkanlık Osmanlı Arşivi
BCA	: Başkanlık Cumhuriyet Arşivi
M.Ö.	:Milattan Önce
K	: Kadın
E	: Erkek

GİRİŞ

Göç günümüz dünyasının en önemli toplumsal meselelerinden biridir. Türk Dil Kurumu tarafından; “*ekonomik, toplumsal, siyasî sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, hicret*” olarak ifade edilen göç¹, Uluslararası Göç Örgütüne (IOM) göre; insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleri olarak tanımlanmaktadır.

Ayrıca göç birçok disiplin tarafından incelenerek birbirini tamamlayan farklı tanımlar ile açıklanmaya çalışılmıştır. Zira her disiplin kendi bakış açısıyla bu olguya bir yaklaşım katmıştır. Örneğin; beşerî coğrafya, göçü kitlelerin mekânsal yer değiştirmesi olarak tanımlarken, ekonomi piyasalar arası emek geçişi olarak yorumlamaktadır.²

Göçler, bir yerleşim birimindeki nüfusun artmasına veya azalmasına yol açarken, gerçekleşen nüfus hareketliliği toplumların tüm katmanlarını etkilemektedir. Çünkü göç, yalnızca bireylerin yaşadıkları yerleri terk ederek farklı bir yerleşim bölgesine yerleşmek değil, aynı zamanda kültürel ve ekonomik olarak da değişim yaşamalarına sebep olmaktadır. Zira göç, sadece göç eden bireyleri etkilemekle kalmayıp bir domino taşı gibi sirayet ettiği herkesi ve her şeyi etkilemektedir.³

Göçü genel olarak iç göç ve dış göç ile gönüllü göç ve zorunlu göç olarak sınıflandırmak mümkündür. Ulusal sınırlar içerisinde yapılan göçlere “iç göç”, dışarıdan ülkeye ya da ülkeden dışarıya yapılan göçlere ise “dış göç” denilmektedir.⁴ Göç vermek ya da göç almak tabirleri yapılan göçün yönünü belirtmek amacıyla kullanılmaktadır.

Bunun yanında bilim insanları, göçleri isteğe bağlı göçler ve zorunlu göçler olmak üzere de iki gruba ayırmışlardır. İsteğe bağlı göçler; genel olarak ekonomik

¹ TDK, <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi:17.01.2023, 10:11.

² Cemile Bayraklı, *Dış Göçün Sosyo-Ekonomik Etkileri: Görece Göçmen Konutları'nda (İzmir) Yaşayan Bulgaristan Göçmenleri Örneği*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Aydın 2007, s. 1.

³ Serpil Kalaycı, “Suriyeli Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Genetik Hakkındaki Algıları: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Örneği”, *Kökenler ve Göçler*, (Edl.: Gökhan Kalmış ve İsa Kalaycı), Kutlu Yayınevi, İstanbul 2021, s. 572.

⁴ Rıdvan Demir ve Halil İbrahim Aksu, “Türkiye’ de Göç İle İlgili Kamu Kurumları” *Kökenler ve Göçler*, (Edl.: Gökhan Kalmış ve İsa Kalaycı), Kutlu Yayınevi, İstanbul 2021, s. 658-659.

şartların doğurduğu ve insanların kendi arzuları doğrultusunda gerçekleşen bir göç tipidir. Bu göç, insanların daha iyi şartlarda kaliteli yaşama arzusu,⁵ bir yerde bulunan iş, eğitim, hastane, emniyet vb. gibi imkânların yüksek olması gibi faktörler etkili olmaktadır. Zorunlu göçler ise; deprem, volkanik olaylar, kuraklık, sel vb. doğa olaylarının yanı sıra savaş, ihtilal, siyasi baskılar sonucunda gerçekleşen bir göç tipidir.⁶ O halde göç, insanların istek ve ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yaşanan hareketliliklerinin sonucudur. Göç hareketlerine bağlı olarak, başka bir yere geçici veya temelli olmak üzere yer değiştiren kimselere ise göçmen adı verilmektedir.⁷

Göçmenler devletten alacakları yardım ya da desteklere göre iskânlı veya serbest göçmen şeklinde sınıflandırılmaktadır. Nitekim 2006 tarihli Resmî Gazetede yayınlanan İskân Kanunu'nda serbest göçmen; devletten yardım istememek şartıyla tek başına veya toplu olarak yerleşmek amacıyla Türkiye'ye gelen, Türk soyundan ve kültüründen olan kişiler olarak tanımlanmaktadır. Elbette buna yurt içinde yer değiştiren serbest göçmenler de dahildir. İskânlı göçmen ise; bunun tersi olarak devlet desteğiyle İskân Kanunu uyarınca belirli programlar dahilinde iskân edilen göçmenlere verilen isimdir.⁸

Anadolu toprakları tarih boyunca göç alan ve göç veren bir bölge olmuştur. Şüphesiz bunda coğrafi konumu ve bunun getirdiği stratejik özellikleri etkilidir. Türkler de bu topraklara sonradan yerleşmişler ve büyük devletler kurmuşlardır. Orta Asya'dan gelen Türk göçleri uzun yıllar devam etmiş ve Selçuklular döneminde Anadolu Türk yurdu hâline gelmiştir. Osmanlı Devleti zamanında da göç hareketleri devam etmiş, kuruluş döneminde iskân politikası doğrultusunda Anadolu'dan Balkanlara doğru göçler yaşanmıştır. Bu durum 19. yüzyıla gelindiğinde değişmiş ve savaşlarda alınan mağlubiyetler nedeniyle yaşanan toprak kayıpları Balkanlardan ve adalardan Anadolu'ya doğru bir göç dalgası başlatmıştır. Ayrıca Rusya'nın yayılmacı politikaları neticesinde Kafkaslara hakim olma çabaları, bu bölgelerde yaşayan Müslüman ahalinin de Anadolu'ya göç etmesine neden olmuştur. Bu göçler 20.

⁵ Bülent Arı, "Girit'ten Çukurova' ya Göç ve Bu Göçün Bölgeye Katkıları", *Kökenler ve Göçler*, (Edl.: Gökhan Kalmış ve İsa Kalaycı), Kutlu Yayınevi, İstanbul 2021, s. 288.

⁶ Nalan Özgür, *Bulgaristan Göçmeni Yetişkinlerde Travmanın Kuşaklar Arası Aktarımı İle Benlik Saygısı Arasındaki İlişkide Sosyal Desteğin Rolü*, Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2019, s. 5-6.

⁷ Bülent Arı, "Girit'ten Çukurova' ya Göç"... , s. 288.

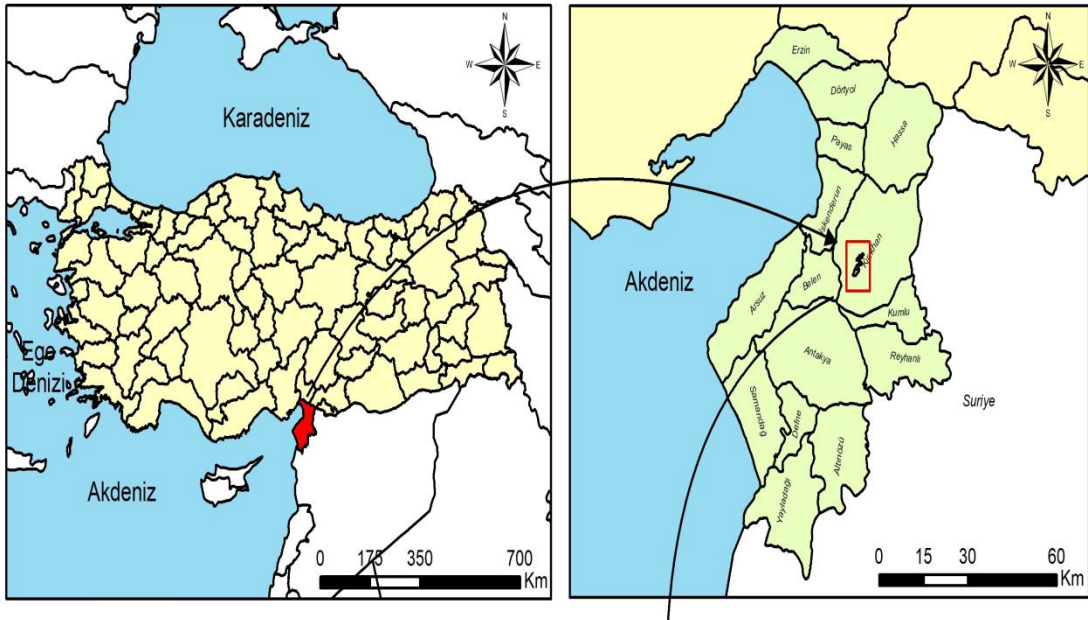
⁸ İbrahim Eşim, *Balkanlardan Anadolu'ya Yönelik Göçlerin Mekansal Etkileri (Bursa'daki Bulgaristan Göçmenleri Örneği)*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa 2020, s. 18

yüzyılda da devam etmiş ve çok sayıda insan muhacir olarak Anadolu'da iskân edilmiştir.

Cumhuriyet'ten sonra da Anadolu'da göçler devam etmiştir. Özellikle Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşanan Türk-Yunan mübadelesi süreci karşılıklı göçün en yoğun yaşandığı dönemdir. 1960'lı yıllardan itibaren ise ekonomik nedenlerle gerçekleşen Avrupa yönlü işçi göçleri gönüllülük esasına dayalı olarak uzunca bir süre devam etmiştir. Bunların dışında özellikle deprem, sel ve heyelan gibi doğal afetler nedeniyle yurt içerisinde zorunlu göç ettirilen topluluklar da her dönemde olmuştur.⁹ Son yıllarda yaşanan en önemli göç hareketi ise Suriye iç savaşı nedeniyle gerçekleşmiştir. Milyonlarca Suriyeli ülkelerini terk ederek Türkiye'ye sığınmışlardır. Dünya'da yaşanan siyasi çalkantılar, ekonomik dengesizlik ve savaşlar, insanları daha iyi bir yaşam umudu ya da can güvenliği kaygıları ile göçe sevk etmektedir. Özellikle düzensiz göç hareketleri günümüz dünyanın en önemli sorunları arasında yer almaktadır.

Aşağıdaki haritada çalışmaya konu olan coğrafi alan gösterilmiştir.

Harita 1.
Çalışmaya Konu Olan Coğrafi Alan

⁹ Eşim, *Balkanlardan Anadolu'ya Yönelik*, s. 15-16.

Bu çalışmanın konusu olan Kırıkhan ve çevresinin, eski çağlardan beri bir yerleşim alanı olduğu anlaşılmaktadır. Ancak günümüzdeki Kırıkhan şehri oldukça yenidir. Ortadoğu'nun önemli ticaret merkezlerinden olan Halep şehrini Akdeniz'e bağlayan yol güzergahında olması nedeniyle, öncesinde birkaç han ve haneden oluşan Kırıkhan, 19. yüzyılın sonlarına doğru İskenderun Limanının uluslararası ticarete entegre olmasıyla göç almış ve hızla büyüyerek günümüzün Kırıkhan şehri oluşmuştur.

Tarih boyunca meydana gelen bireysel veya kitlesel göçler, her zaman dünyanın nüfus dağılımını, toplumların sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel yapılarını ve gelişimlerini şekillendirmede etkin rol oynamıştır. Göç olgusu, nedenleri ve sonuçları bakımından önemli olup, siyasal, ekonomik ve sosyal boyutları olan çok yönlü bir toplumsal olgudur.¹⁰ Bu çalışmada Kırıkhan örneğinde göç olgusunun sosyal boyutu ele alınacak ve bir şehrin oluşumunda göçlerin etkisi üzerinde durulacaktır.

Kırıkhan'a farklı tarihlerde, farklı yerlerden ve farklı sebeplere bağlı olarak çok sayıda göç gerçekleşmiştir. Bulgaristan Türkleri, Ahıska Türkleri, Bayır-Bucak Türkleri, Yörükler ve Karadeniz bölgesinden gelenler iskân edilmişler bu günkü Kırıkhan'ın oluşumuna katkı sağlamışlardır. Şüphesiz Kırıkhan'a yapılan göçler bunlarla sınırlı olmayıp (Girit Göçmenleri, Kürtler, Çerkezler, Romenler ve Suriyeliler) daha başka göçler de gerçekleşmiştir. Ancak bu çalışma, beş önemli göç hareketi (Bulgaristan Muhacirleri, Ahıska Muhacirleri, Kırıkhan'a yerleştirilen Yörükler, Kırıkhan'a yerleştirilen Trabzonlular ve Bayır-Bucaklı Muhacirler) ve buna bağlı gerçekleştirilen iskânlar ile sınırlı tutulmuştur. Bu kapsamda sadece Kırıkhan şehri esas alınmış, bağlı köyler çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Kırıkhan ve çevresi ile ilgili olarak farklı alanlarda yapılan bazı akademik çalışmalar bulunmaktadır. Bunlar arasında;

Zeki Boyraz'ın, "*Kuruluşu, Gelişmesi ve Fonksiyonları Açısından Kırıkhan Şehri*" adlı çalışması; Kırıkhan'ın sınır komşuları, coğrafi özellikleri, iklim özellikleri, Osmanlı döneminde, manda döneminde ve Cumhuriyet döneminde idari yapısı ve şehrin yatay ve dikey gelişimi incelenmektedir.

¹⁰ Nefize Behatin Ramadan, *Göçün İnsanlar Üzerindeki Etkisinin Sosyal Bağlamda Araştırılması: Bulgaristan Göçü*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Edirne 2019, s. 1.

Reyhan Rafet Can, “*Doğal ve Kültürel Coğrafya Özellikleri Açısından Kırıkhan İlçesinde Köy Adları Üzerine Bir İnceleme*” adlı çalışma, köy yerleşmelerinin çeşitli özelliklerinin yanı sıra, köylerin geçmişten günümüze hangi isimle anıldıkları ve bu isimlerin verilmiş nedenlerini ele almaktadır. Aynı yazarın “*Kırıkhan İlçesinin Turizm Potansiyeli*”, başlıklı makalesinde Kırıkhan ve çevresinde bulunan tarihi yapılar ve bu yapıların turizm açısından değerini incelemiştir.

Ramazan Eminoglu’nun, “*Çaykara’dan Kırıkhan’a Göç ve İskân*”, isimli tez çalışmasında, Çaykara’da meydana gelen sel ve heyelan nedeni ile üç ayrı köyden Kırıkhan’a yapılan göç ve iskânı konu edinmektedir.

Ahmet Haşimi’nin “*Hatay Kırıkhan’da Göçmen Ağızların Yerli Ağız ve Ölçünlü Dilden, Ses Bilgisi Bağlamında, Etkilenme Düzeyi Üzerine Bir Değerlendirme*” başlıklı tez çalışmasında, Kırıkhan’a sonradan yerleşen göçmenlerin kendi aralarındaki günlük konuşmaları ile başkaları ile yaptıkları konuşmalarda kullandıkları ağız karşılaştırılıp değerlendirilmiştir.

Hüseyin Kürşat Türkan, “*Kırıkhan Yörüklerinde Doğum, Evlenme ve Ölüm Gelenekleri*” isimli çalışmasında Yörüklerin yerleşik hayata geçmeden önceki örf adetlerini konu edinmektedir.

Mustafa Deveci’nin, “*Hatay/Kırıkhan Yörüklerinde Halk Bilim Unsurları*” başlıklı tez çalışması, Hüseyin Kürşat Türkan’ın çalışması ile benzerlik göstermekte, Yörüklerin yerleşik hayata geçmeden önceki yaşantılarını konu edinmektedir.

Servet Özkan, “*Hatay’da Bir Okul Kilise: Kırıkhan Ruhban Okulu*” başlıklı makalesinde, Kurtuluş Mahallesinde bulunan kilisenin inşa edilişi, kullanım süreci ve faaliyetleri incelenmiştir.

İsmet Bozoğlan ise, “*Dünden Bugüne Suriye Türkmenleri-1 Bayır-Bucak Türkmenleri*” isimli kitabında, Hatay’ın anavatana katılmasından sonra Suriye topraklarında kalan Bayır-Bucak bölgesindeki Türklerin yaşadıkları zulümler ve bunun Türk basınına yansımaları, Bayır ve Bucak nahiyelerine bağlı köy isimleri, Suriye’nin idari yapısı ele alınmış ayrıca Bayır-Bucaklıların anavatana dönme çabalarını konu edilmiştir. Bu kapsamda 1952 yılında Bayır-Bucak bölgesinden gelerek Kırıkhan’a iskân edilen Türkmenler ile ilgili de bilgiler verilmiştir.

Kırıkhan’a yapılan göçler ve iskân faaliyetleri, şehrin sosyoekonomik ve kültürel yapısını önemli ölçüde etkilemiştir. Ancak, bu konuda toplu bir değerlendirme

yapan ve Kırıkhan'ın gelişimine bu göç ve iskân faaliyetlerinin etkilerini inceleyen kapsamlı bir akademik çalışma mevcut değildir. Mevcut literatürdeki bu boşluğu doldurmayı amaçlayan bu çalışma, göç ve iskânlarla şekillenmiş olan Kırıkhan şehrinin oluşum sürecine derinlemesine bir bakış sunmayı hedeflemektedir.

Bu çalışma, Kırıkhan'a yapılan göçlerin tarihçesini, bu göçlerin nedenlerini ve sonuçlarını ele alacak; ayrıca, iskân faaliyetlerinin şehrin demografik yapısına, ekonomisine ve kültürel dinamiklerine olan etkilerini analiz edecektir. Kırıkhan'ın, göç ve iskân politikalarıyla şekillenen bir şehir olarak, Türkiye'nin genelindeki göç dinamikleri içerisindeki yerini ve önemini ortaya koymak, bu çalışmanın temel tezini oluşturmaktadır. Göçmenlerin önde gelenleri ve yaşça ileri olanları ile yapılan görüşmeler çerçevesinde oluşturulmuş bir sözlü tarih çalışması niteliğindedir. Bu kapsamda yaşayanların dilinden kimlikleri, göç ettikleri yerler, göç etme nedenleri, göç etme süreçleri, Kırıkhan'daki iskân mahalleri, iskân edildikten sonraki sosyo-ekonomik ve kültürel durumları ile uyum süreçleri ele alınmıştır. Böylelikle farklı coğrafyalardan gelerek aynı yerde yaşayan ve yaşayış tarzları birbirinden bağımsız olan bu topluluklarda mevcut toplumsal hafızanın kaybolmadan kayıt altına alınması ve gelecek kuşaklara aktarılması amaçlanmıştır.

Bu çalışma, Kırıkhan şehrinin tarihsel gelişimini ve göç olaylarını iki ana bölümde ele almaktadır.

Birinci Bölüm: Kırıkhan'ın İsim ve Oluşum Tarihi. Bu bölüm, Kırıkhan isminin kökenini ve şehrin tarihsel oluşum sürecini detaylı bir şekilde incelemektedir. Araştırma, Osmanlı arşivi başta olmak üzere, çeşitli kaynaklardan yararlanarak derinlemesine bir tarih çalışması sunmaktadır.

İkinci Bölüm: Kırıkhan'da İskan Edilmiş Topluluklar Kırıkhan'da yerleşim gören önemli topluluklar; Bulgaristan Türkleri, Ahıska Türkleri, Bayır-Bucak Türkleri, Yörükler ve Karadeniz'den gelen göçmenler üzerine odaklanmaktadır. Bu bölüm, sözlü tarih metodolojisi kullanarak, bu toplulukların önde gelen ve yaşça ileri bireyleriyle yapılan görüşmelere dayanmaktadır

Bu çalışma, nitel ve nicel verilerin bir arada kullanıldığı karma bir desenle hazırlanmıştır. Araştırmanın nitel boyutu, etnografik desen temelinde yürütülmüş ve saha çalışmalarında yapılandırılmış röportaj yöntemi benimsenmiştir. Saha çalışması sırasında toplanan veriler, 2021-2023 yılları arasında elde edilmiştir. Toplanan

verilerin içerik analizleri gerçekleştirilmiş, bulgular tablo, grafik ve haritalarla desteklenerek içerik zenginleştirilmiştir.

Bu doğrultuda katılımcılara öncesinde görüşme hakkında bilgi verilmiş ve kabul eden katılımcılarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Görüşmelerde, önceden hazırlanan 13 adet açık uçlu soru katılımcılara yöneltilerek gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar kadın ve erkekten oluşmaktadır. Katılımcıların yaş aralıkları 35-97 yaş aralığında 65 kişiden oluşmaktadır. Görüşme yapılan kişilerin seçiminde dikkat edilen temel husus, göç öncesi, göç esnası ve sonrasında yaşananlara bizzat tanıklık etmiş ya da tanıklık edenleri dinlemiş olanlardan seçilmeleridir.

Bu çalışmanın önemli bir kısmını oluşturan saha araştırmaları ve görüşmeler, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Etik Kurulu'nun 01.09.2021 Tarih ve 12 Sayılı izni ile gerçekleştirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KIRIKHAN: SOSYO-KÜLTÜREL VE EKONOMİK DURUM

1.1. Kırıkhan Adı

Kırıkhan adının menşei konusunda dört farklı görüş bulunmaktadır. Bölge, İpek Yolu güzergâhı üzerinde bulunmasından dolayı ticaretin yoğun olduğu küçük bir yerleşim alanıdır. Bu küçük yerleşim alanında, birçok hanın bulunduğu ancak günümüze ulaşmadığı bilinmektedir. Bir görüşe göre; bölgede bulunan ve bakımız bırakılan bir hanın kırık kapısı nedeniye “kırık-han” olarak tanınması, zamanla bu bölgenin “Kırıkhan” olarak adlandırılmasına sebep olmuştur.¹¹ Başka bir görüşe göre; İpek yolu üzerinde Anadolu topraklarında Kırıkhan’a kadar toplam 39 han bulunması ve Kırıkhan’ın ise kırkinci olmasından dolayı kırk sayısına atfen Kırkhan/Kırıkhan denilmiştir. Diğer bir görüşe göre ise; Kırıkhan bölgesinde kırk tane han bulunmasından dolayı bölgeye “kırk han” ismi verilmiş ve zamanla bu isim “Kırıkhan”a dönüşmüştür. Birinci görüşe daha yakın başka bir görüşü, bu çalışmada bilgisine başvurulmuş kaynak kişilerden Kemal ATILGAN dile getirmiştir. Yaşanan bir olayın neticesinde Kırıkhan isminin bölgeye verildiğini ifade eden bu kişi, olayı şu şekilde nakletmektedir:

“Dedemin babası 1910 yılında İstanbul’da yaşarken artık orada yaşamak istemez ve limanda bir gemiye biner. Gemi nereye gider ise oraya yerleşeceğine karar verir. Gemi İskenderun limanında demir atar ve dedemin babası yerleşeceği alan konusunda araştırma yapar. Bir süre sonra Belen’e yerleşir ve buraya bir han açar. Nalbant da olduğu için Belen’deki han oldukça işlektir. 1913 yılında kendisi Romanya’ya kardeşleri de Çanakkale’ye savaşa gider. Kardeşleri şehit olur kendisi ise 1915 yılında Belen’e geri döner ve mesleğini icra etmeye devam eder. Bu kişinin oğlu benim dedemdir. Dedem de babası gibi nalbantlık yapar ve mesleğinde ustalaşır. Daha sonra babasının Belen’deki hanından ayrılarak kendisi Kırıkhan’da ayrı bir han açmaya karar verir. Ancak o dönemde bölgenin herhangi bir ismi bulunmamaktadır.

¹¹ Hatay Valiliği, <http://hatay.gov.tr/tarihsel-surec-icinde-hatayda-kultur-ve-uygarlik>, erişim tarihi: 03.06. 2022, 11:52

Burası oldukça küçük bir yerdir. Kırıkhan'ın ilk Türk yerleşimcilerinden olan ve Elbistan'dan gelerek buraya yerleşen Bektaş (Göçmen) adındaki kişinin evini (günümüzde “asmalı kahve”nin karşısında bulunan ev) kiralar. Kendisi Kırıkhan'a yerleşen beşinci Türk ailedir. Dedem, (Hancı Kadir) bu evin bahçesine dikmeleri diker ve samanlık alanlarını oluşturarak ilk hanı faaliyete geçirir. Zamanla işler artınca buranın dışında beş tane daha han açar. Bölgeye ismini veren ise, eski otogar olarak kullanılan günümüzde Küpeli Market'in karşısında bulunan alanda açmış olduğu handır. Dedem bu hanı Ermeni bir arkadaşı ile ortak açar. Ancak arkadaşı hesapta hile yapar. Dedem heybetli ve asabi bir adamdır. Bu durumu anlayınca öfkeyle balyozu eline alıp hanın bir tarafının ahşap direğine vurarak damın bir ucunun yıkılmasına sebep olur ve ortağını kovar. Hanın bir tarafı çökmüş olsa da diğer taraflarında tüccarların işleri görülmeye devam eder. Bölge dört bir yandan gelen tüccarların ortak buluşma noktası olduğu için kendi aralarında konuşur iken “kırık dökük han”da buluşma ifadesini kullanmaya başlarlar. Zamanla bölgeyi tanımlamak için kırık dökük han ifadesi yayılmaya başlar ve Hancı Kadir'in öfke ile kırıdığı han direği Kırık-Han isminin bölgeye verilmesine sebep olur. Bu açıklamayı yıllarca bize dedem yaptı. Dedemden sonra babam anlattı”.¹²

¹² Kaynak Kişi: E40, 78 Yaşında, Görüşme Tarihi: 02.12.2022

Resim 1.

Kırıkhan Adının Manda Döneminde Kullanıldığı Taş Levha

Kaynak:file:///C:/Users/Pc/Pictures/Saved%20Pictures/Facebook.html,
E.T:04.12.2022, 22:58.

Anlatılanlar bakılırsa bölgede kırk tane hanın bulunması zaten pek mümkün görünmemektedir. Çünkü bölgenin 1915 yılında hatta manda döneminde Fransız askerleriyle birlikte dahi nüfusunun az olduğu katılımcılar tarafından ifade edilmektedir. Bu nedenle nüfusun az olduğu bir coğrafyada kırk tane hanı işletecek insan gücünün bulunmaması bu tezi çürütmektedir. Hepsinden önemlisi Cevdet Paşa'nın "Tezakir" isimli eserinde, 1282 (1865/1866) tarihinde, Kırıkhan isminin bu bölge için kullanıldığı görülür.¹³ Bu da Kırıkhan adının sözlü kaynaklarda ifade edilenden çok daha öncesinde bir resmi kaynaklarda geçtiğini göstermektedir. Ancak Bu ismin ne suretle bu bölgeye verildiği hususunda kesin bir kanıya varılamamıştır.

Araştırmalar, Kırıkhan'ın tarihini M.Ö. 3000 yıllarına kadar uzanan¹⁴ zengin bir geçmişe sahip olduğunu göstermektedir. Antakya şehri ile tarihsel paralellikler gösteren Kırıkhan, Akad, Hurri, Hitit, Asur ve Pers uygarlıklarının izlerini taşımaktadır. Pers hakimiyetinin sona ermesiyle bölgede yoğun yerleşim aktiviteleri kaydedilmiştir. Helenistik Dönem'e ait Darb-ı Sak Kalesi ve ova boyunca sıralanan höyükler, Kırıkhan'ın stratejik bir güvenlik ve haberleşme merkezi¹⁵ olarak önemli bir

¹³ Cavid Baysun, *Cevdet Paşa Tezakir 21-39*, Seri 2, No 17, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1963 Ankara, s. 141.

¹⁴ Mehmet Tekin, *Hatay Tarihi*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 1.

¹⁵ 2011 Hatay İl Yıllığı S.4, s. 200.

rol oynadığını düşündürmektedir. Ancak, bölgenin tarihi merkezinin kesin konumu hâlâ bir gizem olarak kalmaktadır

Kırıkhan şehrinin oluşumunda şüphesiz geçmişten beri yol güzergâhı üzerinde yer alması ve ulaşımın kolay sağlanması gibi etkenler etkili olmuştur. Doğuya ve Akdeniz'e uzanan ticaret yollarının kesiştiği, bu nedenle asırlarca kervanların kullandığı bu güzergâha ulaşım açısından hep önem atfedilmiştir.¹⁶ İskenderun'dan Halep'e, Antakya'dan Kahramanmaraş'a ve Gaziantep'e giden yolların güzergâhı üzerinde bulunduğu için küçük bir yerleşim yeri olmasına rağmen, Osmanlı döneminde de önemini yitirmemiştir. Günümüzde de konumunun getirdiği bu avantajların yanında, özellikle tarımsal ekonomideki büyüme, Kırıkhan'ı devamlı surette göç alan ve bölgenin en büyük şehirlerinden biri hâline getirmiştir.

1.2. Kırıkhan Şehrinin Tarihsel Gelişimi: İdari ve Demografik Durum

Kırıkhan, tarih boyunca birçok farklı medeniyetin ve yönetim biçiminin etkisi altında kalmıştır. Antakya ve çevresi gibi, Selevkos, Roma, Bizans, Memluk, Selçuklu, Osmanlı, Fransa ve Türkiye Cumhuriyeti gibi güçlerin hâkimiyeti altında bulunmuştur. Bu çeşitlilik, Kırıkhan'ın kültürel ve tarihi zenginliğinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Kırıkhan bölgesinde eski medeniyetlere ait çok sayıda yerleşim yeri kalıntısı bulunduğu bilinmektedir. Ancak şehir olarak Kırıkhan'ın kuruluşu oldukça yenidir. Bizans ve Selçuklu idaresinde iken Kırıkhan ve çevresi ile ilgili bir bilgiye ulaşılamamış, buranın hangi isimle anıldığına dair herhangi bir veri bulunamamıştır. Ancak önemli yolların kesiştiği kavşak noktasında bulunması nedeniyle birkaç han ve hanenin bulunduğu küçük çaplı bir güzergâh yerleşimi olduğu anlaşılmaktadır.

1.2.1. Osmanlı Dönemi

Yavuz Sultan Selim'in 1516'da yapmış olduğu Mercidabık Savaşından sonra Antakya ile birlikte Kırıkhan, Osmanlı Devleti topraklarına katılmıştır.¹⁷ Yapılan idarî düzenlemede Kırıkhan'ın da içinde bulunduğu, günümüzdeki Hatay ilini kapsayan bölge, Antakya ve Üzeyir olmak üzere iki sancağa ayrılmıştır. Antakya Sancağı;

¹⁶ Zeki Boyraz, "Kuruluşu Gelişmesi ve Fonksiyonları Açısından Kırıkhan Şehri", *Doğu Coğrafya Dergisi* 11, Elazığ s. 331-.332, Tekin, *Hatay Tarihi...*, s. 11.

¹⁷ Antakya' ya ilk Osmanlı yöneticisi olarak Bıyıklı Mehmet Paşa, ilk kadı olarak İskefserizade Rami Ali Efendi atanmıştır.(Tekin, *Hatay Tarihi*,..., 2000 Ankara s.11).

Süveydiye, Şugur, Altınözü, Kuseyr, Cebel-i Akra nahiyyelerinden oluşur iken, Üzeyir sancağı ise; İskenderun, Arsuz ve Üzeyir nahiyyelerinden oluşmaktaydı. O dönemde Kırıkhan ismine rastlanmamakla birlikte hemen yakınında yer alan Darb-ı Sak ve Alaybeyli köyleri, 1573 yılında Üzeyir Sancağı'na bağlı İskenderun Nahiyesi içerisinde yer aldığı anlaşılmaktadır.¹⁸ Halep eyaletine bağlı olan Üzeyir Sancağı 1840 yılında Adana Vilayetine bağlanmıştır. Sancak; Payas, Osmaniye ve Belen kazalarından oluşmaktadır. Bu dönemde Kırıkhan; Belen kazası sınırları içerisinde yer almaktadır.¹⁹

Osmanlı'nın son dönelerinde ortaya çıkmaya başlayan Kırıkhan şehrinin geçmiş dönemlerde hangi isimle anıldığı bilgisine ulaşılamamıştır. Daha önce de bahsedildiği gibi Kırıkhan isminin geçtiği tespit edilebilen en eski tarihli eser Cevdet Paşa'nın Tezakir'inde yer alan 1864 tarihli bir belgedir. Bu ibarede Kırıkhan ismi bir yerleşim yeri olarak zikredilmektedir. Kırıkhan, 19. yüzyılın sonlarına doğru önem kazanmaya ve büyümeye başlamıştır.

1867-1868 Halep Vilayeti Salnamesinde Antakya Kazası; Reyhaniye, Kuseyr, Karamurt ve Süveydiye nahiyyeleri ve bu nahiyyelere bağlı 170 köyden oluşmaktaydı. Kırıkhan ve çevresinin bu dönemde Karamurt Nahiyesine bağlı olduğu görülür. 1869 yılında Reyhaniye nahiyyesi Antakya kazasından ayrılarak Halep Vilayetine bağlanmıştır. 1893-1902 yılları arasındaki salnamelerde yalnızca nahiyyeler ve köylerinin isimlerine yer verilmiştir. Buna göre: Antakya'nın Kuseyr (74 köy), Karamurt (55 köy) , Süveydiye (22 köy) ve Harbiye (24 köy) ile toplamda 4 nahiye ve 175 köyü bulunmaktadır.²⁰

20. yüzyılda 1908 tarihli Halep Vilayet Salnamesine göre Antakya Kazası ve günümüz Hatay Vilayeti sınırlarına bakıldığında ise; Antakya Kazası; Kuseyr, Karamurt, Süveydiye ve Harbiye nahiyyelerinden oluşmuştur.

Kuseyr nahiyyesi; Kuseyr Çayı, Ordu Nahiyesi ve Asi Nehri arasında kalan 72 köyden oluşmuştur.

¹⁸ Sacit Uğuz,” II. Meşrutiyet'ten Türkiye'ye İlhakına Antakya'nın İdari Durumu”, *Podgorica, Mediterranean Internatioal Conference on Social* ,Conferanse Proceedings 2019, s. 507-516

¹⁹ Boyraz, “Kuruluşu Gelişmesi ve Fonksiyonları...”, s. 332.

²⁰ Gündüz, Çelik ve Akgül, “Salnamelere Göre Antakya...”, s. 79.

Süveydiye nahiyesi; günümüzdeki Samandağ'dan başlayıp Amanos Dağlarının Amik Ovası tarafındaki Sünberi köyüne kadar olan bölgeyi içerir ve bu nahiyenin 25 köyü bulunmaktadır.

Karamurt nahiyesi; Antakya ile Belen arasında Kızıldağ eteklerini içermekte ve 54 köyü bulunmaktadır. 54 köy içerisinde Kırıkhan'ın da küçük bir köy olduğu anlaşılmaktadır. Kırıkhan bu dönemde Belen, Antakya, Reyhaniye ve Hassa yollarının üzerinde bir konaklama durumundadır.²¹

Günümüzde Hatay vilayeti sınırları dâhilinde bulunan İskenderun ve Belen 20.yüzyılda doğrudan Halep merkez livasına bağlı iki ayrı kaza durumundaydı. Arsuz kasabası İskenderun'a, Reyhaniye kasabası da günümüzde Suriye'ye bağlı olan Harim kazasına bağlıydı. Payas ve Hassa kazaları Adana vilayetine bağlı Cebel-i Bereket sancağına bağlı bulunmaktaydı. 1916 yılında İdare-i Umumiye Vilayet Kanunu ile vilayetlerin idari durumları yeniden ele alınmış, Antakya kasabasını liva merkezi haline getirilmesi, Belen kazasının kaza olmaktan çıkarılması ve bunun yerine işlek yol üzerinde bulunan Kırıkhan'ın kaza statüsüne getirilmesi sağlanmış ve yakın köylerin bu birimlere bağlanmasına karar verilmiştir. Ancak bu kanun uygulanamadan bölge işgale uğradığı için Manda yönetimine kadar eski statüsünde kalmıştır.²²

1.2.2. Manda Dönemi

Kırıkhan'ın da içinde bulunduğu bu günkü Hatay vilayeti, 1919'dan 1938'e kadar 19 yıl boyunca işgal altında kalmıştır. Bu işgal sonucunda Kırıkhan, Suriye'ye bağlı İskenderun Sancağı içerisinde kalmıştır.

1936'da Fransa'nın Suriye'den çekilmesinin ardından İskenderun Sancağının durumu tartışılmaya başlanmıştır. Bunun üzerine Fransa yaptığı anlaşmalarla sancak üzerindeki yetkilerini Suriye'ye bırakmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Devleti bu durumu kabul etmeyerek, Sancak meselinin çözümü için Milletler Cemiyeti'ne başvurmuştur. Görüşmelerden olumlu sonuç alamayan Türkiye, Suriye'ye İskenderun Sancağı'na bağımsızlık verilmesini talep eden bir nota vermiştir. Yeni bir savaşı göze alamayan Fransa, Türkiye'nin kararlı tutumu karşısında Wilson İlkeleri gereğince Sancak'ta

²¹ Tekin, "Hatay Tarihi..." ,s. 150.

²² Uğuz, "II. Meşrutiyetten Türkiye'ye İlhakına..." s. 507-516; Boyraz, "Kuruluşu Gelişmesi ve Fonksiyonları..." , s. 332.

tarafsız bir seçim yapılmasını kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu arada Atatürk'ün 1936'da İskenderun Sancağı sorununa "Hatay Meselesi" demesi, bölgede yaşayan Türkler ve Türkiye için ve bu ismin benimsenmesine neden olmuştur. Bu nedenle 13 Ağustos 1938'de yapılan seçimlerde oy çokluğu ile bağımsız bir devlet olma hakkını elde eden Sancak bölgesi, 12 Eylül 1938'de Hatay Devleti adını almıştır.²³

1.2.3. Anavatana Katılmasından Sonra

Bağımsız Hatay Devleti kurulduktan sonra, idari açıdan dört kaza ve on iki nahiye şeklinde teşkilatlandırılmıştır. Bunlar Antakya merkez, Ordu (Yayladağı), İskenderun ve Kırıkhan kazalarıdır. Bu süreçte, daha önce kaza olan Belen'in bu statüsü kaldırılmış ve Kırıkhan kaza merkezi hâline getirilmiştir. Aktepe de Kırıkhan'a bağlı bir nahiye yapılmıştır.²⁴

23 Haziran 1939'da Fransa ile imzalanan "Hatay Mıntıkasının Türkiye'ye İadesine Dair" antlaşma ile Hatay'ın Türkiye'ye katılmasının önü açılmıştır. Hatay Meclisi'nin almış olduğu kararla da 29 Haziran 1939'da Kırıkhan'ın da içinde olduğu Hatay, vilayet statüsü ile Türkiye Cumhuriyeti topraklarına dâhil edilmiştir.²⁵

Hatay vilayeti 7 Temmuz 1939'da 3711 sayılı kanunla yedi kaza ve on beş nahiye ayrılmıştır. Bu kapsamda 23 Temmuz 1939 tarihinde de Kırıkhan ilçe olarak teşkilatlandırılmıştır.²⁶

Kırıkhan ilçesinin yüzölçümü 715 km² olup doğusunda Hassa, batısında Payas, Belen ve İskenderun, güneyinde ise Kumlu ilçeleri bulunmaktadır. Aynı zamanda ilçe Suriye ile sınır komşusudur.²⁷

Kırıkhan ilçesi, gerek yerleşim yeri olarak gerekse iklim şartları bakımından göç almaya uygun bir coğrafi yapıya sahiptir. Kırıkhan'nın Akdeniz iklimine hakim bölgede bulunması, mevsimlerin ılıman geçmesi ve toprağının verimli olması bunun başlıca sebepleridir.

²³ Süleyman Hatipoğlu, "Hatay'ın Türkiye'ye Katılması", *Türk Tarihi ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, Haziran 2015, Uğuz, "II. Meşrutiyetten Türkiye'ye İlhakına..." s. 515.

²⁴ Uğuz, "II. Meşrutiyet'ten Türkiye'ye..." s. 516-520.

²⁵ Süleyman Hatipoğlu, "Hatay'ın Türkiye'ye Katılması", *Türkler C/16 Yeni Türkiye Yayınları* 2002 Ankara, s.1253. Uğuz, "II. Meşrutiyet'ten Türkiye'ye...", s. 515.

²⁶ Reyhan Rafet Can, "Doğal ve Kültürel Coğrafya...", s. 356.

²⁷ Reyhan Rafet Can, "Kırıkhan İlçesinin Turizm Potansiyeli", *TJSS*, 3,S.6, 2019, s. 584. Boyraz, "Kuruluşu, Gelişmesi ve...", s.3.

Hatay'a yapılan göçler sadece doğal yollarla olmamış, anavatana iltihakından sonra bir devlet politikası olarak da uzun yıllar iskân faaliyetleri yürütülmüştür. Hatay dahilindeki toprakların şenlendirilerek kurumsal ve idari olarak işlerlik kazandırılabilmesi için Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden farklı sebeplerle topraksız kalan köylülerin bölgeye yerleştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bu bağlamda ilerleyen süreçte Amik gölünün kurutulması ve buralara yerleştirilecek halkın ekonomiye katkı sağlaması temel hedef olarak belirlenmiştir.

Hatay'a yapılan göçler ve bunun demografik yapıya etkilerini çeşitli dönemlerde yapılan nüfus sayımlarından tespit etmek mümkündür. 1940'da yapılan sayıma göre Kırıkhan ilçe merkezinin nüfusu 7.133 kişidir. 1950'de II. Dünya Savaşı sürecinin de etkileri ile 6.082 kişiye düşen nüfus, 1970'de hayli, yükselerek 32.050 kişiye ulaşmıştır.²⁸ 1990-2000 yıllarında bir miktar azalma olsa da 2000-2015 yılları arasında nüfusun tekrar arttığı görülmektedir. 2015'te nüfus 108.918'e ulaşmıştır. Nüfusun %71,8'i Kırıkhan kentinde, %28,2'si ise kırsal yerleşmelerde yaşamaktadır. Toplam nüfusun %50,3'ünü erkekler, %49,7'sinide kadınlardan oluşmaktadır. Bölgenin 2018 yılı itibarıyla ilçe merkezi konumunda bulunan 1 kent, 57 köy, 40 mezra, 3 yayla ile birlikte toplam nüfusunun 115.196'ya yükseldiği görülmektedir. 2021-2022 adrese dayalı nüfus kayıt verilerine göre Kırıkhan'ın nüfusu 119.854 olup bunun 60.202'sini erkek nüfus, 59.652'sini kadın nüfus oluşturmaktadır.²⁹

Kırıkhan, Amanos Dağları'nın eteğinde kurulmuş köyleri ve verimli Amik ovasıyla tarım ve hayvancılık açısından uygun bir yerleşke olması nedeniyle iç göçler için uygun bir bölge haline gelmiştir. Bu nedenle günümüzde Kırıkhan şehri, bağlı köyler ile birlikte Hassa, İslâhiye, Maraş, Kilis gibi yakın çevreden göç edenler ile daha önce Doğu Anadolu'da yerleşmiş olan Ahıska Türkleri, ve devletin desteğiyle bölgeye yerleştirilen Trabzonlular ve Yörüklerin³⁰ yanı sıra Bulgaristan göçmenler, Girit göçmenleri ve Bayır-Bucak Türklerinin birlikte yaşadığı büyük ve kalabalık bir ilçe merkezi konumuna gelmiştir.

²⁸ Boyraz, "Kuruluşu, Gelişmesi ve...", s. 347.

²⁹ Nüfus, https://www.nufusu.com/ilce/kirikhan_hatay-nufusu (E.T: 03.06.2022, 12:11).

³⁰ Ahmet Haşimi, "Hatay Kırıkhan'da Göçmen Ağızların Yerli Ağız ve Ölçünlü Dilden, Ses Bilgisi Bağlamında, Etkilenme Düzeyi Üzerine Bir Değerlendirme", *V. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildiriler Kitabı*, 8-9 Kasım 2019- Adana, TDK Yayınları 2021, s. 2.

1.3. Önemli Bir Göç ve İskân Merkezi Olarak Kırıkhan Şehri

İskân beşeri yerleşmenin adıdır. Yarı göçebe grupların; mevsimleri takip ederek yazın yaylaya kışın ovaya yer değiştirmeleri, yerleşik toplumların ise; mesken, çiftlik, köy, kasaba ve şehirlere, bir süreliğine ya da sürekli, topluca ya da dağınık olarak yerleşme faaliyetlerinin tamamı iskan olarak kabul edilmektedir.³¹ Kırıkhan'ın konum itibarıyla yol güzergâhı üzerinde bulunması, çevre ilçelerle ulaşımın kolay olması, verimli tarım arazilerine yakın olması ve bu nedenlerle gelişme potansiyeline sahip olması, farklı bölgelerden göç almasına neden olmuş, bu da şehrin hızlı bir şekilde büyümesini sağlamıştır.

Hatay'ın Anavatana katılması ile birlikte resmi kurumlar açılmaya başlanmış, özellikle 1945-1965 yılları arasında eksik olanlar da açılarak tüm kamu kurum ve kuruluşları Kırıkhan'da faaliyet göstermeye başlamıştır. Nüfus artışı ile birlikte tarıma dayalı sanayi gelişmiş, ticati faaliyetler sadece şehir merkezinde değil kırsalda da gelişme göstermiştir. Kırıkhan'ın gelişmesinde diğer bir önemli etken ise 1950'den sonra Amik Gölünün kurutulmasıdır. Amik Gölünün kurutulması sonucunda göl tabanı ve çevresinde verimli tarım arazileri oluşturulmuştur.³² Bu da Kırıkhan'nın demografisinde ve ekonomisinde önemli bir büyümeyi beraberinde getirmiştir.

Osmanlı'nın son döneminde birkaç han ve Ermeni hanesinin bulunduğu, Hatay Devleti döneminde kaza olan günümüzün Kırıkhan şehri, aşağı yukarı yüz yıllık bir geçmişe sahiptir denilebilir. Bu çalışmanın ana konusunu Kırıkhan'a göç ederek yerleşen/yerleştirilen tanıkların ağzından şehrin demografik yapısı ve gelişimi oluşturmaktadır. Öncelikle bu göçlerin ve iskanların nedenleri üzerinde durmak gerekir.

1.3.1. Kırıkhan ve Çevresinin Göç Alma Nedenleri

Antakya, coğrafi konumunun vermiş olduğu avantaj ile bir çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Kırıkhan'ın da içinde olduğu Antakya ve çevresi Selevkos, Roma, Bizans, Memluk, Selçuklu, Osmanlı, Fransa ve Türkiye Cumhuriyeti hâkimiyeti altında kalmıştır.

³¹ Yusuf Halaçoğlu, "Kolonizasyon ve Şenlendirme", *Osmanlı Toplumu* (Ed.Güler Eren) C. 4 , Yeni Türkiye Yayınları Ankara 1999, s. 581.

³² Boyraz, Kuruluşu Gelişmesi ve..., s. 332.

Günümüzde Antakya ve çevresi çok kültürlü yapısıyla ön plana çıkmaktadır. Kadim medeniyetlerin merkezi olan bu bölgenin bir çok milletin hakimiyeti altında kalması elbette bunun en önemli nedenidir. Ayrıca uluslararası ticaret yolları üzerinde olması, iki ayrı limana sahip olması³³ ve verimli arazilerin bulunması hem ticaret hem de kültür alışverişinin yoğun olarak gerçekleşmesine neden olmuştur. İlk çağlardan bu yana bölgede önemli “*kült*”³⁴ merkezlerinin bulunması ve kutsal mekanların varlığı inanç yoluyla da etkileşimin yoğun bir şekilde yaşanmasını sağlamıştır. Bu nedenle bölge her dönemde aslında bir göç merkezi olma özelliği gösterir.

Kırıkhan bölgesi de tarihi süreçte hem ticari hem dini açıdan önem atfedilen bir yer olarak ön plana çıkmıştır. Ancak Kırıkhan’a yapılan göçler Osmanlı’nın son dönemlerinde başlamakla birlikte özellikle Hatay’ın anavatana katılmasından sonra yoğunluk kazanmıştır.

Kırıkhan’ın içinde bulunduğu coğrafya şüphesiz göç almasının altında yatan en önemli nedendir. Zira insan yaşamına oldukça uygun olan iklimi her türlü tarımsal faaliyetin yürütülmesi açısından da oldukça elverişlidir. Bunun yanında sırtını Amanos Dağlarına dayayan, Amik Ovası’nın geniş düzlükleri kıyısında kurulmuş olan şehir hem tarıma elverişli alanların çokluğu hem de tarıma dayalı ticarete ve sanayiye oldukça uygun bir konumda olması burayı cazip kılan sebeplerdendir. Çukurova’ya, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’ya ve Suriye’ye giden yolların kavşağında olması, ayrıca bu yollardan birinin limana çıkması ticaret ve sanayi için oldukça önemli bir husustur. Özellikle 1950’li yıllarda Amik Gölü’nün kurutulması ve yeni tarım alanlarının açılması neticesinde bölgenin tarımsal potansiyeli de oldukça gelişmiştir. Buna dayalı tarımsal sanayi kuruluşlarının ve ticarethanelerin sayısı da günden güne artmıştır. Hem tarım hem de ticaret ve sanayi alanında oluşan iş gücü açığı bölgenin yerleşme açısından cazibesini arttırmış ve devamlı surette göç alan Kırıkhan günden güne büyümüştür.

Ayrıca bölgenin hem arazi açısından zengin hem de tarımsal faaliyetler için iş gücüne ihtiyaç duyması devletin de bu bölge üzerinde planlı bir iskân faaliyeti uygulamasına neden olmuştur. Özellikle Amik Gölü’nün kurutulmasından sonra devlet eliyle bazı topluluklar Kırıkhan ve çevresine yerleştirilmiştir. Bulgaristan’dan

³³ Tekin, *Hatay Tarih...*, s. 1-10.

³⁴ Yerel özellikler taşıyan dini törenlerdir. TDK <https://sozluk.gov.tr/>

gelişimine katkı sağlayan Amik gölünü kurutma işlemi salgın hastalıkları önleme amacını taşımakla birlikte, ilerleyen süreçte bölgede iskân faaliyeti yürütme ve iskan edilen halkın iâşesini temin yolunda kullanma amacını taşımaktaydı.³⁶

Osmanlı döneminde Amik Gölün bataklık durumda olması nedeniyle yaz mevsiminde sivrisineğin artması ve buna bağlı olarak salgın hastalık (sıtma) vakalarının görülmesi, bölge halkının sık sık yakındığı bir şikayetti. Ayrıca sık sık görülen su taşkınları mahsullere zarar vermektedir. Bu nedenle devlet, zarar gören çiftçiye bir taraftan faizsiz kredi diğer taraftan da ziraat bankası eliyle tohumluk desteği sağlamaktaydı.³⁷ Bu durum hem çiftçinin hem de devletin sık sık zararına sebep olmaktadı. Devlet Amik Gölü'nü kurutmak ve yeni tarım arazisi açmanın yanı sıra gölün suyu ile Asi Nehri yatağının genişletilerek Süveydiye Limanına kadar gemi seferlerine uygun hale getirilmesi amaçlamıştır. Bu amaçla ilk kez 1914 tarihinde bir proje hazırlanmış ancak uygulanması mümkün olmamıştır.³⁸

Anavatana katılmasından sonra gölün kurutulması çalışmaları tekrar gündeme gelmiştir. DSİ kaynaklarına göre kurutma çalışmaları; Amik gölü ve çevresindeki toprakların derenajı, taşkın kontrolü ve göl bölgesinde arazi kazanmak gibi gayelere dayanmaktadır. Ayrıca gölün kurutulmasıyla ulaşımın kolaylaşması, temiz bir çevre oluşturulması ve halkın geçimini sağlayacak iş imkânlarının artırılması da amaçlanmıştır.³⁹

1940 yılında başlatılan Amik Gölü'nü ıslah ve kurutma çalışmaları iki aşamada gerçekleşmiştir. İlk aşamada, daimi gölün kanallara alınarak sulama suyu olarak kullanılması, böylece taşkınlıkların önüne geçilmesi, ayrıca Karagöl ve Sarısu bataklıklarının kurutulması yönünde çalışmalara başlanmıştır. İkinci aşamada ise gölün tamamen kurutulması hedeflenmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda 1958 yılı sonlarına doğru Amik Gölü su rezervi azalmış, 1960 yılında minimum seviyelere inmiş ve göl 70 km² seviyesine getirilmiştir.⁴⁰ Akarsuların tamamı da Küçük Asi Çayı'na

³⁶ Ali Küçük, *Amik Gölü'nün Kurutulması ile Oluşan Çevre Sorunları*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 2002, s. 50.

³⁷ BCA, 129.43.8-140.2.4.

³⁸ Aydın Efe, "19. yüzyılda Amik Gölü ve Dalyanları", *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, C5,4,(Nisan 2016), s. 937.

³⁹ Küçük, *Amik Gölü'nün Kurutulması ile Oluşan Çevre Sorunları...*, s. 50.

⁴⁰ Ahmet Kara, Murat Tiryakioğlu, "Amik Ovası'nda Muhtelif Zamanlarda Meydana Gelen Su Baskınları: Nedenleri ve Tarıma Etkileri", *Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, C 17/ S 2, 2012, s. 42.

bağlanarak 1975 yılında göl tamamen kurutulup sulu pamuk tarımı yapılmaya başlanmıştır.⁴¹

Göl kurutulmadan önce Kırıkhan'da çoğunlukla yerli Türkler ve Ermeniler ile çevre vilayetlerden gelenler yaşamaktaydı. Bu zamana kadar ilçeye yapılan göçler küçük çaplı ve bireysel niteliktedir. Ancak göl kurutulduktan sonra devlet eliyle yürütülen iskan faaliyetleri neticesinde göçler gerçekleştirilmiştir. Bulgaristan'dan gelen Türkler ile Trabzo-Çaykara'dan getirilip Kırıkhan'a yerleştirilenler buna örnektir.

Gölün kurutulması sonucu elde edilen araziler, gölün çevresindeki topraksız köylülere ve bölgede iskân edilenlere dağıtılarak ekonomiye katkı sağlanması hedeflenmiştir.⁴² Bu çalışmanın konusu olan Bulgaristan'dan gelen Türkler, Bayır-Bucak Türkleri, Karadenizliler ve Yörükler, Amik Gölü'nün kurutulmasından sonra arazi verilen topluluklardır.

1.3.2. Günümüzde Kırıkhan'ın Ekonomik Durumu

Kırıkhan ekonomisinin temelini tarım oluşturur. Ekonominin tarım ve hayvancılığa dayandığı ilçede arazilerin %60,9'u ekili dikili arazilerden oluşmaktadır. Bölgenin alçak kesimlerinde tarım ve hayvancılık yapılırken, yüksek kesimlerde hayvancılık halkın temel geçim kaynağını oluşturmaktadır. Amik gölünün 1960 yılında kurutulması sonucunda kazanılan verimli araziler çiftçinin pamuk ve buğday gibi tarımsal ürünlere yönelmesinde etkili olmuştur. Bunun yanı sıra ikinci ürün olan mısır tarımı her yıl artan oranda ekilmeye başlanmış olup sulama imkanlarına göre ekimi devam etmektedir. Genellikle bireysel olarak yapılan sebzeçilik faaliyetleri son 10 yılda gelişerek tarla sebzeçiliği şekline dönüşmüş ve ilçede önemli bir ekonomik faaliyet haline gelmiştir.⁴³

Amik Ovasında: mısır, buğday, patates, soğan, marul, havuç, domates, bezelye, biber gibi sebze türleri ile meyve ve pamuk yetiştirilirken, dağlık alanlarda yonca, korunga ve fiğ yetiştirilmektedir. Ayrıca Kırıkhan, kavun patentini elinde

⁴¹ Haydar Çoruh, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Bataklık...", s. 7.

⁴² Vedat Çalışkan, "Amik Ovası ve Amik Gölü: Bir Sulak Alanı Kurutma Deneyiminin Günümüze Ulaşan Etkileri", *Türk Coğrafya Dergisi*, S 41 2003 İstanbul, s.112-113. Yücel Dinç, Ergin Canpot ve Mehmet Akif Ceylan, *Hatay İlinde Doğal ve Beşeri Nedenlerle Yer Değiştiren Yerleşmeler*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2021, s. 91.

⁴³ Boyraz, "Kuruluşu Gelişmesi ve...", s. 337, 351.

bulundururken buna ilave olarak artık siyah havuç da TÜRKPATENT coğrafi işaret belgesiyle tescillenmiştir.⁴⁴

Kırıkhan ekonomisinde önemli bir yere sahip olan hayvancılık, tarım arazilerinin az olduğu dağlık kesimlerde halkın en önemli gelir kaynağı olarak görülmektedir. Hayvancılık faaliyetlerinde koyun yetiştiriciliği ön planda olup, yaygın olarak yetiştirilen hayvan türü sığırdır. Otlak ihtiyacının artmasına ve orman alanlarının tahrip edilmiş olmasına rağmen küçükbaş hayvan sayısının %33,2'sini kıl keçisi oluşturmaktadır. Kırkhan ilçe ziraat verlerine göre ilçede 3410 adet arı kovanı mevcuttur. Bu kovanlardan 68 ton bal üretimi yapıldığı belirtilmektedir.⁴⁵

Tarım ve hayvancılık dışında halkın temel geçim kaynaklarından bir diğeri olan ticari faaliyetler Kırıkhan merkezinde toplanmıştır. Kentin sosyo-ekonomik açıdan gelişmiş olması, ticari faaliyetlere de etki etmiştir. Kırıkhan, doğuya uzanan ticaret yollarının Akdeniz'e geçiş sahası olarak yüzyıllarca kervanların kullandığı İskenderun-Halep, Antakya-Kahramanmaraş yollarının kesiştiği bir yerleşim merkezi olmuştur. Günümüzde ana yolların güzergâhı üzerinde bulunan Kırıkhan çok eski devirlerden beri ekonomik yapı içerisinde ticari faaliyetler önemli bir yer tutar.

İlçe sanayi kuruluşları açısından da gelişmiştir. Özellikle tarımsal sanayi alanında çırçır, prese ve zeytinyağı fabrikaları ile kimya, gıda gibi sanayi kollarında önemli işletmeler mevcuttur. Atölye tipi sanayi gelişmiş, bunun yanında büyük ölçekli modern sanayi tesisleri de bulunmaktadır. Bu tesisler çalışma alanında önemli oranda istihdam oluştururken kentin gelişimine de katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda usta çırak ilişkisine dayanan dışçılık Kırıkhan için farklı bir ekonomik unsur olmuştur.⁴⁶

Ekonomiye katkı sağlayan faktörlerden bir diğeri ise turizmdir. Araştırma sahasında koruma altında bulunan höyükler, tarihi evler, kaleler, köprüler ve mozaikler bulunmaktadır. Buna ilaveten bölgede bulunan tasavvuf alimlerinden Beyazid-i Bistami Hazretlerinin türbesi de manevi açıdan birçok ziyaretçiyi ağırlamaktadır. Bölgede Darb-ı Sak Kalesi, tarihi su kemeri kalıntıları ile tarih severlerin ilgi odağı durumundadır. Ayrıca Lazarist misyonerleri tarafından 1923'te Kırıkhan'da açılan ruhban okulu ve kilisesi, Hatay'ın anavatana katılmasından sonra uzun süre Halk

⁴⁴ <https://www.memleket.com.tr/kirikhan-siyah-havucu-tescillendi-2134661h.htm>, E.T.: 05.12.2022, 10:32.

⁴⁵ Boyraz, "Kuruluşu Gelişmesi ve...", s. 338, 331, 332.

⁴⁶ Boyraz, "Kuruluşu Gelişmesi ve...", s. 337, 351. , Rafet Can, "Kırıkhan İlçesi'nin...", s. 582.

Eğitim Merkezi olarak kullanılmıştır. Fransız mimari özelliği gösteren bina zaman zaman turistler tarafından ziyaret edilmektedir.⁴⁷ Günümüzde tarihi binada restore çalışmaları başlatılmış olup yakın bir zamanda turizme açılması hedeflenmektedir. Ancak Kırıkhan doğal ve beşeri açıdan zengin olsa da turizm potansiyeli açısından fazla gelişme gösterememiştir. Var olan zenginliğinin tanıtımı ve yatırım eksikliği nedeni ile turizmin gelişmediği görülmektedir.⁴⁸

Kırıkhan'ın sahip olduğu tarım, ticaret ve sanayi imkanları nedeniyle 2018 yılına kadar dışarıdan şehre yapılan göçler ön planda idi. Ancak bu yıldan sonra ilçe nüfusundaki artış ile özellikle Suriye iç savaşı kaynaklı bazı sosyo-ekonomik sebepler bölgeden dışarıya doğru göçün oluşmasına sebebiyet vermiştir. Ancak böyle olmasına rağmen özellikle Suriyeli göçmenlerin yerleşmesi nedeniyle Kırıkhan'da bir nüfus azalmasından bahsedilmemez.⁴⁹

⁴⁷ Servet Özkan, “Hatay’da Bir Okul-Kilise: Kırıkhan Ruhban Okulu”, *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, S. 12, s. 42-58.

⁴⁸ Rafet Can, “Kırıkhan İlçesi’nin...”, s. 583.

⁴⁹ Reyhan Rafet Can, “Doğal ve Kültürel Coğrafya...”, s. 356.

İKİNCİ BÖLÜM

YAŞAYANLARIN DİLİNDEN KIRIKHAN'A YAPILAN BAŞLICA GÖÇLER VE İSKÂN

2.1. Kırıkhan'da Yaşayan Bulgaristan Muhacirleri

2.1.1. Rumeli'de İskan ve Anadolu'ya Göç

Osmanlı Devleti'nin 500 yıldan fazla Avrupa'daki sınırı balkanların ötesinden başlamıştır. Avrupa'da olmasına rağmen Osmanlı'nın merkezî toprakları arasında yer alan Balkanlar, Osmanlı tarihinde ve kültüründe büyük bir öneme sahiptir. Son dönem Osmanlı aydın ve entelektüellerinin büyük bir kısmı Balkan kökenli olup bunlar gerek Osmanlı modernleşmesinde gerekse Cumhuriyet Türkiye'si'nin ilk dönemlerinde oldukça önemli görevler üstlenmişlerdir.⁵⁰

Osmanlı Devleti'nin çeşitli milletlerden oluşan oldukça geniş coğrafyasında merkezî otoriteyi güçlü tutmak için uyguladığı politikalardan biri de planlı iskan faaliyetleridir. Çünkü nüfusun ekonomiye kazandırılması iskan faaliyetleri ile doğrudan ilişkilidir. Devletin yürüttüğü planlı iskân siyaseti ile sınırların genişlemesine paralel olarak fethedilen bölgelerin Türkleştirilmesi, boş arazilerin ekonomiye kazandırılması, konargöçerlerin yerleşik hayat geçirilmesi ve böylece köy ve kasabaların oluşturulması hedeflenmiştir.⁵¹

Balkanlarda ilk iskan örneklerini, savaşa bizzat katılan ya da ordunun peşinde hareket eden, askeri ve halkı motive eden, ıssız olan yol güzergahları üzerinde tekke ve zaviyeler kuran, genellikle Yesevi tarikatına mensup Türk dervişleri oluşturmuştur. Rumeli'ye Türk aşiretleinin ilk iskanı ise Orhan Bey zamanında yapılmış ve kaynaklarda “*Göçer evler*” ya da “*Kara Arap*” olarak isimlendirilen Karesioğulları'ndan bir grup göçebe, 1357'de Gelibolu'ya, ardından da Hayrabolu'ya yerleştirilmiştir. 1.Murad döneminde ise Lala Şahin Paşa tarafından Kavala, Drama, Serez çevresinin alınmasıyla Saruhan'daki göçebe Yörükler bu bölgeye

⁵⁰ Peter Mentzel, “Sınır, Sınır Bölgesi ve Çekirdek Olarak Osmanlı Balkanları”, *Osmanlı ansiklopedisi 700. Kuruluş yıl dönümü*, (ed. Güler Eren), Yeni Türkiye Yayınları, s. 205.

⁵¹ Halaçoğlu, “Kolonizasyon ve Şenlendirme...”, s. 581.

yerleştirilmiştir. Ayrıca Yıldırım Bayezid zamanında 17 Temmuz 1393'te Süleyman Çelebi tarafından Bulgar başkenti Tırnova alınmış, Sırpsındığı Savaşıyla Bulgar krallığına son verilmiştir. 1400-1401 yıllarında tuz yasağını kabul etmeyen aşiretlerden “Göçerevliler” Filibe çevresine yerleştirilmiştir.⁵²

Anadolu'dan gelenlerin bulundukları uç bölgeler geliştikçe, alınan topraklardaki iş imkanı Anadolu'da ekonomik sıkıntı çeken aileleri Rumeli'ye çekmeye başlamıştır. Devlet bu göçü çeşitli yöntemlerle destekleyerek Rumeli ve Balkanlarda insan gücü açığını kapatmaya çalışmıştır. Osmanlı, fetih sonrası bölge halkına istimalet politikası uygulamıştır. Bu durum yeni coğrafyalarda kalıcılığı da sağlamaktadır. Ayrıca hukuka dayalı adalet prensibine göre muamelede bulunulması siyasi ve dini baskı altındaki yerli halkın Osmanlı Devleti'ne bağlanmasını da beraberinde getirmiştir.⁵³

İlerleyen dönemde Avrupa'da dengeler değişmiş, Osmanlı Devleti çözülmeye başlamıştır. 17. Yüzyılın sonlarından itibaren başlayan toprak kayıpları ve 19. yüzyılda ortaya çıkan Balkanlardaki bağımsızlık ayaklanmaları, Balkanlara yerleşmiş olan Türkler için artık tersine göç sürecini başlatmıştır.⁵⁴ Bu süreçte Balkan coğrafyasındaki etnik ve dini çeşitlilik, batılı devletlerin Osmanlı'yı sıkıştırmak için kullandıkları en etkili araç olmuştur.

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin iyice güçten düşmesi sonucunda Hristiyan âleminde, Balkanlardaki Türk nüfusu çıkarmak adeta bir ideoloji haline gelmiştir. Balkanlardan Anadolu'ya en yoğun göç hareketi, halk arasında 93 Harbi olarak bilenen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında gerçekleşmiştir. Kafkasya ve Balkanlar olmak üzere iki farklı cephede yapılan savaş sonrasında Balkanlarda 500.000 Türk, açlık, salgın hastalık ve katliamlar sonucu hayatını kaybederken, 1.200.000'den fazla Türk ise göç etmek zorunda bırakılmıştır.⁵⁵ Balkanlara yüzyıllar önce yerleşmek için göç eden Türkler, bu kez geri dönüş için göç yolunu tutmuşlardır.

⁵²İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.1, TTK Yayınları, Ankara 1995, 6. Baskı, s. 162-194.

⁵³Feridun Emecen, “Osmanlı Siyasi Tarihi Kuruluştan Küçük Kaynarca’ya”, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi içinde*, (Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu), IRCICA, İstanbul 1994, s. 13.

⁵⁴Yusuf Akçura, *Osmanlı Devleti'nin Dağılıma Devri (XVIII. Ve XIX. Asırlarda)*, TTK Basımevi, Ankara 1985, s. 10.

⁵⁵İbrahim Eşim, *Balkanlardan Anadolu'ya Yönelik Göçlerin Mekansal Etkileri (Bursa'daki Bulgaristan Göçmenleri Örneği)*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) s. 39.

Bulgaristan'dan Anadolu'ya farklı zamanlarda birçok göç dalgası yaşanmıştır.⁵⁶ Bu durum 1989 tarihine kadar aralıklarla devam etmiştir.⁵⁷ Bu süreçte gelen göçmenler için Trakya, Edirne, İstanbul, Bursa, Balıkesir, Eskişehir⁵⁸, Hatay-Payas - Erzin ve birçok yerde geçici olarak okul, yurt ve çadır kentler tesis edilmiştir. Muhacirin komisyonu oluşturularak iskan faaliyetlerinin sağlıklı bir şekilde sevk ve idaresi sağlanmaya çalışılmıştır.⁵⁹ Padişah riyasetinde toplanan komisyonda muhacirlerin hicretlerini kolaylaştırıcı tedbirler alınmış,⁶⁰ ülkenin farklı bölgelerinde arazi ve konut tahsisinde bulunulmuştur.⁶¹ Hatay'ın Erzin ilçesinde bulunan Kızlarçayı ve Kuyuluk köyleri de 93 Harbinden dolayı göç etmek zorunda kalan Bulgaristan muhacirlerinin yerleşmesiyle oluşmuştur.⁶²

Bulgaristan Devleti tarafından uygulanan baskı ve zulümler sebebiyle 1912-1913 yılları arasında yapılan Balkan Savaşları'nda da Balkanlardan Anadolu'ya yeni bir kitlesel göç meydana gelmiştir. 1912-1913 yıllarında meydana gelen ve ilk olarak Balkan devletleri ve Osmanlı Devleti arasında ikinci olarak da Balkan devletlerinin kendi aralarında yapmış olduğu savaşlar neticesinde özellikle Bulgaristan ve Yunanistan'a bırakılan topraklarda yaşayan Türkler, idaresi altına girdikleri devletlerin hükümetleri ve ahalisi tarafından çeşitli baskılara maruz kalmışlar ve gördükleri zulüm yüzünden tarlalarını, ev-barklarını, kısacası her şeylerini bırakıp, vatanları olan Anadolu'ya sığınmak zorunda kalmışlardır. Balkan Savaşları'ndan sonra 1912-1926 tarihleri arasında Rumeli'den Türkiye'ye 812.271 kişi göç etmiştir⁶³

⁵⁶ Nefize Behatin Ramadan, *Göçün İnsanlar Üzerindeki Etkisinin Sosyal Bağlamda Araştırılması: Bulgaristan Göçü*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2019 Edirne, s. 16.

⁵⁷ BOA.Y.PRK.KOM.1/15.

⁵⁸ BOA.Y.. Z.B PRK..11/91.

⁵⁹ BOA.Y.P.RK.DH.2/2.

⁶⁰ BOA.Y..PRK.DH.2/9.

⁶¹ BOA.Y.A..RES.4/11, BOA.Y.PRK.KOM.4/37.

⁶² İclal Algül, *Bulgaristan Göçmenlerinin Dini İnanç ve Uygulamaları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Hatay-Erzin'de Yaşayan Göçmenler Örneği*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa 2019, s. 8.

⁶³ H. Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makûs Talihi Göç*, 1. Baskı, İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2001, s. 94. , Eşim, *Balkanlardan Anadolu'ya Yönelik...* s. 39-40.

Tablo 1.*Cumhuriyet Öncesi Dönemde Bulgaristan'dan Anadolu'ya Yönelik Göçler*

Yıl	Göçmen Sayısı
1877-1878	200.000
1886-1890	74.753
1893-1902	70.603
1912-1926	812.271

İbrahim Eşim, Balkanlardan Anadolu'ya yönelik...,s.55 1877-1880 yılları arasında 1.0000.000 fazla kişi göç ettiğini ifade etmektedir.

Cumhuriyet döneminde de Bulgaristan'dan Anadolu'ya göçler devam etmiştir. 1925-1949 yılları arasında 19.833 ailede 75.877 kişi iskânlı, 143.121 kişi serbest göçmen olmak üzere toplamda 218.998 kişi Türkiye' ye göç etmiştir.⁶⁴

1950-1951 yılları arasında Bulgaristan'da yaşayan Türklerden 200.000 kişi zorunlu olarak Türkiye'ye göç ettirilmişlerdir.⁶⁵

1968-1979 yılları arasında da Türkiye – Bulgaristan Yakın Akraba Göçü Anlaşması çerçevesinde 116.521 kişi Türkiye'ye göç etmiştir.⁶⁶

Bulgaristan'dan son göç hareketi 1989 yılında Türk kökenli Müslüman Bulgar vatandaşlarının, Bulgar hükümeti tarafından Türkiye'ye göçe zorlanmaları ile başlatılmıştır. Göçmenler kitleler halinde trenlerle Türk sınırına bırakılmışlardır. Bu süreçte 345.000 kişi⁶⁷ göçmen olarak Türkiye' ye gelmiştir. Bu tarihten itibaren de 1995 yılına kadar da aralıklı olarak serbest göçmenlerin sayısı 27.224 ailede 73.957 kişiye ulaşmıştır.⁶⁸

⁶⁴ Tezcan Kaşmer Şahin, *Kültürün Girişimcilik Niyeti Üzerine Etkileri: Bulgaristan Türkleri ve Türkiye'deki Bulgaristan Göçmenleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, Muğla Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Muğla 2015 s. 120-121.

⁶⁵ Nurhan Aydın ve Cansu Barakçin, "1950-1951 Yılları Arasında Bulgaristan'dan Türk Göçleri", *Kökenler ve Göçler*, (Edl.:Gökhan Kalmış ve İsa Kalaycı), Kutlu Yayınevi, İstanbul 2021, s.349.

⁶⁶ Tezcan Kaşmer Şahin, *Kültürün Girişimcilik Niyeti...*,s.120-121.

⁶⁷ Demir ve Aksu, "Türkiye'de Göç İle İlgili...", s.662.

⁶⁸ Kaşmer Şahin, *Kültürün Girişimcilik Niyeti...*, s. 120-121.

(30 Ocak 1923'de Türkiye ile Yunanistan arasında Yunanistan'daki Müslümanlar ile Türkiye'deki Ortodoks Rumları kapsayan bir mübadele sözleşmesi imzalanmıştır. 1923 yılından 1930'a kadar Türkiye'ye gelen mübadil sayısı 463.534 kişidir) Eşim, *Balkanlardan Anadolu'ya Yönelik...*s. 40.

2.1.2. Bulgaristan Muhacirlerinin Kırıkhan'a Göçü

Kırıkhan'da yaşayan Bulgaristan muhacirlerinin göç ve iskanlarına dair ilgili bilgiler bizzat kendileri ile görüşmeler yapılmak sureti ile derlenmiştir. Çalışmanın bu kısmında Kırıkhan'da yaşayan Bulgaristan muhacirlerinin göçleri ve Kırıkhan'a yerleşme süreçleri birinci, ikinci ve üçüncü kuşak muhacirlerin kendi dillerinden aktarılacaktır.

Yapılan görüşmelerde muhacirler Bulgaristan'dan çıkartılırken yanlarına sadece günlük eşyalarını almalarına izin verildiğini, evlerini, hayvanlarını, iş yerlerini satmalarına dahi müsaade edilmeden hatta para ve altınlarına dahi el konularak memleketlerini terk etmek zorunda bırakıldıklarını ifade etmişlerdir. Cumhuriyet dönemindeki göçlere tanık olan muhacirlerden bazıları, göç hadisesine 7-8 yaşlarında iken tanık olduklarını, ailelerin tedirgin ve yaşlı gözlerle bölgeyi terk etmek zorunda kaldıklarını hatta sınır kapısında Bulgaristan askerlerinin herkesin üzerini aradığını, para edebilecek her şeye el koyduklarını, karşı koyanları ise hırpaladıklarını asla unutamadıklarını ve çocuklarına da anlatarak yaşadıklarının unutulmaması gerektiğini ifade etmişlerdir.⁶⁹

Böyle bir belirsizlik ortamında yola çıkmaya cesaret edemeyen aileler de vardı. Bu nedenle aileler bölünmüş bir kısmı Anadolu'ya doğru yola çıkarken bir kısmı ata yurtlarında kalmışlardı. Yola çıkanlar akrabalarından ve memleketlerinden bir anda ayrılmanın acısını da derinden hissettiklerini anlatmaktadır. Görüşmeciler o dönemde yaşlarının küçük olması nedeniyle yaşadıklarını parça parça hatırladıkları, daha sonrasında ise aile büyüklerinden sık sık dinledikleri için göçün vermiş olduğu acıları ilerleyen yaşlarda tam manasıyla idrak ettiklerini söylemektedirler. Birçok akraba ve dostları Türkiye'nin çeşitli bölgelerine yerleştikleri için maddi imkânlar el vermediğinden uzun yıllar onlarla dahi görüşemediklerini bu nedenle yalnız kalma psikolojisine maruz kaldıklarını dile getirmektedirler. Bir katılımcı bu konudaki aciziyetini şöyle ifade etmektedir:

“Benim Adana’da dayım varmış hiç görmedim. Annemin anlattığına göre ailesiyle gelmek istememiş ve uzun yıllar aile ondan haber alamamış. O dönemde birini takip etmek, bulmak çok zormuş. Biz babamın İzmir’de bir kardeşinin

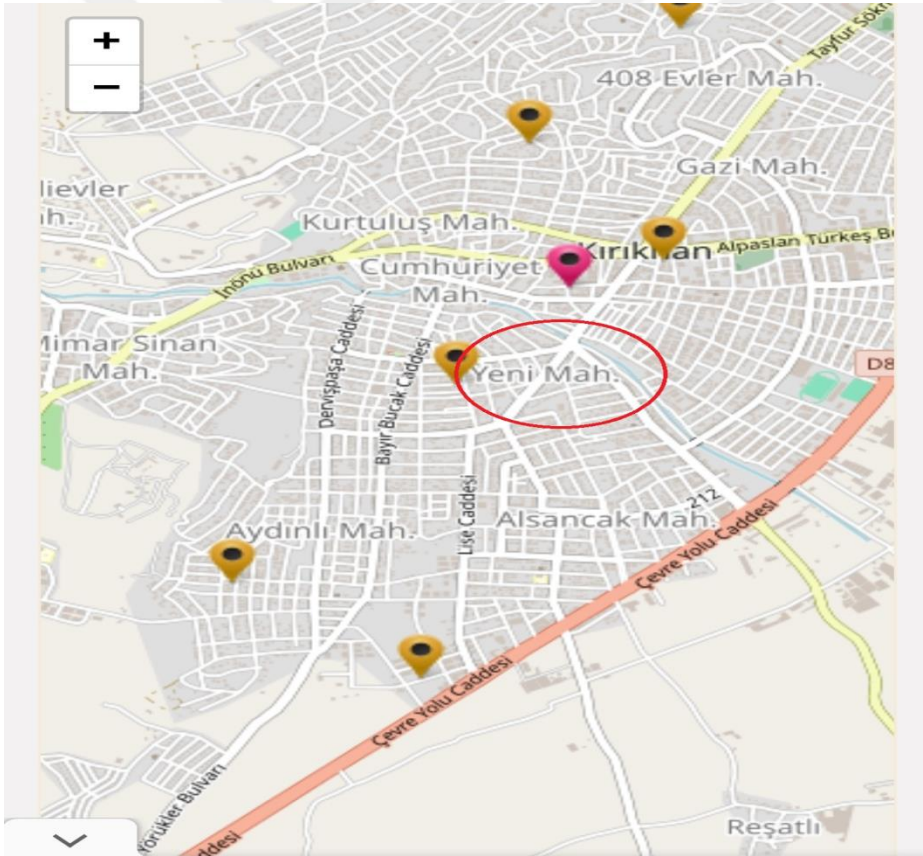
⁶⁹ Kaynak Kişi: K1, 47 Yaşında, Görüşme Tarihi: 24.02.2022

*olabileceğini bile düşünüyoruz çünkü göçerken aileler çok dağılmış birliktelik olmamış sonra da kimse kimseden haber alamamış ”.*⁷⁰

Yapılan görüşmelerde Bulgaristan muhacirlerinin doğrudan Kırıkhan’a gelmedikleri, önce İstanbul, ardından Payas ve Erzin daha sonrasında ise tercihe bağlı olarak Kırıkhan’a yerleştikleri anlaşılmıştır. Bu süreçte yaşamış oldukları çeşitli sıkıntılardan dolayı tekrardan Bulgaristan’a dönen göçmenlerin de olduğu ifade edilmiştir. Muhacirler; devletin vermiş olduğu yoğun desteğe rağmen çok zorluk çektiklerini, farklı bölgelere iskan edilmeleri nedeniyle akrabalarından ayrı düştüklerini, Kırıkhan’a ise; devletin bölgedeki nüfusu artırma politikaları neticesinde 1946 ve sonrasında yerleştiklerini belirtmişlerdir.⁷¹

Harita 3.

Bulgaristan Türklerinin Kırıkhan’da yerleştikleri alan.

Kaynak: <https://haritane.com/kirikhan-kirikhan-haritasi-31676/>

⁷⁰ Kaynak Kişi: K2, 53 Yaşında, Görüşme Tarihi: 05.01.2022.

⁷¹ Kaynak Kişi: E1, 6 yaşında, Görüşme Tarihi: 13.09.2021

2.1.3. Sosyal Hayat

Göçmen aileler, ilk etapta hayatta kalmak için var gücüyle çalışıp iâşelerini temin etmişlerdir. Bu aşamada komşuluk ilişkilerini ihmal etmişler kendi kabuğuna çekilmiş çevreleriyle münasebetleri zayıf olmuştur. Ancak, Kırıkhan'da iskân edildikten sonra çevreye uyum sağlama aşamasında daha sağlıklı ilişkilerin olduğu görülmektedir. Buna rağmen göçmen aileler çok uzun yıllar Kırıkhan yerlileriyle kız alıp-verme konusunda uzak durmuşlar. Bu durum yaşamış oldukları göç psikolojisinin sosyal hayata yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Görüşmeciler, Kırıkhan'a ilk yerleştikleri dönemde her sabah erkenden kalkıp ailece tarlaya çalışmaya gittiklerini bu nedenle yorgun düştüklerini, eve gelince ancak dinlendiklerini, tek dertlerinin iâşelerini temin etmek ve rahat bir şekilde ibadet etmek olduğunu bu nedenle yerli halktan kimseyle oturup kalkmadıklarını ifade etmektedirler.⁷²

Göçmen olarak yerli halktan bir dışlanma yaşayıp yaşamadıkları hakkında sorulan sorular karşısında alınan cevapların genelinde şu ifade kullanılmıştır: *“Dışlanmışlık yaşamadık zaten birbirimize de yetiyorduk kimseye ihtiyaç duymuyorduk”*.⁷³

Görüşmecilerden bir beyefendi; Kırıkhan'da doğmuş olmalarına rağmen göçe tanık olmuş ailesinin sosyal yaşantılarının çok sade ve genellikle yalnız başına hareket ettiklerini doğru düzgün komşu dahi edinmediklerini şu şekilde ifade etmektedir:

“Annemin doğru düzgün komşusu olmamış küçük yaşta ailesiyle her türlü zorluğa göğüs germiş. Hatta annem o kadar yokluk görmüş ki bize asla israfyaptırmazdı. O yoğurt kabını öyle bir sıyırdı ki bir damlası ziyan olmazdı başka biri o kabı görse yıkanmış sanırdı”.⁷⁴

Giyim-kuşam konusunda ilk etapta kendi kültürlerini yansıtmış olsalar da zamanla eski giyimlerini terk edip yaşadıkları coğrafyaya uyum sağlamışlardır. Göçmenlerin giyim konusunda kendi aralarında fikir ayrılığı yaşadıklarını bir görüşmeci hanımefendi şu şekilde ifade etmektedir:

⁷² Kaynak Kişi: E1.

⁷³ Kaynak Kişi: K3, 1970 52 yaşında, Görüşme Tarihi: 12.09.2021.

⁷⁴ Kaynak Kişi: E2, 60 yaşında, Görüşme Tarihi: 15.02.2022.

*“Kadın erkek mutlaka şalvar giyerdi. Kadınlar başörtülerini hep geriden yapar saçlarının ön kısmı açıkta kalırdı. Teyzem geleneksel kıyafetini bırakmak istemedi dışarda gören onun göçmen olduğunu anlardı. Annem hem kendini hem de bizi yerli halk gibi giydirdi. Bu nedenle bir süre sonra bizim göçmen olduğumuz unutuldu”.*⁷⁵

Buna rağmen kültürlerini yaşatmak adına Bulgaristan’dan getirdikleri elbiseleri bir çeyiz edasıyla sandıkta korumaya devam ettiklerini Bulgaristan’a gidemeseler de hatıralarını yaşatmak adına başka bir görüşmeci hanımefendinin verdiği bilgiler şu şekildedir:

*“Anneannemin, annemin hatta teyzemin göç ederken taktıkları başörtüleri birkaç elbise ve fotoğraflar o kadar kıymetli ki zarar görmesinler diye hala benim çeyiz sandığımda duruyorlar zaman zaman onlara bakıp hasretimi gidermeye çalışıyorum”.*⁷⁶

Aynı zamanda yemek ve tatlı konusunda yine kendilerine özgü yiyeceklerini yapmaya devam ettikleri görülmektedir. Yiyecek ve içecekler konusunda pek yabancılık çekmediklerini, damak tatlarının hemen hemen aynı olduğunu ifade etmektedirler. Farklı olarak hatırladığı yemek hakkında bir hanımefendinin verdiği bilgiler şu şekildedir: *“Yağlı ekmek her zaman yapılır. Eve kim gelirse gelsin mutlaka sofraya kurulur. Cızmana adındaki yemeği de hala yaparız”*⁷⁷

Düğün adetleri hususunda Kırıkhan yerlileri ile çok bir fark görülmemekle birlikte geleneksel oyun müzikleri konusunda farklılıklar vardır. Tek tip halay bilmekte ve genelde Ankara havası şarkılarıyla eğlenmektedirler. Ayrıca yöresel Balkan ezgileri de her düğünde mutlaka çalınmaktadır. Göçmenler kına gecesi eğlencelerini adet olduğu üzere kız erkek ayrı yapmaktadır. Bununla birlikte günlük hayatta haremlik selamlık olmadığına dair bir hanımefendinin verdiği bilgiler şu şekildedir:

“Babam ve amcalar 5 vakit namazlarını mutlaka camide cemaatle kılardı. Din konusunda tutuculukları vardı ama haremlik selamlık yoktu. Sabah namazından

⁷⁵ Kaynak Kişi: K1.

⁷⁶ Kaynak Kişi: K2.

⁷⁷ Kaynak Kişi: K3, 78 yaşında, Görüşme Tarihi: 17.01.2022.

*sonra hiç uyumazlardı. Göç etmedeki etmenlerden en önemlisi ibadetlerini özgürce yapmak olduğunu birçok kez söylediklerine şahit oldum. ”*⁷⁸

Cenazelerde ölüye verdikleri değerden dolayı çok önemli bir ritüel olarak uyguladıkları davranışlar hakkında bir hanımefendinin verdiği bilgiler şu şekildedir: *“Anneannemin cenazesinde, 40 gün cenaze evine gittik çocukken şahit olduğum bu geleneği biz de devam ettirmeye çalışıyoruz”.*⁷⁹

Görüldüğü üzere muhaciler Kırıkhan halkı ile uyum içerisinde yaşamalarına rağmen ata kültürlerini de unutulmaması ve gelecek nesillere aktarılması için kendi içlerine yaşatmaya devam etmektedirler.

2.1.4. Eğitim

Göçmenler 1946 yılında ilk geldiklerinde harf inkılabının yapılmış olmasından dolayı okuma yazma bilmemekteydi. Bu nedenle şahıslar isteğe bağlı olarak zamanla okuma yazma öğrenmişlerdir. Ailedeki bireylerin eğitim durumları sorulan görüşmecilerden K2, E3, E4 ve E1’in verdikleri bilgiler şu şekildedir:

*“Annem okumayı kendi öğrendi babam ise ilkokul mezunu.”*⁸⁰

*“Annem okuma yazma bilmiyordu, babam ise sonradan öğrendi.”*⁸¹

*“Eşim okula gitmedi ama kendi başına okuma yazma öğrendi, ben ilkokul mezunuyum.”*⁸²

*“Annem babam okuma yazma bilmiyordu.”*⁸³

Göçmenlerin ilk etapta eğitimi ve okumayı meslek edinmek için değil de ihtiyaç olduğu için önemseydiği görülmektedir. Zira 60’lı yıllarda Türkiye’de ilk okul mezunları başta öğretmen olmakla birlikte bir çok alanda devlet kadrolarında çalışma imkanı bulabilmekteydi. Oysa katılımcılardan K1, babası ilkokul mezunu olmasına rağmen çiftçilik yaptığı konusunda vermiş olduğu bilgiler şu şekildedir:

“Babam ilkokul mezunu çiftçilik yapıyordu. Göçmen aileler çocuklarını okula gönderirdi ama çiftçilik hep ön plandaydı. Ailede kız erkek fark etmez okuturlar,

⁷⁸Kaynak Kişi : K2.

⁷⁹ Kaynak Kişi: K1.

⁸⁰ Kaynak Kişi: K2.

⁸¹ Kaynak Kişi: E3

⁸² Kaynak Kişi: E4, 87 yaşında, Görüşme Tarihi: 10.02.2022.

⁸³ Kaynak Kişi: E1.

dayım gardiyandı sonra bankaya geçti. Göçmen mahallesinde 2. Kuşak olan bireylerden çok sayıda öğretmen vardı. Çocuklarına değer vere, bir meslek sahibi olmaları için çaba gösteren daha da önemlisi eğitim için bize engel olmayan bir ailemiz vardı.”⁸⁴

Kırıkhan’a yapılan ilk göç E1 göre İsmet İnönü zamanında 1946 yılında yapıldı, ikinci göç ise Adnan Menderes döneminde gerçekleşti.⁸⁵

Hatay’ın farklı ilçelerine dağılan göçmenler için devlet, Kırıkhan’a yerleşmeleri karşılığında ücretsiz olarak ev ve tarla yardımında bulunulacağını duyurdu. Haberi duyan bazı aileler kendileri için tahsis edilen mahalleye yerleşmeye karar verdiler.

Göçmenler için yapılan bu mahalleye Yeni Mahalle adı verildi. Kenarları briketle çevrili üstü toprak veya kiremitli 2 oda şeklindeki evlere aileler yerleştirildi. İskan evleri hakkında K2 ve E1 şu bilgileri vermektedir:

“Her aileye aynı planda ev yapılmıştı. Yaklaşık 30 tane ev olmalı. Şuanda mahalleye gitseniz bu evleri tespit etmeniz mümkün değil çünkü zamanla büyüyen aileler, evlerinin önündeki küçük bahçelerine ek odalar yaparak kendi çabalarıyla evlerini genişletmişler. Bizim evimizde 2 odalıydı. 4 kardeş bu evde büyüdük ama yıllarca sebze yetiştirdiğimiz bahçemize odalar yapmak zorunda kaldık. Komşularımız da aynı şekilde evlerini büyüttü.”⁸⁶

“Karadenizliler ve yörükler bizden şanslıydı. Biz onlardan önce geldiğimiz için iki odalı toprak evlerimiz vardı ama onların evleri bize göre lükstü”.⁸⁷

Yeni Mahalle günümüzde göçmen mahallesi olarak bilinmiyor. Hatta çalışma esnasında görüşebilecek çok az kişiye ulaşabildi. Ulaşabilen birkaç kişi bu konu hakkında görüşmek istemediklerini ve görüşebileceğimiz tanıdıkları kimsenin olmadığını ifade ettiler. Katılımcılardan 4 tanesi ise sorularımıza cevap verme konusunda çekimser kaldı ve çalışmada isminin soyismi ile beraber verilmesini istemedi. İsmi vermek istemeyen bu katılımcılar da dahil hala aynı evde oturan bir göçmen ailesine rastlandı. Katılımcıların ilginç bir şekilde göçmen olduklarını gizleme çabası içerisinde oldukları gözlemlendi. Ancak katılımcılardan iki tanesi hem

⁸⁴ Kaynak Kişi: K1.

⁸⁵ Kaynak Kişi: E1.

⁸⁶ Kaynak Kişi: K1.

⁸⁷ Kaynak Kişi: E1.

görüşmelerden memnun olduklarını hem de konu hakkında sorulan tüm sorulara detaylı yanıtlar verdikleri görüldü.

Mahalledeki evleri hakkında E3'ün vermiş olduğu bilgiler şu şekidedir:

“Tüm kardeşlerim evlendi. Annem vefat etti babam yaşlı olduğu için bakıma ihtiyacı vardı ben de babamla konuşup evi satmasını ve kendisinin de yanıma yerleşmesini teklif ettim. Babam, seninle kalacaksam evi sana vereyim dedi ama ben miras malı kardeşlerimin de hakkı var diyerek reddettim ev satıldı. Herkesin payı verildi babam şuan İskenderun’da yanımda yaşıyor.”⁸⁸

Göçmen ailelerin yaşamış oldukları maddi sıkıntılar sebebiyle hem Türkiye’ nin hem de Bulgaristan hükümetinin kendileri için çıkarmış oldukları çiftte vatandaşlık hakları konusunda yeteri kadar bilgiye sahip olmadıkları görüldü. Tekrar Bulgaristan’a dönmeyi düşündünüz mü sorusuna K1, K2, E12’in verdiği bilgiler şu şekildedir:

“Annem ve babam yıllarca akraba ve vatan hasretiyle yaşadı ama geri dönmenin çaresi yoktu.”⁸⁹

“Çocuk yaşta geldik, ailemin gidecek maddi gücü de yoktu şimdi ben gitsem bile kimi bulabilirim ki.”⁹⁰

“Bulgaristan’ı gidip görmeyi çok istiyorum ama çiftte vatandaşlık konusundaki gelişmeleri bilmiyordum bunu alabilmek için ne gerekiyorsa yaparım annem yaşasaydı son kez evini görmeyi isterdi.”⁹¹

Netice itibariyle günümüzde muhacirler için çiftte vatandaşlık hakkı mevcut olup ister gezme amaçlı olsun ister yerleşme amaçlı, vatanlarına dönme hakları bulunmaktadır. Ancak geri dönmemeyi bilmiş altına yerleştirdikleri için böyle bir haklarının olup olmadığını araştırmadıkları da görülmektedir.

2.1.5. Ekonomik Faaliyetler

Bulgaristan’da iken çoğunlukla çiftçilik ve hayvancılık ile uğraşan muhacir aileler, Kırıkhan’a yerleştikten sonra da aynı işler ile meşgul olmuşlardır. Ancak bu durum birinci kuşak muhacirlerden sonra bu durum değişmeye başlamıştır.

⁸⁸ Kaynak Kişi: E3.

⁸⁹ Kaynak Kişi: K2.

⁹⁰ Kaynak Kişi: E1.

⁹¹ Kaynak Kişi: K1.

Coğrafyanın ve sosyal hayatın getirdikleri yenilikler karşısında uyum sağlamayı başarmış olan muhacirler, çocuklarını okutmaya gayret etmişlerdir. Neticede günümüzde birçoğu Kırıkhan'da veya başka şehirlerde kamu görevlisi ya da özel sektörde iş hayatına devam etmektedir. Bu durum muhacirlerin Kırıkhan dışına göç vermesine ve Yeni Mahalle'deki muhacir nüfusunun yıllar içerisinde azalmasına neden olmuştur. Bu nedenle muhacir evleri ya bakımsızlıktan yıkılmış ya da sahihsiz kalmasın diye satılmıştır. Röportaj için mahalleye görüşmeye gidildiği vakit orada oturanların hemen hemen tamamının Bulgaristan muhaciri olmadıkları görülmüştür. Mahallein günümüzdeki sakinleri uzun zamandır buradaki evlerin kendilerine ait olduğunu göçmen olarak kimseyi tanımadıklarını dile getirmektedirler. Katılımcılarımızdan biri Kırıkhan Belediyesi'nde memur – çocuklarının başka şehirlerde farklı statülerde memur- , biri İlahiyat mezunu, kamunun farklı alanlarında hizmet vermiş – çocukları farklı bölgelerde öğretmen-, biri ev hanımı – çocuğu öğretmen- biri diyanette çalışıyor- çocuğu öğretmen- olarak tespit edilmiştir.

Günümüzde muhacirlerden geçimini çiftçilik ile sağlayan kalmamış, çünkü anne ya da babalarının vefatının ardından tarlalar miras yoluyla bölünmüş, bölünen parseller bir ailenin iâşesine yetmediği için satılmak suretiyle el değiştirmiştir. Ancak asıl geçim kaynakları çiftçilik olmasa dahi bahçe tarımı yapmaya devam ettikleri görüşmecilerin ifadeleri arasında yer almaktadır.

2.2. Kırıkhan'da Yaşayan Ahıska Muhacirleri

2.2.1. Ahıska Türkleri ve Anadolu'ya Göç

Ahıska, günümüzde Gürcistan sınırları içerisinde 6.260 km karelik yüz ölçümüne sahiptir. Poshtovi Çayı'nın kıyısında denizden 1000 m yüksekliğe sahip olan bölge kaplıcalarıyla tanınmaktadır.

Ahıska bölgesinin merkezi olan ve bölgeye adını veren Ahıska Şehrinin Gürcüce adı Ahaltsihe, “*ahali*” (yeni) ve “*tsihe*” (kale) kelimelerinden oluşmuş ve “yeni kale” anlamına gelmektedir. 16. yüzyılın ikinci yarısında Ahıska'yı ele geçiren Osmanlılar, kenti “*Rabat-i Kale-i Ahışa*” ve çevresindeki bölgeyi de liva olarak Çıldır Eyaleti'ne bağlayıp “*Ahışa*” olarak adlandırmıştır. Ancak Latin harflerine çevrilirken Ahıska olarak geçtiği görülmektedir.

Ahıska, 1578’de III. Murad döneminde Osmanlı Devleti topraklarına katılmıştır. Bölgenin yöneticisi Atabek Minüçihir, Osmanlı Devleti’ne bağlılığını bildirerek islam dinini kabul etmiş ve Mustafa Paşa adını almıştır. Ahıska bir süre sonra Çıldır Eyaleti’nin merkezi hâline getirilmiştir. 1828’de 50.000 Türk nüfusu olan bölgeye Anadolu’da bilhassa Konya, Tokat ve Yozgat’tan belirlenen aileler iskan edilmiştir. Böylece Türk ve Müslüman nüfusun kalıcı olması sağlanmıştır.⁹² Ahıska, Osmanlı Devleti’nin Kafkas’ya ya açılan kapısı olmanın yanında doğal güzellikleriyle ön plana çıkmış bir bölgedir.

Edirne Anlaşması 1829’da Rusya’ya savaş tazminatı olarak bırakılmasının ardından⁹³ Ahıskalıların bir kısmı Anadolu’ya göç etmiştir. 1853 yılında yapılan Kırım Harbi’nde Osmanlı Devleti Ahıska’yı geri almak istese de bunda başarılı olamamıştır. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşında ise Rusya’nın bu kez Kars, Ardahan, Batum’u ele geçirmesiyle kurtarılmaya ümidini kaybeden Ahıska Türkleri’nin Anadolu’ya göçü artarak devam etmiştir. Rusya ise geride kalan Ahıska Türklerinin hak ve özgürlüklerini hiçe sayarak boşalan yerlere Gürcü, Ermeni ve Yahudileri yerleştirme yoluna gitmiştir. 1918 yılında Brest-Litovsk antlaşmasıyla Osmanlı Devleti Ahıska’yı yeniden sınırlarına dahil etmişken, 1921 yılında yapılan Moskova Antlaşmasıyla Ahıska bir kez daha Rusya’ya bırakılmıştır.⁹⁴

Ahıska bölgesinde yaşayan Türkler, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği zamanında, Stalin tarafından, güvenlik gerekçeleri bahane edilerek 14 Kasım 1944’te Orta Asya içlerine sürgün edilmişlerdir. Bu dönemde 60.000 Ahıska Türk’ü vagonlara doldurulup ne kadar süreceği belli olmayan bir yolculukta ölüme terkedilmişlerdir. Hayatta kalabilenler Özbekistan, Kırgızistan, Tacikistan gibi ülkelere yerleştirilmiştir.⁹⁵

Her ev için farklı acılar barındıran sürgün, tanıkların dilinde tazeliğini korumaktadır. Sürgün esnasında on binlerce Ahıska Türkü, yaklaşık bir buçuk ay

⁹² Damla Topçu, *Ahıska Türklerinin Sosyo- Kültürel Özellikleri ile ilgili Sosyolojik bir Araştırma (İnegöl Örneği)* Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2018 Isparta, s. 30.

⁹³ Cemal Şah, *Diaspora Turistlerinin Seyahat Motivasyonu: Ahıska Türklerinin Vatan Hasreti*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla 2019, s.8.

⁹⁴ Damla Topçu, *Ahıska Türklerinin Sosyo...*, s. 30.

⁹⁵ Barış Çağırkan, *Ahıska Türkleri’ nin Sürgünü, Zorunlu Göç Süreçleri ve Türkiye’ye Dönüşleri: Ahlat Örneği*, Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi) 2020 Ankara, s. 1.

boyunca hayvan vagonlarının içerisinde soğuk, açlık ve salgın hastalık nedeniyle yolda ölmüştür. Günümüzde Ahıska Türkleri Rusya, Ukrayna, Gürcistan, Türkiye, Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan, ABD, KKTC gibi ondan fazla ülkede yaşamaktadırlar.⁹⁶

Kırıkhan'da yaşayan ve kendileri ile röportaj yapılan Ahıskalılar, sürgünden önce ya da sürgünden sonra kaçak yollarla Türkiye'ye sığınan ve daha sonrasında Kırıkhan'a yerleşmişlerdir.

Özellikle 1944 yılında yaşanan sürgün sebebiyle Ahıska'dan çıkarılan ve değişik ülkelere dağılan Türkler arasında, anavatan sevdasıyla zaman içinde Türkiye'ye göç etme eğilimi artmıştır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Ahıskalıları yurda davet çağrısı ile güncelliğini koruyan göç süreci, günümüzde de devam etmektedir.

Resim 2.

Ahıska Türklerine 2022'de Cumhurbaşkanlığı tarafından yurda davet çağrısı

Yukarıda da bahsedildiği gibi Ahıska'dan Anadolu'ya yapılan göçler 1877-78 Osmanlı- Rus Savaşı'dan sonra hız kazanmıştır. Osmanlı Devleti'nin bu savaşı kaybetmesi üzerine göç kararı alan bazı aileler geri dönmeyi düşünmedikleri için tüm mal varlıklarını sattıktan sonra gelip Osmanlı topraklarına yerleşmişlerdir. 93 Harbinin ardından yapılan bu göçler göç iki yoldan gerçekleştirilmiştir. Birincisi; Posof

⁹⁶ Cemal Şah, *Diaspora Turistlerinin Seyahat...* s. 8.

üzerinden yaya gelerek doğu illerine yerleşen Ahıskalılar, ikincisi ise gemilerle gelerek Samsun üzerinden batı illerine yerleşen Ahıskalılardan oluşmaktadır.⁹⁷

14 Kasım 1944 sürgün gecesi muhairlerin hafızalarındaki yerlerini korumaktadır. Görüşmecilerden E6 büyüklerinden dinlediği kadarıyla yaşananları şu şekilde aktarmaktadır:

“1944 yılının 14 Kasım’ında trenlerle bir gece Ruslar evleri basıyor, insanları hayvan trenlerine binmeye zorluyor ve Rusya’nın değişik yerlerine gönderiyorlar. Günümüzde dünyanın 16 ülkesinde Ahıska Türkleri dağınık bir şekilde yaşamaktalar. Bölünmüş, parçalanmış yolda çok sayıda şehit verilmiş ben şehit diyorum çünkü insanlar zulüm altında eziyet altında açlıktan soğuktan hastalıktan çok affedersiniz tuvalet sıkıntısından ve doğum esnasında ölüyor. Çünkü 200 bine yakın insan bir anda göçe zorlanmış.”⁹⁸

Katılımcılarımıza 14 Kasım 1944 sürgününden önce mi yoksa sonramı Türkiye’ye geldikleri sorulmuştur. Çoğu yaşanacakları önceden tahmin ettikleri ve hayat şartlarının giderek kendileri için zorlaştığını gördükleri için sürgünden önce önce Türkiye’ye geldiklerini söylemişlerdir. Katılımcılarımızdan E5, E6, E7, E8, E9 bu hususta şu bilgileri vermektedirler:

“Büyüklerimiz 1933’te ilerleyen zamanda olabilecekleri gördükleri için dedelerimiz birer, ikişer, üçer aile şeklinde bölgeyi bilen mihmandarlar eşliğinde gece ya da sabaha karşı kaçak bir şekilde orada kür suyu dediğimiz nehri geçerek sınırın diğer tarafı olan Türkiye’ye geçmişler geçerken de çok acı olaylar yaşamışlar Can kaybına uğramışlar baskına uğramışlar efendim katledilmişler soğuktan donanlar olmuş çok ağır hikayeler.”⁹⁹

“Büyük sürgün 1944 diye geçer ama başlangıcı 25-30 yıl öncesine dayanır. Büyük dedemler ve birçok kişi 1910’dan sonra grup grup Türkiye’ye kaçak yollarla kaçmaya başlamışlar. Çünkü Sovyetler birliğinin baskıları, zulümleri, işkenceleri hatta tecavüz ve ev baskınları her geçen gün artmaya başlayınca Ahıska Türkleri Türkiye’ye geçmeye başlamışlar.”¹⁰⁰

“Baba tarafım seferberlik dediğimiz Osmanlı Rus harbi sırasında Türkiye’ye geçmiş anne tarafım 1933’lerde Rusya’da tehlikeyi sezmiş, baskıyı görmüşler yakın gelecekte başlarına felaketlerin geleceğini tahmin etmişler. Bu nedenle 1944 ten 10 yıl önce Türkiye’ye kaçak bir şekilde çok zor şartlarda geçmişler.”¹⁰¹

⁹⁷ Kaynak Kişi: E5, 53 Yaşında Görüşme Tarihi: 11.06.2022.

⁹⁸ Kaynak Kişi:E6 72 Yaşında, Görüşme Tarihi: 15.03.2022.

⁹⁹ Kaynak Kişi: E6.

¹⁰⁰ Kaynak Kişi: E7, 28 Yaşında, Görüşme Tarihi:16.09.2021.

¹⁰¹ Kaynak kişi: E6.

“Dedelerimiz 1. Dünya Savaşı’ dan önce gelmişler. Hatta Gürcülerle yapılan savaşta ülkemizi müdafaa etmişler.”¹⁰²

“Büyüklerimiz Rusya’nın politikalarından rahatsız olmuş ve başlarına gelebilecek tehlikeleri sezdikleri için 1933 yılında Türkiye’ye gelmişler.”¹⁰³

Katılımcılarımızdan E7, E8, E9 göç esnasında ve Türkiye’ye ilk geldiklerinde yaşadıkları hakkında şu bilgileri aktarmaktadırlar:

“Bizim avantajımız, Çıldır Gölü’ne yani Osmanlı sınırına çok yakın olmamızıdır. Allah razı olsun o zamanki devlet büyüklerimizin bizi muhacir-ensar ilişkisiyle sahiplenmiş, kucak açmış. Bizim Büyüklerimizin söylentileri şu şekilde: Türkiye’nin o dönemde doğu cephesi ve güney cephelerinde savaşacak erlere ihtiyacı var. Osmanlı devleti de sınır hatlarına Türkleri yerleştirerek güvenliğini sağlamıştır. Bizim Ahıska’dan gelen büyüklerimizi de sınırlara yerleştirmişler. Çıldır Gölü’nü geçerek Kars’ta, Ağrı’da, Ardahan’da, Erzurum’da Elazığ’da, Muş’ta ikamet etmeye başlamışlar.”¹⁰⁴

“Ailem Ahıska’da ticaretle uğraştığı için maddi durumları da iyiymiş. Her şeyi satıp gelmişler Muş’un Bulanık ilçesine yerleşmişler. 10-15 bine yakın Ahıskalıyı devlet buraya yerleştirmiş.”¹⁰⁵

“Cumhuriyet ilan edilmiş, sınırlar belli olmuş. Büyüklerimiz yaşamlarını devam ettirmek için Atatürk’ün dağıttığı, bizi yerleştirdiği yerlerde (Erzurum, Muş, Ardahan, Kars, Bayburt) kalmaya devam ettiler. Tabi ilerleyen tarihlerde ülke içinde de göçler başladı.”¹⁰⁶

“Türkiye’ye geçtiklerinde Türkiye Cumhuriyeti devleti sınırda, sınıra yakın köylerde onları karşılamış sağ olsunlar sahip çıkmışlar, almışlar uygun ailelerin yanına yerleştirmişler. O bölgedeki insanlar sahip çıkmış, evlerini paylaşmışlar büyük çoğunluğunda okullara camilere yerleştirmişler. Kışı o şekilde atlatmışlar. Bahar döneminde göçenler de Ağrı Eleşkirt, Ağrı Tutak, Muş Bulanık gibi değişik yerlere iskân edilmişler. Bizim ailemiz de Muş Bulanık’a yerleştirilmiş. Bulanık’ın Adıvar köyü (şimdiki ismi), eski ismi Şirvan şey köyü devletimiz oraya yerleştirmiş aile başına 70 dönüm tarla vermiş. Sahip çıkmış Allah razı olsun.”¹⁰⁷

“Babam 1946 doğumluydu. 2015 yılında vefat etti. Babamın bize anlattığına göre doğu illerindeki halk önce bize yardım etti. Evlerini veya ahırlarını kalmamız için bize verdi. Büyük bir sinimiz (tepsi) vardı aileden biri köyde bulunan tüm evleri tek tek dolaşır kim ne yemek yaptıysa o sininin içine bizim için bir miktar yemek koyardı. Sonra biz de ailece onun etrafına oturup karnımızı doyururduk. Kış bitene kadar böyle devam etti. Bahar geldiğinde bize verilen tarlaları ekip biçmeye başladık.”¹⁰⁸

¹⁰² Kaynak Kişi: E8, 71 Yaşında, Görüşme Tarihi: 12.06.2022.

¹⁰³ Kaynak Kişi: E9, 58 Yaşında Görüşme Tarihi: 14.06.2022.

¹⁰⁴ Kaynak Kişi: E7 .

¹⁰⁵ Kaynak Kişi: E9.

¹⁰⁶ Kaynak Kişi: K4, 72 Yaşında, Görüşme Tarihi: 15.03.2021.

¹⁰⁷ Kaynak Kişi: E6.

¹⁰⁸ Kaynak Kişi: E7.

Memleketlerini terk ettikten sonra sıfırdan hayata tutunmaya çalışan muhacirler, devletin ve halkın desteği ile yeniden düzen kurmak için mücadele etmişlerdir.

2.3.2. Kırıkhan'a Yerleşme

Hayatta kalabilmek, çocuklarını sağlıklı bir şekilde büyütebilmek için her şeyi geride bırakmak zorunda kalan Ahıskalılar Anadolu'ya geldiklerinde devlet tarafından doğu illerinde uygun mahallere yerleştirilmişlerdir. Kendilerine tarım arazisi sağlanmış ve bölgeye adaptasyonları için gerekli çalışmalar yapılmıştır. Ancak zamanla nüfusun artması, hastalananlar için batı illerde tedavi aranması, yerli halkla geçimsizliklerin artması ve iş imkanlarının kısıtlı olması gibi sebeplerden dolayı 1950'li yıllardan itibaren farklı bölgelere göç etme eğilimi başlamıştır. Bu hususta E7, E8, E9 şu bilgileri vermektedir:

“Hep beraber çalıştığımız için en erken mahsulü biz toplardık. Bu kez halkla anlaşmazlıklar başlamış. Kavgalar olmuş, hatta bizim ahırlarımızı hayvanlarımızı ateşe vermişler, ardından ekinlerimize tarlalarımıza zarar vermişler. Hatta bir şey satın almak için gittiğimizde yerli halka 1 lira olan malı bize 5 liraya verme gibi yaptırımlara gitmişler. Savaştan yeni çıkmış fakir ve cahil bir milletiz. 1950'lere kadar oraya bağlı yaşamış bizimkiler. 50'lerden sonra aileler kalabalıklaşınca ticaret hayatına girenler olmuş. İller ve ilçeler arası seyahatler ve ticaret yapmaya başlamışlar. İklim şartları, artan nüfusa elde edilemeyen istihdam problemi, hastalık, yerel halkın baskısı karşısında büyüklerimiz göç kararı almışlar.”¹⁰⁹

“Dedem ticaretçi, Muş ticaretin zayıf olduğu bir bölge, doğal şartlardan dolayı da dezavantajlı bir bölge. Hal böyle olunca Türkiye'de bir arayış içine giriyorlar. Kırıkhan'ın sıcak olması, arazi koşullarının daha elverişli ve verimli olması ve doğuya göre daha güvenli bir bölge olmasından dolayı dedem Kırıkhan'a göç kararı almıştı. Doğuda hırsızlık olayları, adam öldürme durumları, terör olayları çok yaygın hale gelmişti. Hatta bölgede yaşayan kürtler biz Türklerden rahatsız olmaya başlıyor ve Türkler burayı işgal etti diye bir yaygara kopartıyorlardı. Dedem diyor ki oğlum ben sizi büyük Moskova'dan kurtardım burası da artık küçük Moskova olmaya başlıyor siz de çocuklarınızı buradan kurtarın, gidin diyor ve biz öyle geliyoruz. 1960'lı yıllara gelindiğinde Muş'ta Ahıska Türk'ü kalmamış hepsi başka yerlere göç etmişti.”¹¹⁰

Bunlara ek olarak il ve ilçeler arası ticaret de göç etmede önemli bir etken olmuştur. Zira hastane ihtiyacı ve sezonluk inşaat işçiliği nedeniyle sık sık büyük şehirlere gidip geldikleri, böylece yeni yerleşim yerleri hakkında fikir sahibi oldukları görülmektedir.

¹⁰⁹Kaynak Kişi: E8.

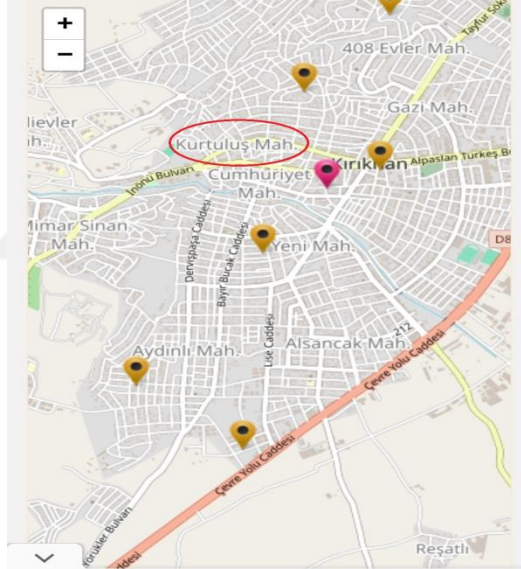
¹¹⁰ Kaynak Kişi: E9.

“Doğuda olaylar artış gösterince yeni yetişen nesli de korumak adına taşınma gündeme geliyor. Erzurum’dan bir akrabamız Bursa’ya taşındı. Gelmiş anlatmış Bursa’da iş imkânı daha çok, sağlık sektörü gelişmiş oradayken hastahane için başka şehre gitmeye gerek yok eğer siz de taşınırsanız daha rahat yaşarsınız demiş. O dönemde bizim erkeklerin genelinin mesleği inşaatçılık olduğu için dedem zaman zaman Bursa’ya gider gelir olmuş.(Şuanda Bura’da sadece akraba olduğum 75-80 hane akrabam var). İzmir’in hastahaneleri meşhur olduğu için zaman zaman İzmir’e gider gelir olmuş. Sonra Gaziantep taraflarına gelmeleri gündeme gelmiş.”¹¹¹

Ahıska Türkleri’nin 1960’lardan itibaren Kırıkhan’a da yerleşmeye başlamışlardır. Bunda daha ticaret amacıyla Kırıkhan’a daha önceden gelmiş olan ve bu bölgeyi gören bir Ahıska Türk’ü etkili olmuştur. Ahıskalılar kendileri için göç etmeye en uygun yeri ararken bu Ahıskalı’nın tavsiyesi ile Kırıkhan’a gelmişlerdir.

Harita 4.

Ahıska Türklerinin Kırıkhan’da yerleştikleri alan

Kaynak: <https://haritane.com/kirikhan-kirikhan-haritasi-31676/>

Kırıkhan’a ilk yerleşmeler hakkında E6, E7, E9 ve E10 şu bilgileri vermektedir:

“Biz Muş’a devlet eliyle iskanlı yerleştik ama Kırıkhan’a gönüllü göç olduğu için devlet tarafından iskan ve tarla verme söz konusu olmadı. Ancak Hatay’ın stratejik durumundan dolayı devletin bizim Kırıkhan’a yerleşmemiz için toprakları imara açtığını inkar edemeyiz.”¹¹²

¹¹¹ Kaynak Kişi: E7.

¹¹² Kaynak Kişi: E10, 54 Yaşında, Görüşme Tarihi: 14.06.2022.

“Kırıkhan’a geldiğimizde belediyede Falayların¹¹³ dönemi idi. Büyüklerimizin isteği üzerine Kurtuluş mahallesini imara açıyor Ahıskalılar da bu mahalleden arsa satın alarak şu anki mahallenin oluşması için ilk temelleri atıyorlar.”¹¹⁴

“Amcalarım ve dedem bizden önce Kırıkhan’a yerleşiyorlar. Burada ticaret yapmaya devam ediyorlar. Biz 1972 yılında Kırıkhan’a geldiğimizde 2 biçerimiz, 2 kamyonumuz vardı. Biz Muş’ta da büyük araziler ektiğimiz için biçerler boş kalınca burda da biçercilik yapmaya geldik. Zamanla ev ve tarla da satın aldık işleri yoluna koyduk.”¹¹⁵

Ahıskalıların Kırıkhan’a göç ettikten sonra mahallenin nasıl oluştuğuna dair yapılan görüşmelerde E6, E7, E12, E13’ ün ifadeleri şu şekildedir:

“Kırıkhan’a aileler ilk geldiklerinde 10-15-20 aile olmuşlar. Kırıkhan’daki Kırıkhan çayın etrafında çadırlarda ve metruk binalarda kalmışlar. Orada tabii yaz geliyor sivrisine çoğalıyor sıcaklık artıyor. Kırıkhan’a Nisan Mayıs Haziran iyi geçiyor, Temmuz, Ağustos ayı sıcak sineğe dayanamıyorlar kaymakama gidip daha uygun bir yerde kendilerine yerleşecek bir yer gösterilmesini istiyorlar.”¹¹⁶

“Bize ailemiz eğer burada yaşamak istiyorsak hep beraber mücadele edeceğiz ve hayatta kalacağız yoksa kaybederiz dedi. İşin ciddiyetinin hepimiz farkında idik. Çok kötü evlerde kiracı olarak oturuk. Kışın evlerin damları akardı annem akan yerlere leğenleri koyardı.”¹¹⁷

“Kurtuluş mahallesini belediye imara açtı. İlk etapta çalışıp oradan arsa satın aldık. Gündüz ırgatlık yaptık akşam da evimizi yaptık. Çok yorulduk ama hayatta kalmayı başardık.”¹¹⁸

“Bizden sonra gelen akrabalarımız da bize yakın olmak için aynı mahalleden arsa satın aldılar. Uzun yıllar aynı mahallede yaşadık. Şuanda mahallemizde oturan Ahıskalı sayısı oldukça azaldı. Yeni evlenen gençler daha lüks evlerde yaşamak istedikleri için mahalleden ayrıldılar. Boşalan evlere de kiracılar geldi.”¹¹⁹

Kırıkhan’da Ahıskalıların yerleştiği Kurtuluş Mahallesi, uzun yıllar sadece Ahıskalılardan oluşurken zamanla mahallenin büyümesi, kalabalık aile bireylerinin Kurtuluş Mahallesi dışından ev alması gibi nedenlerle günümüzde heterojen bir yapıya bürünmüştür. Ancak Ahıskalıların mahallelerine hâlâ sahip çıktıkları görülmektedir.

2.3.3. Sosyal Hayat

Ahıskalılar önce sürgün ardından doğuda yaşadıkları bir takım problemler nedeni ile Kırıkhan’a göç ettiklerinde güvenlik gerekçesi ile bir arada oturdukları

¹¹³ 1977-1981 yılları arasında Aydın Falay’ın belediye başkanlığı yaptığı dönem kastedilmiştir.

¹¹⁴ Kaynak Kişi: E7.

¹¹⁵ Kaynak Kişi: E9.

¹¹⁶ Kaynak Kişi: E6

¹¹⁷ Kaynak Kişi: E7

¹¹⁸ Kaynak Kişi: E12

¹¹⁹ Kaynak Kişi: E 13

görülmektedir. Zira ev yapılacak arsaları belediyeden satın alacakları vakit hepsi aynı bölgeyi tercih etmişlerdir. Günümüzde bu mahalle Kurtuluş Mahallesi adını taşısa da genellikle Muşlu Tepesi olarak bilinmektedir. Bölgeye yapılan göç farklı zamanlarda Muş, Ardahan, Erzurum, Ağrı ve çevresinde yaşayan Ahıskalılardan oluşmakla birlikte göçlerin çoğu Muş bölgesinden yapıldığı için yerli halk Ahıskalıların Muşlu olduğunu zannetmektedir. Hatta bu yanlış bilgi nedeniyle mahaleye yapılan caminin adı dahi uzun yıllar Muşlu Tepesi Camii olarak kalmıştır. Ancak bölgede Muşlu kimsenin bulunmadığına ve mahalle halkının tamamının Ahıska Türkü olduğuna dair toplanan imzalar neticesinde bir kaç yıl önce caminin ismi Ahıskalılar Camii olarak değiştirilmiştir.¹²⁰

Kırıkhan'a göç ederken yanlarında ne getirdiklerini ve hangi şartlarda yaşadıklarını ve yerli halkla uyum aşamasını E7, E6, K4, E9, E10, E11 şu şekilde ifade etmiştir:

“Biz Kırıkhan’a gelmeden önce bir kardeşim doğdu. Babam kızın adını hicret koyu. Şartlar çok zor ve hayat çok ciddi idi. Babamın kardeşimin adını Hicret koyup gurbete çıkışını yaşamasına, anlatmasına gözlerimle şahit olduğum için bu durumun ne kadar acı olduğunu anlayabiliyorum.”¹²¹

“Ailem doğudan Kırıkhan’a gelirken sadece giysilerini ve yöresel yiyeceklerini almış gelmişler. Burada da kazançlarından keserek yavaş yavaş eşyalarını almışlar. Babam Kırıkhan’ da evlenmiş 2 abim 7-8 yaşına gelinceye kadar dedemle aynı evde yaşamışlar. Tabi bu durum diğer amcalarım için de geçerli. Büyük aileler şeklinde yaşama kültürümüzü uzun yıllar devam ettirdik.”¹²²

“Kültürlerimiz o kadar farklı ki uyum ağlamak uzun zaman aldı. Biz yokluktan dolayı etli yemek yerine sebze ağırlıklı beslenirdik. Yerli halk patlıcanı bilmiyormuş. Biz kasalarla patlıcanı alıp dışarıda ateşte kızartırdık, komşular şaşkınlık içinde kasalarla et alıp kızartıyorlar diye konuşurlarmış.”¹²³

“Uzun yıllar yerli halkla kız alıp verme olmamıştır. Kültürümüz değişmesin kanımız saf Ahıska kanı olsun diye büyüklerimiz dışarıya kız alıp vermeye karşı çıkmışlar. Doğuda da aynı uygulama olmuş burada da.”¹²⁴

“Yerli halkla tam uyum 2000’li yıllarda başladığını düşünüyorum. Artan nüfus oranı ve herkesin kendi işini kurması artık kabul görmemizde etkili oldu. Hatta evlilik konusunda ailelerin baskısı da bu dönemde azaldı. Ben Ahıskalılar içinde dışarıdan evlenen ilk kişiyim .”¹²⁵

“İklim şartları bizi çok zorladı. Serin yerlere alıştığımız için Kırıkhan çok sıcak geliyordu. Biz doğuda kırmızı kadife kumaş uzun kollu bluzla okula giderdik.

¹²⁰ Kaynak Kişi: E11, 67 Yaşında, Görüşme Tarihi: 12.06.2022.

¹²¹ Kaynak Kişi: E9.

¹²² Kaynak Kişi: E7.

¹²³ Kaynak Kişi: E6.

¹²⁴ Kaynak Kişi: K4.

¹²⁵ Kaynak Kişi: E10.

Yazlı kışlı aynı elbiseyi giyerdik. Kırıkhan' a geldik para var ama görmemişiz bilmiyoruz iklime göre giysi değiştiğini. Aynı kadife bluzla okula gittik sıcakta pişmiş her yanımız. Vücutumda koca koca çıbanlar oluşmuş. Ölene kadar o çıbanlarla yaşayacağımızı sandım. Tüm aileye bulaştırmışız sonradan anladık yazın kalın bluzla okula gidilmeyeceğini. Ayrıca okulda da arkadaşlar tarafından çok dışlandık. Muş'tan geldik diye herkes bizi küçümsüyordu. Biz vatan diye gelmiş yapılmışız ama herkes bize yabancı gözüyle bakıyor. Ülkemizde bu bizim zorumuza gidiyordu. Bu kez biz gruplar oluşturuyorduk bunlar bizi sevmiyorsa biz de onları sevmeyeceğiz diyorduk. 6 yıl hem coğrafyaya hem kültüre uyum sağlama konusunda sıkıntı yaşadık. Zaman her şeye ilaç olduğu gibi bize de ilaç oldu Kırıkhan bizim vatanımız oldu. Şimdi bizi herkes sever oldu çünkü bu vatana hizmetimizi onlar da gördü. Siyaseti, ticareti, esnaflığı hatta evliliğimizi ve yardımlaşmayı biz Kırıkhan' da yaptık.”¹²⁶

“Yerli halkla şimdilerde çok iyiyiz. Arkadaş olduk, akraba olduk, kardeş olduk, birbirimizin hatırını sayar olduk artık Kırıkhanlıyız. Burada doğmasak da burada doyduk.”¹²⁷

Kendi ifadelerine göre Ahıskalılar aynı mahallede oturdukları için hep birbiriyle komşuluk etmişler. Mahalle dışına uzun yıllar çıkmamışlar. Kalabalık ailelerden oluştukları için yalnızlık da çekmemişler. Yapılacak tüm işleri imece usulüyle yapmaya çalışmışlar. Evlerini, işyerlerini yaparken sırayla herkesin işine yardım edilmiş, kısa sürede imar ederek mahalleyi kullanılabilir hale getirmişlerdir. Ayrıca yerli halkla bir problem yaşadıklarında haklı haksız aramadan birbirlerinin arkalarını kolladıkları da görülmektedir.

Düğün ve cenaze merasimlerinde de aynı hassasiyeti gözeten Ahıskalılar, düğün evi için yapılacak hazırlıklara bir hafta önceden yardım etmeye başladığı gibi cenaze sahibi için de destek oldukları görülmektedir.

Zamanla yerli halkla etkileşime geçen Ahıskalılar, bazı geleneklerini uygulama konusunda değişmelerin olduğunu gözlemlerken, düğünleri konusunda yaşanan değişimi E9 ve E13 şu şekilde anlatmaktadır:

“Ahıska düğünleri atla olurdu. Yolda türkü söylenirdi. Şuan Ahıska'da Azerbaycan'da düğün kültürü ne ise bizde de öyleydi. Gelin kapalı kayınbabanın yanında sesini çıkarmadan eğilerek gelir yüzünü açmaz şeklinde etkinliklerimiz olurdu.”¹²⁸

*“Aşağıdan gele gele geldiler
Geldiler de büyük eve doldular
Anamı ağlattılar
Kişne kır at anam ağlasın...”*

¹²⁶ Kaynak Kişi:E9.

¹²⁷ Kaynak Kişi: E12, 52 Yaşında, 11.06.2022.

¹²⁸ Kaynak Kişi: E9.

Önde damadın yengesi arkada gelinin yengesiyle gelin getirilirdi. Gelin kayın valide ve eltiler ile aynı evde yaşırdı. Şartlar değişti bunların hepsi unutuldu. Herkes gibi biz de çağın gereklerine göre yaşamaya başladık. Tabi ki böyle daha güzel oldu. Aile saadetini ayrı yaşamakla öğrendik. Ben hala babamların abilerimin yanında bırakın çocuklarımı sevmeyi oğlum ya da kızım diyemem. Onlar bu şekilde öğrendikleri için aynı ortamda büyüyen biz de utanmaya başladık. Ama ben şuan torunumu doya doya seviyorum çocuklarıma gösteremediğim ilgiyi torunlarıma gösteriyorum ki çocuklarım da bizim gibi büyümesin evlatlarına sevgilerini hissettirsin diye.”¹²⁹

“Eski bir gelenek olduğu için biz büyük aileler içerisinde yetiştik. Belki yokluktan, belki bilmemekten kaynaklı ayrı bir evde yaşamayı hiç düşünmedik. 7-8 Amcamla aynı evde yaşar babama amca anneme ise abla derdik. Kalabalıktan anneyi babayı ayırt etmeyi bilmezdik Herkes de bizim gibi anne baba erkek kardeşler evlenince bir arada yaşırdı. Tek ayrıcalığımız evlenen çiftte özel oda tahsis edilirdi. Aynı evin içerisinde birlikte yer birlikte çalışırdık. Herkes de hayatından memnundu. Ta ki geçim sıkıntısı baş gösterdi yeni iş imkanı bulanlar eşini çocuğunu alıp gitti. Sonra içimizde okuyup memur olanlar yanımdan ayrıldı. Kırıkhan’da da maddi durumunu düzene koyan ailelerimiz zamanla çevrenin de etkisiyle daha güzel evlere taşınmak isteyerek evlendiklerinde farklı evlerde yaşamaya başladılar.”¹³⁰

Cenaze merasimlerinde de geleneklerinin olduğunu ifade eden E9 bunların günümüzde uygulanmadığını şu şekilde aktarmaktadır:

“Cenaze günü bizde mezarlığa defin için giden bir tane bayan olmazdı. Evden çıkmaz, mezara gitmezler. Bunun sebebi de halk arasında denilir ki o gün cenazeye, mezara giden tüm kadınları ölen kişi çıplak olarak görür bu da haram olur. Bu nedenle kadınlar cesed gömülene kadar evden çıkmaz. Defin işleminden sonra yakınları gider dua eder. Giden bayanlar bizde ayıplanır. Ahıska Türklerinin katı kuralları var. Günümüzde dışarıdan kız alıp verme olduğu için artık cenaze törenlerinde bayanlar da mezarlığa gelir oldu. Bu evlilikler yapılmamış olsaydı kurallarımız asla değişmezdi.”¹³¹

“Bizde üçü yedisi gibi uygulamalar olmaz. Cenaze evinde “kazma kokusu” adı altında yemek yapılır, ruh bedenden ayrılır denir bir yemek yapılır, kemikleri etinden ayrılır denir bir yemek yapılır. Eskiden çok ritüeller vardı şimdi biz de buraya uyduk artık.”¹³²

Yemek kültürü oldukça zengin olan Ahıskalıların en meşhur yemekleri Hingel’dir. Kıymalı, patatesli, peynirli, yumurtalı, yaprak hingeli, sucuklu, pastırmalı olmak üzere oldukça çeşidi bulunan Hingel’i insanlar bütçelerine göre yapmaya devam etmektedir. Ahıska kültürü için olmazsa olmaz olan Hingeli bilmeyen kızla evlenilmez diye kendi aralarında esprisi dahi yapılmaktadır. En lezzetli Hingelin ise

¹²⁹ Kaynak Kişi: E13, 71 Yaşında, 01.06.2022.

¹³⁰ Kaynak Kişi :E8.

¹³¹ Kaynak Kişi: E9.

¹³² Kaynak Kişi: E13.

kaz etinin bir süre kar altında bekletildikten sonra parçaları ile yapıldığını iddia edilmektedir. Haftada birgün hingel yemeyenin karnının doymadığı dile getirirlerken, bilhassa özel günlerinde yapıldığı da katılımcıların ifadelerinde yer bulmaktadır. Civil ve Çeçil denilen özel peynirlerini sofralarında hala kullanmaktadırlar. Bu peynirleri ise Erzurum'dan özel olarak getirtmektedirler. Kılkor adını verdikleri yağlı ekmek, bişi (çiğ börek), kete, herle (un yemeği), sinor, haça (etli ekmek), kavuk adında çok çeşitli yemeklerinin olduğu dikkat çekmektedir.¹³³

Katılımcıların söyledikleri doğrultusunda hem doğuda yaşadıkları yerlere hem de Ahıska'ya sık sık seyahat ettikleri, ancak yerleşmek amacıyla geri dönmeyi hiç düşünmedikleri tespit edilmiştir. Görüşmecilerden E9 ve E7 bu konuda şunları ifade etmektedir:

“Ahıska şuanda Gürcü toprakları, dolayısıyla hayal kurmaya gerek yok, eskiden vatanımız olsa dahi Türk bayrağı altında yaşamadıkça orası bizim için vatan olmaktan çıkmıştır.”

“Doğu Anadolu’da bir gelişmemiz olmadığı için geri dönmeyi hiç düşünmedik. Şuan Kırıkhan doğunun 25 yıl ilerisinde. Zaten maddi imkansızlık sebebi ile gelmişiz.”¹³⁴

Ahıska kültürü Erzurum kültürü ile çok yakın. Bu nedenle ayırtırmak için değil de hem Hatay kültürünü Erzurumlular ve Ahıskalılara tanıtmak hem de kültürün yaşaması için her yıl ya Ahıska Türkleri gecesi ya da Erzurumlular gecesi adı altında yemekli program düzenleyerek kültürlerini yaşattıkları görülmektedir.¹³⁵

2.3.4. Eğitim

Ahıska kültüründe bilhassa doğudan yapılan göçler sonrasında aileler çocuklarının eğitimi konusunda oldukça hassas davrandıkları görülmektedir. Kırıkhan'a yapılan göç sırasında çocuk yaşıta olan ve sonraki süreçte doğan çocukların %80'inin okuduğu söylenmektedir. Yaptığımız röportajlarda katılımcıların neredeyse tamamının lisans mezunu olduğu tespit edilmiştir. Ahıskalıların eğitime verdikleri önemi E7, E9, E13 şu şekilde ifade etmektedir:

¹³³ Kaynak Kişi: E9, E5.

¹³⁴ Kaynak Kişi: E14, 50 Yaşında, 18.04.2022

¹³⁵ Kaynak Kişi: E15, 65 Yaşında, 09.05.2022

“Bizim mahallemizden Doktor, hakim, savcı, avukat, akademisyen, siyasetçi, millet vekiline varana kadar devletin her kademesinde çalışan Ahıskalı bulmanız mümkün.”¹³⁶

“Rahmetli babam 50 tane yumurta verdim ilkokul diploması aldım derdi. İlkokul diplomasını yumurta ile alan adam 40 sene önce Türkiye’nin ilk özel üniversitesi olan Bilkent’ te beni okuttu. İlk özel kolejde (Yüksel Koleji) de kardeşimi okutmuş. Şimdi o mu cahil biz mi cahil.”¹³⁷

“Yargıda, bürokraside siyasette yer alan büyüklerimiz var. Eğitim ve ilerleme bizim için çok kıymetli.”¹³⁸

Ahıskalılar, yaşanan zorluklara rağmen eğitime önem vermişlerdir. Kırıkhan’da yerleştikten sonra yeni neslin okuması için ellerinden geleni yapmışlardır.

2.3.5. Ahıskalıların Göç Sonrası Ekonomik Durumu

Ahıska Türkleri Türkiye’ye göç etmeden önce genellikle çiftçilik ve ticaretle geçimlerini sağlamaktaydılar. Doğu Anadolu’da yaşadıkları dönemde ticaret ve çiftçiliğin yanı sıra inşaat işçiliği ile de ilgilenmişlerdir.

Yapılan görüşmelerde; Ahıskalıların bir kısmı doğu vilayetlerinde ikamet ederken devletin kendilerine verdiği topraklardan geçimlerini sağladıklarını belirtmişlerdir. Hatta Kırıkhan’a taşındıklarında hasat zamanlarında tarlalarında çalışmak için geçici olarak ilk iskan mahallerine gidip geldiklerini ancak sonradan oradaki tarlaları satın Kırıkhan’da iş kurduklarını söylerken söylemişlerdir.¹³⁹ Bir kısmı ise devletin bu konuda herhangi bir yardımının olmadığını ya Bingöl derelerinde taş işçiliği ya da yerli halkın işlerinde çalışarak geçimlerini sağladıklarını ifade etmişlerdir.¹⁴⁰ Bu durumun Ahıska’dan Türkiye’ye gelişlerinin farklı dönemlerde olmasından ve bu nedenle değişik tarihlerdeki devlet politikalarındaki farklılıklardan kaynaklandığı söylenebilir.

Kırıkhan’a yerleşen Ahıskalıların ilk etapta bir kısmı tarlalara, fabrikalara yevmiyeye gitmiş, bir kısmı da inşaat işçiliğine devam etmiştir.¹⁴¹ Günümüzde ise

¹³⁶ Kaynak Kişi E7

¹³⁷ Kaynak Kişi: E13

¹³⁸ Kaynak Kişi: E9

¹³⁹ Kaynak Kişi: E 7

¹⁴⁰ KaynakKişi: E8

¹⁴¹ Kaynak Kişi: E14

çoğunun devletin farklı kademelerinde memur oldukları, az bir kısmının ise esnaflık yaparak ticarete yöneldikleri görülmektedir.¹⁴²

Ahıskalılarla yapılan görüşmeler neticesinde günümüzde hemen hemen tamamının geçim sıkıntısı yaşamadıkları, hatta insani yardım konusunda çok hassas davrandıkları, bu yardımların sadece Ahıskalıları kapsamadığı görüşmecilerin Ahıska'nın yanında Suriye'ye, Afganistan'a, hatta Endonezya'ya maddi manevi destek olmak için bizzat gittikleri anlaşılmıştır.¹⁴³ Bunun yanı sıra sosyal etkinlikler konusunda oldukça aktif oldukları Kırıkhan'ın gençlerine yönelik faaliyetlere öncülük ettikleri de görülmektedir.¹⁴⁴

2.4. Kırıkhan'a Yerleştirilen Trabzonlular

2.4.1. Trabzon'dan Göçün Sebepleri

Karadeniz bölgesinin coğrafi yapısı ve iklim özellikleri bölgenin nüfus yoğunluğuna etki etmektedir. Zira bölgenin sık yağış alması, buna bağlı olarak sel felaketlerinin yaşanması, arazi yapısı nedeni ile de sık sık heyelanların görülmesi, bunun yanında tarıma elverişli arazinin kısıtlı olması insanların geçim imkanlarını darltmıştır. Bu nedenle bölge halkı başka bölgelere göç ettirilmiş ya da devlet tarafından göç ettirilmiştir.

Cumhuriyet Döneminde 1929'da Of, Sürmene ve Rize'de yaşanan heyelan felaketi nedeni ile ilk kez sevk ve iskan uygulamasına gidilmiştir. İlk etapta Maçka'ya 1.021 hanede 4.615 nüfus, Bayburt'a ise 724 hanede 4.161 nüfus sevk edilmiştir. Devam eden süreçte 1933 yılına kadar Of ve Sürmene felaketzedelerinden 2.000 hanede 12.000 nüfus Maçka ve Bayburt kazalarına sevk ve iskan edimışler ve burada müstahsil durumuna getirilmişlerdir. Yakın bölgelere yapılan bu iskânlardan sonra ilerleyen süreçte, benzer iskanlar Türkiye'nin çeşitli yerlerine de yapılmıştır.¹⁴⁵

1959'da Trabzon'da yaşanan 2. heyelan ve sel felaketi ile mağdur olan bölge halkı için yeni bir sevk ve iskan kanunu çıkarılmış ve yeni yerleşim yerleri tahsis edilmiştir. Bu çalışmaya konu olan Trabzon muhacirleri de 1959'da yaşanan afet

¹⁴² Kaynak Kişi: E9

¹⁴³ Kaynak Kişi: E8,E9,E11

¹⁴⁴ Kaynak Kişi: E15, 56 Yaşında, 27.06.2022

¹⁴⁵ BCA, 030.10 / 117.818.28; BCA, 030.1.1 / 36.39.1; Muzaffer Başkaya, "1929 Of-Sürmene Felaketi ve Bölgeye Etkileri", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S18, 2015 Trabzon, s. 177-178

sonucunda Kırıkhan'a yerleştirilmişlerdir. Kendileri ile görüşülen Trabzon muhacirleri memleketlerinde yaşadıkları felaketten sonra nereye iskan edileceklerini kendilerinin belirlediğini ifade etmişlerdir. Bu konuda görüşmecilerden E16; köy ihtiyarlar heyetini oluşturan 15 kişinin öncelikle yerleşme amaçlı keşif yapmak için Samsun, Bafra ve yakın civarındaki illere girriklerini, ancak daha sonra devletin Hatay Kırıkhan bölgesini kendilerine tavsiye ettiğini ifade etmiştir. Kırıkhan'a yerleşmeleri durumunda kendilerine devlet tarafından verimli arazilerin tahsis edileceği de sözü verilmiştir. İhtiyar heyeti Kırıkhan'a gelip bölgeyi gördükten sonra buraya iskan kararı alınmıştır.¹⁴⁶

Cumhuriyet Arşivinde yer alan belgelerde; 1959'da Trabzon'da yaşanan sel ve heyelan felaketi sonrası Trabzon'dan yapılan iskanın bir kısmının Kırıkhan'a bir kısmının ise Van'ın Özalp ilçesine yapıldığı tespit edilmiştir. Bu husus belgede şu şekilde ifade edilmektedir:

“Trabzon Vilayetinin Çaykara İlçesine bağlı Kabataş, Ulucami ve Şahinkaya köylerinde vuku bulan sel ve heyelan gibi afetlerden evleri tamamen veya kısmen yıkılmak veya hasara uğramak suretiyle zarar görmüş olan ailelerin, aynı köyler hudutları dahilinde nakil yeri bulunamaması sebebiyle, Hatay Vilayetinin Kırıkhan kasabasının belediye hudutlarına mücavir olan sahada yerleştirilmeleri; ilgili bakanlıklar temsilcilerinden müteşekkil komitenin bu husustaki raporuna dayanan imar ve iskan Bakanlığının 16/06/1961 tarihli ve 100-15/15805-9273 sayılı yazısı üzerine 7269 sayılı kanunun 16 nolu maddesine istinaden, Bakanlar Kurulunca 26/06/1961 tarihinde kararlaştırılmıştır.”¹⁴⁷

“Devlet ormanı içinde olup, bulundukları yerde kalkındırılmalarına imkan bulunmayan Trabzon İli'nin Çaykara ilçesi Şerah Bucağının Büyükköy, Hocaali, Gölbaşı, Filak Mahalleleriyle, aynı ilçenin Baltacılı köyü halkından 160 ailenin daha müstahsil bir hale getirilmeleri amacı ile ve kendi istek ve muvafakatlari üzerine, Van İli'nin Özalp İlçesi Dönerdere Köyünün Dönerdere mevkiine ve Gültepe Köyünün Emek Mahallesi bitişiğine yerleştirilmeleri; ...”¹⁴⁸

Trabzon'da 1973'te yaşanan başka bir heyelan neticesinde yeniden iskan çalışması yapılmıştır. Bu tarihte Çaykara ilçesinin Şahinkaya köyünden 61 aile Gökçeada'ya tarımsal proje kapsamında yerleştirilmiştir.¹⁴⁹

Karadeniz bölgesinin coğrafi şartları nedeniyle dağınık yerleşimin benimsenmiş olması, coğrafyanın topografik yapısının çok meyilli ve yerleşime uygun

¹⁴⁶ Kaynak Kişi: E16, 84 yaşında, Görüşme Tarihi: 05.01.2021

¹⁴⁷ BCA,161-34-10,30-18-1-2

¹⁴⁸ BCA,179-38-2,30-18-1-2

¹⁴⁹ <https://caykaradernek.org.tr/tarihce/afete-bagli-gocler>, E. T.: 10.10.2022, 15:41

olmaması, orman rejimi içerisinde kalması gereken birçok alanın yanlış arazi kullanımı sebebi ile tarım arazilerine dönüştürülmesi sonucunda, sel ve heyelan felaketlerinin sık sık tekrarlanması kaçınılmaz olmaktadır. Bu çerçevede sel ve heyelanların nedenleri araştırılmış ve alınacak önlemler şu şekilde sıralanmıştır:

“ 2005 Tarih 5403 Sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda belirtilen hususların bir an önce hayata geçirilmesi,*

** Dere yataklarında yol güzergâhına ve yapılaşmaya müsaade edilmemesi,*

** Yapılan ve yapılacak olan bilimsel çalışmalara gerekli önemin verilmesi ve uygulamaya aktarılması,*

** Yerleşim yerlerinin seçimi, yol güzergahlarının saptanması ve arazi kullanım potansiyellerinin belirlenmesine yönelik çalışmaların yapılması,*

** Doğu Karadeniz bölgesine özgü dağınık yerleşim düzeninden vazgeçilerek, toplu yerleşime geçilmesi, bunun için ilk adımların atılarak pilot uygulamaların başlatılması,*

** Erozyon nedeni ile dereler; kum, çakıl ve kayalarla dolduğundan dere yataklarındaki suyun normal akışının sağlanması için sık sık ilgili kurumlarca ıslahının sağlanması, gerektiğinde diğer kamu kurum ve kuruluşların da makine alet ekipman yönünden desteklenerek, DSİ tarafından ana dere ve akarsu yataklarında akarsu akışlarını kolaylaştıracak tekniğin ön gördüğü her türlü ıslah çalışmalarının gerçekleştirilmesi,*

** Doğu Karadeniz Bölgesinin tamamının sel ve heyelanlar açısından bir master plan çerçevesinde incelenmesi, bölgede heyelan ve taşkınları engellemek için en önemli çözümlerden birinin, bölgeye ait heyelan ve taşkın haritalarının hazırlanması (AFAD Başkanlığınca çalışmaları devam eden heyelan duyarlılık haritalarının en kısa sürede tamamlanarak kullanıma sunulması önem arz etmektedir.)*

** Orman işletmeciliğinde son yıllarda benimsenen “doğaya uygun ormancılık” yönteminin tercih edilmesi.”¹⁵⁰*

Devlet yaşanan felaketler sonrası gerek zarar gören halkın zararının karşılanması, gerekse yaşayan heyelan ve sel olaylarının en az zararla atlatılabilmesi amacıyla gerekli tedbirleri almaya çalışmıştır.

2.4.2. Kırıkhan’da 408 Evler Mahallesinin Kurulması

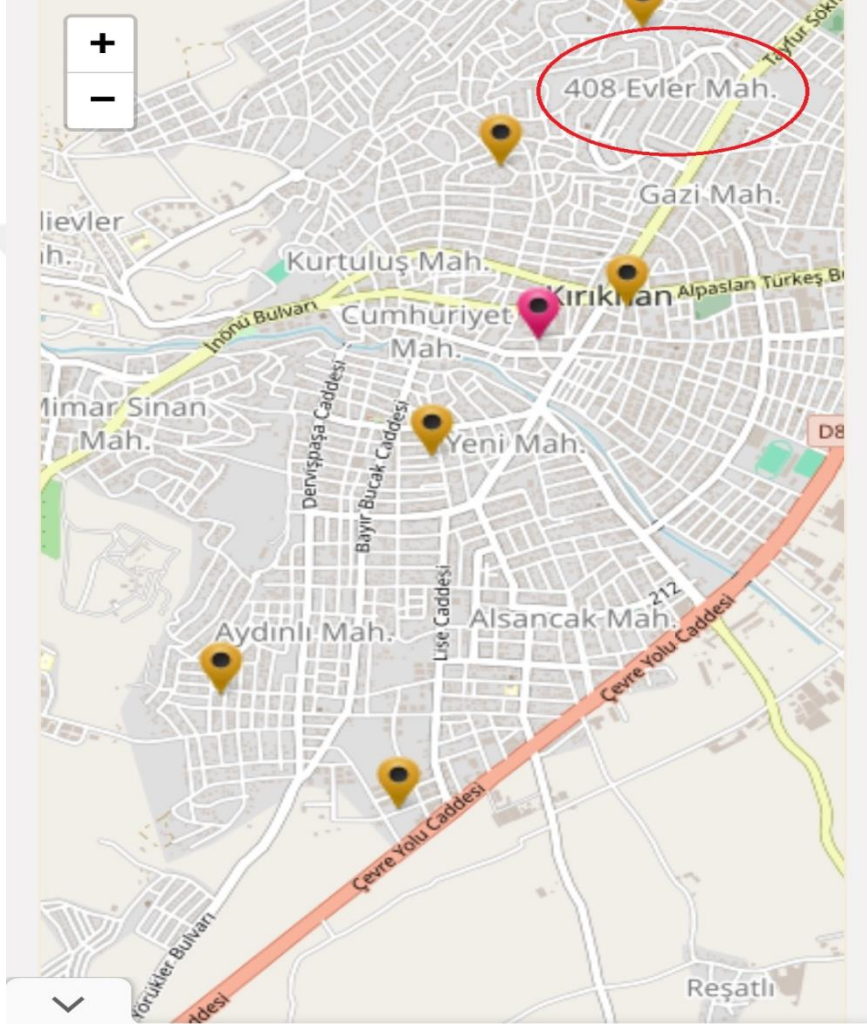
Çaykara’da yaşanan felaketten sonra afetzede ihtiyar heyetinden oluşan 15 kişilik heyet keşif amacıyla Kırıkhan’a gelmişler ve günümüzde 408 Evler Mahallesi olarak isimlendirilen arazisinin iskan edilmeleri için uygun olduğu kararını vermişlerdir. Bunun üzerine Çaykara’da heyelan felaketinin yaşandığı köylerden

¹⁵⁰ <https://caykaradernek.org.tr/tarihce/afete-bagli-gocler>, E. T.: 10.10.2022, 15:50

Kırıkhan'a yerleşmek isteyen aileler muhtarlıklara giderek isimlerini yazdırmışlardır.¹⁵¹İsimlerini yazdıranlardan kesin olarak Kırıkhan'a yerleşeceklerine dair taahhüt senedi alınmıştır. 1958'de başlayan bu süreç 1964'te evlerin yapılıp teslim edilmesiyle sona ermiştir.¹⁵²

Harita 5.

Çaykaralıların Kırıkhan'da yerleştikleri alan

Kaynak. <https://haritane.com/kirikhan-kirikhan-haritasi-31676/>

Evlerin yapımında Karadeniz halkının yaşantısı dikkate alınmıştır. Bu nedenle iki katlı yapılan evlerin, alt katı hayvanı olan aileler için ahır olarak düşünülmüştür. Ayrıca her ev için önünde küçük bir bahçe planlanmıştır.

¹⁵¹ BCA,63-192-41,272-0-0-12\Muhacirin, BCA,161-34-10,30-18-1-2,KDB

¹⁵² Kaynak Kişi: E16

Mahalle halkının ihtiyaçlarına cevap verebilmek adına 408 hanenin ortasına gelecek şekilde bir camii ve biraz ilerisinde de okul inşa edilmiştir. Mahalle sakinlerinin anlattıklarına göre evlerin dağılımı kura ile yapılmıştır. Zamanla herkes yakınındaki boş arazileri satın alarak evlerini daha da geniş hale getirmiştir.

2.4.3. 408 Evler Mahallesi Yerleşme

Çaykara'dan Kırıkhan'a üç köyden göç yapılmıştır. Köylülerin 408 Evler Mahallesi yerleştirilmelerinde bu duruma dikkat edilmiş ve aynı köyden olanların bir arada olacağı şekilde iskan edilmeleri sağlanmıştır. Hatta günümüzde halk, kendi aralarında ev adreslerini anlatırken bulundukları muhiti köylerinin isimleriyle ifade etmektedirler.¹⁵³

Göçmenler, Trabzon'dan gelirken kendi imkanları ile kamyonlar kiralayarak hem ev eşyalarını hem de ayrı araçlarla hayvanlarını da Kırıkhan'a getirdiklerini ifade etmektedirler.¹⁵⁴

Bu hususta E17 ve E18 Kırıkhan'a göç anıları hakkında şu bilgileri vermektedirler:

“Akrabalarımızın bir kısmı evlerini bırakıp göç etmeye cesaret edemediler. Bu nedenle bizi uğurlamak için herkes köyün çıkışında toplandı bizler eşya yüklü kamyonların üstünde geride kalanlara el salladık ve bizi neyin karşılayacağını bilmediğimiz uzun bir yolculuğa çıktık.”¹⁵⁵

“Babam eşyalarımızı kamyonete yükletti. Hayvanlarımız için de ayrı kamyonet tuttu kendi hayvanları getiren araçla gelirken annem, kardeşlerim baba annem ve dedemle biz otobüsle Hatay'a geldik.”¹⁵⁶

İlk etapta göçe cesaret edemeyen aileler arasında fikir değiştirenler de olmuş, ancak devlet onlar için iskan ve toprak yardımında bulunmayacağını belirtmiştir. Sonradan taşınan E19 ve E16 bu konuda şu bilgileri vermektedir:

“Babam iskanla yazılmadı. Korktu, tedirgin oldu. Kayıt için 2-3 lira lazımdı belki de ondan kaçtı. Ben 1976'da komşularımın teşvikiyle geldim. Devlet ev vermedi. Şuanda bulunduğumuz arsa devlet arazisiydi. Biz buraya gecekond olarak ev yaptık hatta devlet bizim yaptığımız evi yıktı biz aynı yere bir daha ev yaptık bizim

¹⁵³ Kaynak Kişi: K5, 64 Yaşında, Görüşme Tarihi: 08.04.2022

¹⁵⁴ Kaynak Kişi: K6, 69 yaşında Görüşme Tarihi: 09.05.2022,

¹⁵⁵ Kaynak Kişi: E17, 81 Yaşında, Görüşme Tarihi: 11.09.2021

¹⁵⁶ Kaynak Kişi: E18, 80 Yaşında, Görüşme Tarihi: 10.09.2021

gibi sonradan gelen aileler çoğaldı onlar da bizim etrafımızda izinsiz evler yaparak bu gece kondu mahallesini oluşturduk”¹⁵⁷

“Babamlar 1965’de taşındılar. O dönem ben Kıbrıs’ta asker idim. Devlet bana iskan için başka bir bölgeyi tavsiye etti ama abim daha önceden bana mektup yazmış sana başka yer gösterilirse kabul etme sen de Kırıkhan’a gel demişti. Ben de öyle yaptım 1972’ de Kırıkhan’a iskanla geldim. Hatta ben ev için hiç para ödemedim sadece tarla için 35-37 lira arası bir ücret ödedim.”¹⁵⁸

Görüşmedeki katılımcıların ifadelerine göre: Devletin herhangi bir desteğinin olmayacağını bildikleri halde daha iyi koşullarda yaşamak için köylerini bırakıp eski komşularının yanında gecekondur kurarak yaşamaya başlamışlardır.

2.4.4. Sosyal Hayat

Karadeniz kültürü kendine has özellikler taşımaktadır. Toplum hem giyim olarak hem iklim olarak hem de mutfak konusundaki farklılıkları ile diğer bölgelerden ayrılmaktadır. Bu nedenle Kırıkhan’a göç eden Karadenizliler hem iklim, hem yaşam hem de mutfak konusunda bir hayli zorluk çektikleri anlaşılmaktadır. Yapılan görüşmelerde katılımcılardan K5, K6, K7, E16, E20, E21 ve E22 bu hususta şu bilgileri vermektedir:

“Karadeniz’ de güneş görmeyen biz Kırıkhan’ a hayran kaldık. Önce evlerimizi yerleştirdik. Sonra da devletin taksitli ödeme ile vermiş olduğu tarlaları ekmeğe karar verdik. Ama bu coğrafyada ne ekilir nasıl ekilir bir şey bilmiyoruz. Yerli halktan yardım istedik. İçlerinde kötü fikirli olanlar çoktu biz işi öğrenmeyelim diye buğdayın pamuğun nasıl ekileceğini yanlış gösterdiler. Biz zamanla kendi çabamızla ekip biçmeyi öğrendik.”¹⁵⁹

“Kırıkhan’a ilk olarak dedemler göçtü. Çok yakıcı sıcak olduğunu söylemişler. Ama Kırıkhan’ı çok sevmişler çünkü adamlar selden, heyelandan çok çekmişler.”¹⁶⁰

“Kırıkhan’a geldik insanlar çok tuhaftı bizim mahalle dışında bir ağaç bile yoktu. Halk çalışmayı sevmiyordu. Doğru düzgün yaptıkları bir işleri yoktu. 5 tane araba vardı. Kırıkhanlılar bizim sayemizde çalışmayı öğrendiler. Biz geldiğimizde camiler bomboştu. Bu duruma biz çok şaşırmıştık.”¹⁶¹

¹⁵⁷ Kaynak Kişi: E 19, 69 Yaşında, Görüşme Tarihi: 02.01.2022

¹⁵⁸ Kaynak Kişi: E16

¹⁵⁹ Kaynak Kişi: K5

¹⁶⁰ Kaynak Kişi: K6

¹⁶¹ Kaynak Kişi: E16

“Ekip- biçmeyi Kırıkhan’da öğrendik. İlk yıl o kadar acemi idik ki pamukları topladık dedik ki güneşe serelim. Oysa pamuk kurutulmazmış sonradan öğrendik.”¹⁶²

“Bizim mutfağımızda acı ve salça yoktu. Zamanla acı ve salça mutfaklarımıza girmeye başladı bu yöreye ait her şeyi yavaş yavaş öğrendik.”¹⁶³

“Coğrafyaya, iklim şartlarına uyum sağlayamayıp da geri dönenler olmuş. İlk günler çok zorlanmış, kuraklık dayanılmaz hale gelmiş.”¹⁶⁴

“Tarlaya giderken sıcaktan mahvolurduk Kırıkhanlılar yüzlerini tülbentle kapatırlardı. Biz anlamazdık neden kapattıklarını hatta bu sıcakta insan nasıl kapatır başını yüzünü derdik. Akşam tarladan döndük bizim açıkta kalan kafalar yüzler pişmiş sıcaktan kızarmış. Ertesi gün anladık ki tülbent sıcaktan koruyormuş burada öğrendik.”¹⁶⁵

İklimin yanı sıra yerli halkla da uyum sıkıntısı çeken Karadenizlilerin yaşadıkları problemler hakkında görüşmecilerden K8, E23, E16, E17 ise şu bilgileri vermektedir:

“Karadenizliler olarak biz, Kırıkhan halkı ile aramızda çok büyük farklılıklar gördük çok yabancılık çektik. Bu durum yıllarca sürdü. Bizim gençler yola çıkınca o zamanki aşiretler bizimkilerin önünü kesiyorlardı. Kavgı, dövüş, çatışma çok oldu. Bu olaylarda bizden bir kişi hayatını kaybetti, onlardan da yaralıları vardı.”¹⁶⁶

“Göç sonrası iskânla ilgili herhangi bir sorun yaşamadık. Devlet o zamanın şartlarıyla güzel evler yapmıştı. Devlet bize ev ve yirmişer dönüm tarlayı 20 yılda ödeme imkânıyla verdi. Bu da bizim için göç etmemizde oldukça cazipti. Kabul edip geldik. Dedelerimiz verilenleri çok iyi bulurdu. Devletimizden Allah razı olsun derdi.”¹⁶⁷

“Karadeniz halkı dini vecibeleri uygulama konusunda çok hassas davranır. Geldiğimizde camiler bomboştu. Kültürümüz hiç benzemiyordu. Çok yabancılık çektik. Bizde davul zurnalı düğün yapılmazdı. Kırıkhanlılar davul çaldığında bizden biri mutlaka problem çıkarırdı.”¹⁶⁸

“Bizim Karadenizliler buradaki iş imkânlarını bilmediği için işveren ve işçi arasında sıkıntılar oldu. Çünkü bizde yirmi aile bir araya gelir bir iş yapardık. Burası öyle değil işler ısmarlama, yardımlaşma değil. Kırıkhanlılar yardımlaşma işini zor kabullendiler. Bu durum bize tuhaf geliyordu.”¹⁶⁹

¹⁶² Kaynak Kişi:K7, 65 Yaşında, Görüşme Tarihi:14.11.2021

¹⁶³ Kaynak Kişi: E20, 69 Yaşında, Görüşme Tarihi: 14.11.2021

¹⁶⁴ Kaynak Kişi: E21, 53 Yaşında, Görüşme Tarihi: 13.10.2021

¹⁶⁵ Kaynak Kişi: E22, 69 Yaşında, Görüşme Tarihi: 12.10.2021

¹⁶⁶ Kaynak Kişi: K8, 86 Yaşında , Görüşme Tarihi:19.09.2021

¹⁶⁷ Kaynak Kişi: E23, 51 Yaşında, Görüşme Tarihi: 11.10.2021

¹⁶⁸ Kaynak Kişi: E16

¹⁶⁹ Kaynak Kişi: E17

Yapılan görüşmelerde özellikle evinden cenaze çıkmış bir Karadenizlinin davul zurnaya hiç tahammül edemediğini tespit edilmiştir. Bu hususa zahallede anlatılanlara göre; önceki yıllarda Karadenizli bir aile tarafından aynı mahalle içerisinde davullu düğün yapan bir eve baskın yapılmıştır. Baskını yapan kişi buna gerekçe olarak bir yıl önce evladının vefat ettiğini ve kendisinin yasta olduğunu belirtmiş ve bu sebeple mahallede davul çaldırmayacağını söylemiştir.¹⁷⁰

Hatay'ın anavatana katılmasından sonra hem bölgede Türk nüfusunu artırmak adına hem de Karadeniz bölgesindeki afetzedelerin yaralarına merhem olmak adına Kırıkhan'a iskân yapılmıştır. Kırıkhan'a göç eden Karadenizlilerin burayı seçmelerindeki bir sebep de Hatay'ın stratejik durumudur. Bölgedeki Türk nüfusunu arttırmak amacıyla bilinçli bir şekilde gönüllü olarak göç etmişlerdir. Yapılan görüşmelerde E16, E24 bu konuda şu bilgileri vermektedir:

“Kırıkhan’ da halk bizi kabul etmek istemedi hatta halk Cevdet Sunay’la görüşmek için gitmişler. Kırıkhan’a Allah’ın Karadenizlisini getirdiniz başka adam mı kalmadı demişler. Cevdet Sunay da demiş ki: “Biz size asker gönderdik asker” (Siz burada Fransızlara oy verdiniz o adamlar Orta Asya’dan gelen saf Türklerden. Bizim burada amacımız Hataylıları karşımıza almak değil, Türkü destekleyecek Türk askeri getirmek) demek istedi diye büyüklerimiz hep anlatır.”¹⁷¹

“Hatay’ın anavatana katılmasından sonra buranın stratejik öneminden dolayı Cevdet Sunay bizi buraya yerleştirdi.”¹⁷²

Karadenizliler, yetiştikleri coğrafyadan kaynaklanan zorlu şartlar nedeni ile kendilerini her türlü zorluğa göğüs geren, mücadeleci insanlar olarak tanımlamaktadırlar. Zor bir işi yapabilmek adına onu öğrenene kadar bıkmadan defalarca denediklerini ifade etmektedirler. Bu konuda E23 : *“Nasıl ki Türklerin geneli için savaşı özelliği ön planda ise, bizim için de çalışkanlık ve yaratıcılık ön plandadır. Bizde herkes çalışır.”¹⁷³* Göç yıllarında okul çağında olan göçerlere göç anıları hakkında neler hatırladıkları sorulduğunda ise; ilk yıllarda okulda laz diye ötekileştirildiklerini, kendileri ile alay edildiğini hatırladıklarını, bu nedenle okul arkadaşlarını okul dışında kendi mahallelerine almadıklarını ifade etmişlerdir.¹⁷⁴

¹⁷⁰ Kaynak Kişi: K9, 48 Yaşında, Görüşme Tarihi:20.09.2021

¹⁷¹ Kaynak Kişi: E16

¹⁷² Kaynak Kişi: E24

¹⁷³ Kaynak Kişi: E23

¹⁷⁴ Kaynak Kişi:E18, E21,E23

Düğünlerinde sadece kemençe çalan Karadenizliler bu geleneklerini uzun yıllar devam ettirmiştir. Ancak son yıllarda evliliklerin Karadenizli olmayanlar ile de yapılıyor olması bu kültürü tamamen yok etmese de kemençe düğünlerde hâlâ çalınmaktadır.

Göç döneminin ilk yıllarında Karadenizli ailelerin yerli halkla etkileşiminin az olması sebebi ile uzun bir süre dışarıya kapalı bir toplum olarak yaşadıkları ve dışarıdan kız alıp vermedikleri tespit edilmiştir.¹⁷⁵ Bu durumun en önemli sonucu ise günümüzde halen Karadeniz Bölgesine has kültürün canlılığını korumasıdır.

408 Evler Mahallesi olarak kültürlerini yaşatmaya çalışan Karadenizliler, eskiden olduğu düğün hazırlıklarına üç gün önce başlayıp komşularıyla yardımlaşarak tatlılar, yemekler hazırlamaktadırlar. Günümüzde de bu imece usulünü devam ettirdikleri katılımcıların ifadeleri arasında yer almaktadır.

Düğünlerde genellikle kemençe eşliğinde horon oynadıklarını ancak eğer düğün sahiplerinden biri Karadenizli değil ise onların da tercihlerini dikkate aldıklarını ifade etmektedirler.¹⁷⁶

Cenaze günlerinde de imeceye devam eden Karadenizliler cenaze evinin üç gün boyunca tüm öğünleri komşuları tarafından karşılanmakta ve ev sahibini yalnız bırakmamaktadırlar.

Cenaze defin işlemlerinde kadın erkek mezara birlikte gidildiği gözlemlenirken, defin işleminden itibaren her Cuma sabahı mezar ziyaretleri yapılmaktadır.

Aidiyet konusunda kendilerini Karadenizli olarak tanımlayan 408 evler mahalle sakinleri, Kırıkhan'da doğup büyüseler de yine de Kırıkhanlıyım demedikleri görülmektedir. Bunun sebebi olarak da Kırıkhanlı olduklarını söyledikleri vakit ticaret konusunda yapacakları tüm girişimlerin reddedildiğini söylemektedirler. Kırıkhan hakkında insanların kötü tecrübeleri olduğu için kendilerinin güven konusunda sıkıntı yaşadıklarını ifade ettikleri görülmektedir. Bu konuda E23 şu bilgileri vermektedir:

“Biz gecekonducuyuz, Hatay’ a sonradan gelip yerleştik. Buraya geldiğimizde ben çocuktum burada okudum burada büyüdüm ve evlendim ama deseniz ki nerelisin ben yine de Trabzonluyum derim. Dışarıya gittiğimizde Hatay Kırıkhan’dan

¹⁷⁵ Kaynak Kişi: E17

¹⁷⁶ Kaynak Kişi: K5

geldiğimizi duyanların yüz ifadeleri değişiyor. Bizimle ticaret yapmaya cesaret edemiyorlar.”¹⁷⁷

408 evler mahalle sakinleri güven konusunda çok hassas olduklarını mahallenin de bu sebeple çok korunaklı olduğunu ifade etmektedirler. Hatta katılımcılarımızdan K10 bu konu hakkında şu bilgileri vermektedir: *“Komşum askerdi gece nöbete giderken eşi evde güvende olsun diye bizim mahalleden ev tutmuştu. Tabi ilerleyen zamanlarda kiracı olayları güvenlik anlayışımızı zayıflattı.”¹⁷⁸* Mahalle sakinleri, komşularının dahi güvenliği hususunda kendilerini sorumlu hissetmektedirler. Görüşmelerde katılımcıların ifadelerine göre mahalle sakinlerinin huzuru için giriş çıkışlarda belirli saatlerde nöbet tuttuklarını ifade etmektedirler.

2.4.5. Eğitim

Karadeniz halkında göç etmeden önce okulun uzak olması ve yolların bozuk olması gibi dış etmenlere bağlı olarak okur-yazar sayısının az olduğu tespit edilirken, göçten sonra imkansızlıkların giderilmesi sonucunda okur-yazar sayısında hızlı bir artış gözlemlenmiştir. Yapılan görüşmelerde katılımcıların çoğunun üniversite mezunu olması bu durumu kanıtlar niteliktedir.

Kültürel açıdan da kendilerini geliştirmek istediklerini bu nedenle ilk olarak mahalle muhtarlığını ayırarak işe başladıklarını E16 şu şekilde aktarmaktadır:

“Üç ayrı mahalle bir muhtarlığa bağlı idi. Ben mahalleyi ayırdım ve 1984-1989 yıllarında 408 evler mahallesinin muhtarlığını yaptım. Tarla ekip biçme dışında neler yapılabilir diye araştırdım. Sonra halı kursu, Kur'an kursu, arıcılık kursu açtım. İlerleyen süreçte okuma yazma bilmeyenler için de akşam kursları açıldı. Biz kendimizi geliştirmek için elimizden geleni yaptık.”¹⁷⁹

Karadeniz halkının iş konusundaki çalışkanlıkları, eğitim alanına da yansımaktadır. Göç ettikleri taihlerde Kırıkhan'ın yerli halkının dahi aklına gelmeyen faaliyetlere öncülük etmişlerdir. Kız erkek ayırt etmeden halk eğitim aracılığı ile sosyo kültürel alanda ilerleme katetmişlerdir.

¹⁷⁷ Kaynak Kişi: E25, 66 Yaşında, Görüşme Tarihi: 27.11.2021

¹⁷⁸ Kaynak Kişi: K10, 54 Yaşında , Görüşme Tarihi: 27.11.2021

¹⁷⁹ Kaynak Kişi: E16

2.4.6. Çaykaralıların Göç Sonrası Ekonomik Durumu

Göç etmeden önce doğal ve beşeri nedenlerden dolayı Karadeniz halkı geçimlerini başka illerde inşaat işçiliği yaparak sağlamaktaydı. Bu da şehir veya ülke dışına çıkmayı gerektirmekteydi. Günlük yaşelerine yetecek kadar küçük bir bahçeleri, bunun yanında fındık bahçesi ve hemen her evin de ineği bulunmaktaydı.¹⁸⁰ Az da olsa tarım ve hayvancılık konusunda bilgi sahibi olan Karadenizliler, Kırıkhan'a göç ettikten sonra devletin vermiş olduğu yirmişer dönümlük araziye ekip biçmeye başlamışlardır. Göç esnasında hayvanlarını da getiren aileler uzun yıllar aynı şekilde yaşelerini sağlamışlardır.

Göç etmeden önce gurbette çalışanların bir kısmı yine gurbette çalışmaya devam ederken, bir kısmı da Hatay sınırları içerisinde inşaat işçiliğine devam etmişlerdir. Bu konuda E24 ve E23 şu bilgileri vermektedir:

“Göç etmeden önce dedelerimizin bahçeleri vardı. (Mısır, fındık vs.) Bir de dedem gurbette çalışırdı. İaşelerini bu şekilde temin ederlerdi. Göç edince devletin verdiği tarlada çiftçilik yaptık. Ardından babam burada ticarete başladı.”¹⁸¹

“Babam Çaykara’ da inşaat ve çiftçilik yapıyordu. Akrabalarımın çoğu kalaycıydı. Bölge bölge gezer kalaycılık yaparlardı. Bölgenin zenginleri genellikle kalaycılıktan zengin olmuştur.”¹⁸²

Göçün ilk yıllarında ekonomileri bu şekilde iken ilerleyen yıllarda ticaret ve memurluk da günlük hayatta yerini almıştır. Katılımcıların birçoğu ticaretle uğraşırken içlerinde emekli öğretmen ve memurların da olduğu görülmektedir.

Günümüzde Kırıkhan esnaflarının %50’sini oluşturan Karadenizliler Kırıkhan’ın kalkınmasında önemli rol oynamışlardır. Günümüzde yapmakta oldukları birçok işi burada görerek öğrenip geliştirdiklerini ifade etmektedirler.

Kırıkhan’da ilk fabrikayı yine Karadenizliler açmış bu alanda başarılı olmaları sebebi ile yeni girişimlere önder olmuşlardır. Kırıkhan’da ticaretin yanı sıra siyasi

¹⁸⁰ Kaynak Kişi: E26, 79 Yaşında, Görüşme Tarihi: 25.11.2021

¹⁸¹ Kaynak Kişi: E24

¹⁸² Kaynak Kişi: E23

alandaki katkı sağladıklarını belirten Karadenizliler bu alanda yetişmiş bürokratlarının olduğu konusuna dikkat çekmektedirler.¹⁸³

Karadenizliler yapılan görüşmelerde dikkat çeken hususlarsan birisi de şudur: Geldikleri köylerdeki evlerini ve bahçelerini kendi mülklerinde tutmayı başarmış olanlar, Kırıkhan'da ekonomik durumlarını iyileştirdikten sonra yaz aylarında gidip oradaki bahçelerini de ekip biçerek iki yerden de gelir elde etme imkanına sahip olmalarıdır. Bu süreçte Karadeniz'den göç etmeyen akrabaları, bu yerlerin kendi mülklerine geçmesini yetkililerden istemişler ancak devlet buna müsaade etmemiştir.¹⁸⁴

Günümüzde devletin vermiş olduğu tarlaları işletenlerinin sayısının çok az olduğu görülmektedir. Katılımcıların ifadelerine göre tarlayı ekip biçmenin maliyetini karşılayamaz duruma geldiği için toprak sahipleri ya tarlalarını kiraya vermekte ya da satmakta çözüm bulmuşlardır. Zira toprağı ekip biçecek gençlerin çoğunun memur ya da esnaf olması ve tarımın getirisinin düşük olması gibi etmenler insanları topraklarını satmaya sevk etmiştir.¹⁸⁵

Yapılan görüşmeler neticesinde Kırıkhan'ın ekonomisine canlılık getiren Karadenizliler, Kırıkhan'a yapılan iskandan dolayı memnun olduklarını, bölgeyi bırakıp geri dönmeyi düşünmedikleri ifade etmektedirler. Kırıkhan'dan ticaret veya memuriyet gibi çeşitli sebeplerle farklı coğrafyalara göçler yaşanmış olsa da Karadeniz Bölgesine temelli göçün yok denilebilecek kadar az olduğu görülmektedir.¹⁸⁶

2.5. KIRIKHAN'A İSKÂN EDİLEN YÖRÜKLER

Konar-göçerler özellikle Anadolu'da Osmanlı toplumunu oluşturan unsurlardan biridir. Genellikle yarı göçebe olarak yaşadıkları için bu şekilde isimlendirilmişlerdir. Konar-göçerler deyince akla Yörükler gelir.¹⁸⁷ Türk Dil Kurumunda Yörük kelimesi, hayvancılıkla geçinen genellikle Toroslarda yaşayan göçebe Türk oymağı¹⁸⁸ şeklinde tanımlanırken, Faruk Sümer'e göre yürümek fiilinden

¹⁸³ Kaynak Kişi: E27, 58 Yaşında, Görüşme Tarihi: 22.11.2021

¹⁸⁴ Kaynak Kişi: K8, E25, E26.

¹⁸⁵ Kaynak Kişi: E21.

¹⁸⁶ Kaynak Kişi: K9, E20, E25.

¹⁸⁷ Yusuf Halaçoğlu, *18. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, TTK, Ankara 1988, s.5.

¹⁸⁸ TDK, <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 19.11.2022, 15:11

türetilerek Orta Asya'dan göç edip Anadolu'da yurt tutan konar-göçer Oğuz boylarını ifade etmek için kullanılmıştır.¹⁸⁹ Yörük, Batı ve Güneybatı Anadolu göçebelerinin genel adıdır.¹⁹⁰ Göçebelik vasfını ise hayvanlarına otlak temin etmek amacıyla mevsimsel olarak yer değiştirmelerinden almışlardır. Yaz mevsimini sürüleri için daha elverişli olan serin yaylalarda, kış mevsimini ise daha ılık ovalarda geçirmektedirler. Kaynaklarda başıboş gruplar olarak da nitelendirilen Yörüklerin bu şekilde anılmasının sebebi, yaylak veya kışlaklarına göçleri sırasında yolları üzerinde bulunan yerleşik halkın tarım arazilerine ve mallarına zarar vermelerindendir. Bu sebeple zarara uğrayan halkın göçerleri devlete şikayet ettikleri görülmektedir.¹⁹¹

Kırıkhan çevresine konar göçerlerin iskanı 1780 yılında Reyhanlı aşiretinin kendi rızası ile kışlakları olan Amik Ovasına iskanı ile başlamıştır. Bu bölgeye yapılan en kapsamlı iskan ise Fırka-i İslahiye tarafından gerçekleştirilmiştir. Fırka-i İslahiye'nin esas amacı Maraş'tan Elbistan'a, Kilis'ten Niğde ve Kayseri'ye, Adana eyaletinden Sivas eyaleti hududuna kadar olan büyük bir coğrafyada yaşayan konar göçerleri yerleşik hayata geçirerek itaat altına almaktır. Ancak sadece İskenderun'dan Maraş'a ve Elbistan'a kadar olan bölgelerin ıslah ve iskanı yapılabilmektedir.¹⁹²

Yörüklerin iskanı ile tamamen hayvancılıkla geçinen ve göçebe yaşayan bu topluma toprak verilerek tarımsal faaliyetlere başlamaları ve böylece yerleşik hayata geçmeleri hedeflenmiştir. Bu durum yörükler için isabetli bir karar gibi görünse de yarı göçebe yaşayan yörüklerin yerleşik hayata alışmaları oldukça zor olmuştur. Her ne kadar ekip biçeceği toprağı olsa da ziraat konusunda bilgisi olmayan yörüklerin bu işi yapacak alet edavattan da yoksun bulunması yaşanan zorlukların başında gelmekteydi. Bu durumdan rahatsızlık duyan yörüklerin yerleşik alanı terk etmeleri de devlet tarafından yasaklanmış hatta yayla yolları görevliler tarafından tutulmuştur.¹⁹³

Cumhuriyetin ilanından sonra da konar-göçerlerin iskanı için çalışmalar devam etmiştir. Kırıkhan'a yörüklerin asıl iskânları ise 1973'te yapılmıştır. Yapılan bu iskan neticesinde bölge nüfusu arttırılarak kısa bir süre önce tarıma kazandırılmış olan Amik

¹⁸⁹ Hüseyin Kürşat Türkan, "Kırıkhan Yörüklerinde Doğum,..." s. 782

¹⁹⁰ Mehmet Ak, "19. Yüzyılın Son Çeyreğinde İngiliz Gezgin'in Gözlemlerine Göre Bir Yörük Beyi", *Belgi Dergisi*, C. 2, S. 18, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, 2019/2, s. 2.

¹⁹¹ Kaynak Kişi: E28, 72 Yaşında, Görüşme Tarihi: 14.11.2021

¹⁹² Yusuf Halaçoğlu, *Fırka-i İslahiye ve Yapmış Olduğu İskan*, *Tarih Dergisi*, C.0, S.27, İstanbul 2011, s. 1-20.

¹⁹³ Kaynak Kişi: E28, E29 70 yaşında, Görüşme Tarihi: 13.11.2021, Şemseddin Mursaloğlu, *Büyük Reyhanlı Türkmen Aşireti*, Karınca Matbaacılık, 1984 İzmir, s. 65.

ovasıdan daha fazla yararlanmak hedeflenmiştir. Ayrıca yerleşik halk ile göçebeler arasında yaşanan sorunlar ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.¹⁹⁴ Günümüzde hâlâ konar-göçer olarak yaşamını sürdürenler olsa da bunlar devlet kontrolünde yaylak kışlak hayatlarına devam etmektedirler.

Yapılan görüşmelerde Kırıkhan'da iskan olunacak yörüklerin iskânları gönüllülük esasına göre gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle iskân zamana yayılmış hepsi aynı anda olmamıştır.¹⁹⁵

Katılımcılar yerleşik hayata geçmeynin liderlerinin fikri olduğunu ifade ederken karar aşamaları hakkında şu bilgileri vermektedirler:

“Göç sırasında çok zorluk çekiyorduk. 45 gün civarında göç halinde yaya olarak yaylaya gidiyorduk. Küçük çocuklarla yaşlılar çok yoruluyordu. Çadır imkanları ve merkezden uzak olmak hayli zordu. İhtiyaçları gidermek epey zaman alıyordu. Doğum anında ya da daha sonraki süreçte çocuk ölümleri çok oluyordu. İçimizde Filikçi Mustafa adında ağa bir adam vardı. Bir sürü davarı ve koyunu vardı. En az dört sürü malı vardı. En iyisinden develeri vardı. Hepsinden önemlisi de ileri görüşlüydü. Herkes tarafından tanınır itibar görürdü. Çok gezdiği için Adana ile Kayseri arasında onu tanımayan köylü yoktu. Yerleşik hayata geçmek de onun fikriydi. Beyleri topladı görüşmeler yapıldı nereye göç edileceği konusunda da bize söyledikleri mantıklı geldi. Filikçi Mustafa birkaç kışı Osmaniye’de geçirdi orayı beğenmedi ardından iki kışı da Kırıkhan’da geçirdi. Sonra bize, eğer Kırıkhan’da kalırsak kış mevsimi daha ılık, Osmaniye’ye göre daha az kömür yakarız bu da bizim bütçemize uygun olur. Hem devlet yerleşik hayata geçen yörüklerle ev ve tarla vereceğini vadediyor. Amik ovası çok verimli rahat ederiz gidip Kırıkhan’da iskan için müracaat edelim dedi. Haklılık payı çoktu birçoğumuz da kabul ettik. Onun peşinden geldik.”¹⁹⁶

Kırıkhan’a yerleşmek isteyen yörüklerin bir kısmı 2 yıl kışlak olarak Kırıkhan’da kaldıklarını bu nedenle bölgenin iklimine alıştıklarını ifade etmektedirler. Ancak yaz mevsimi gelmeden hayvanlarıyla yine yaylaya göç ettikleri için yaz sıcaklığını bilmedikleri anlaşılmaktadır.¹⁹⁷

Yörüklerin Kırıkhan’a yerleşmek için takip ettikleri güzergâh Hassa, İslahiye, Dumdum Ovası, Türkoğlu, Kahramanmaraş, Göksun’dan Uzun yaylaya ve Binboğa Dağlarına hatta Kayseri Pınarbaşı yaylalarına kadar uzanmaktadır.¹⁹⁸

¹⁹⁴ Kaynak Kişi:E31, 81 Yaşında, Görüşme Tarihi:14.11.2021

¹⁹⁵ Kaynak Kişi: E28, E29, E30; 79 Yaşında, Görüşme Tarihi: 13.11.2021.

¹⁹⁶ Kaynak Kişi: E28, E29, E30, E31,K11; 71 Yaşında, Görüşme Tarihi:14.11.2021

¹⁹⁷ Kaynak Kişi: E29

¹⁹⁸ Kaynak Kişi:E32, 83 Yaşında, Görüşme Tarihi:16.09.2021, K12: 79 Yaşında, Görüşme Tarihi: 16.09.2021

2.5.1 Öz Yörük, Çankaya ve Aydınli Mahallelerinin Kurulması

İskan için Kırıkhan'a gelen yörüklerin konut talep edebilmeleri iki şarta bağlıydı. Bunlar 18 yaşından büyük ve evli olmalarıydı. İskân sürecinde yapılırken ilk olarak Çankaya Mahallesi devlet tarafından 2+1 şeklinde evler yapılmış ilk etapta 161 aile yerleştirilmiştir. Kademeli olarak yapılan müracaatlar neticesinde iskân süreci de aşamalı olmuştur. Yapılan ilk iskân 1973'te, ikincisi ise 1974'te tamamlanmıştır.¹⁹⁹

İlk yerleşenlerin çocukları büyüyüp evlilik yaşına geldikleri zaman devletin iskan yardımından faydalanmak için yeni müracaatta bulundukları ve sonraki yapılan iskanların önceden yerleşenlerin çocuklarına ait olduğu anlaşılmaktadır. Bu konuda E27 şu bilgileri vermektedir:

“Bu evler yapıldığında evli olanların çocukları küçüktü. Sonra büyüdü ve evlendi. Biz de devlete ev için tekrar müracaat ettik. Devlet onlara da hak verdi ve yeni iskan inşaa etti.(88 konutlar) Ödeme konusunda da aynı imkan sağlandı. Yine bu iskan sahiplerine nüfus oranına göre 15 dönüm tarla verildi. Ardından 46-47 evleri yapıldı. Bu iskanda nüfus oranına bakılmadan 25 dönüm tarla verildi. Filikçi Mustafa' nın arkasında yerleşik hayata geçen yörükler için Kırıkhan'a 7 ayrı iskan yapıldı. Çankaya mahallesi ilk iskandı ardından 88-107-201-160-46-47 konutları ve imece yapıldı. Şuanda Kırıkhan için iskan bitti. Çünkü son müracaat edenler için olumsuz yanıt geldi. Bize isterseniz Kırıkhan dışında olabilir ancak Kırıkhan' da iskan bitti denildi. Hatta Aktepe'de yapılan Gülkent iskanlarının çoğu buranın çocuklarına ait.”²⁰⁰

Mahallede yapılan evler ve hane başına verilen 20-25 dönüm arazi, devlet tarafından uygun bir fiyatla, taksitlendirilerek iskân edilenlere verilmiştir.²⁰¹

Çankaya Mahallesi yapılan evler 2+1 şeklinde olurken, sonraki zamanlarda yapılan Özyörük ve Aydınli mahallesini oluşturan evler alt katı ahır olacak şekilde iki katlı olarak inşa edilmiştir. Yeni yapılan bu evler daha düzenli ve sistemli bir yapıya sahiptir. Zira ilk yapılan evlerin araları çok geniş olduğu için bir süre sonra hane sahipleri tarafından evler genişletilmiş bu durum dağınık bir mahalle görünümünü beraberinde getirmiştir.

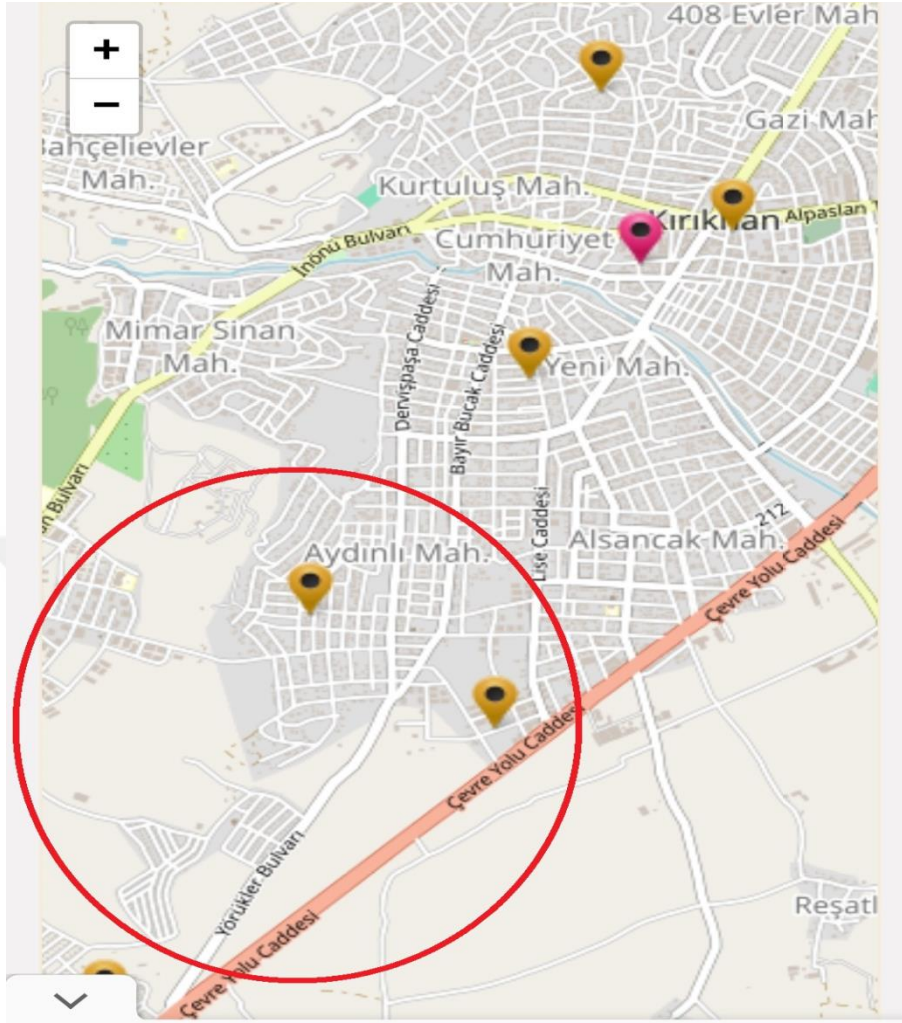
¹⁹⁹ Kaynak Kişi: E28

²⁰⁰ Kaynak Kişi: E27

²⁰¹ Kaynak Kişi: E28, E29, E30, E31, K11

Harita 6.

Yörüklerin Kırıkhan'na yerleştirildikleri alan

Kaynak: <https://haritane.com/kirikhan-kirikhan-haritasi-31676/>

2.5.2.Sosyal Hayat

Yerleşik hayata geçen yörüklerin yeni hayatlarına uyum sağlama sürecinde yaşadıkları hakkında görüşmecilerden E28, E29, E30, K11 şu bilgileri vermektedirler.

“Yerleşik hayata geçerken devletin ev ve tarla imkânlarından yararlanmak isteyenler üzerlerine herhangi bir mal varlığı bulunmaması gerektiği şartı var dediler. Ama biz taşınabilir malların buna dahil edilmediğini bilmiyorduk. İkimizden gözü açık olanlar yerleşik hayata geçmeyeceklerini bizim sürüleri ucuz fiyata topluca alabileceklerini söylediler. Zararına tüm mallarımızı sattık traktör kiralayıp göç ettik.”²⁰²

²⁰² Kaynak Kişi.: E28, E29, E30

Göç ederken yanlarında yatak, giysi, gıda malzemeleri ve kendi elleri ile dokudukları kıl çadır, çuval, çul, namazlık ve çanta gibi malzemeleri getirdikleri halde günümüzde el yapımı eşyaların artık kullanılmadığı gerekçesi ile kadınlar tarafından bu malzemelerin seyyar satıcılar ile yün halı ve battaniye karşılığında takas ettikleri görülmektedir.²⁰³

E31 ise bu konuda şu bilgileri vermektedir:

“Ailem göç etmeye karar verince tüm malları bana devrettiler. Aileden yalnız ben göçebe yaşamaya devam ettim. Onlar 1975’de yerleşik hayata geçerken ben 1990 yılına kadar göçebe hayata devam ettim.1990 da tüm mallarımı sattım. Traktörle gelip babamın evine yerleştim. Çünkü devlet bana iskân vermedi.”²⁰⁴

E32 ise develerle göç ettiklerini ve o dönemde (1975) 366 hanenin yerleşik hayata geçtiğini ifade etmektedir.

Çadır hayatına alışan yörüklerin ev ortamına alışma konusunda da hayli zorluk çektikleri görülmektedir. Yapılan görüşmelerde “kara kıl çadırın içine ne koyduysak eve de onları dizdik ama yine de çok garipsedik, alışmak çok zor oldu bu nedenle biz kıl çadırımızı alıp yaz boyu hem sıcaktan korunmak hem de eve alışamadığımız için 20 yıl tarlaya çadır kurduk”,²⁰⁵ ifadesini kullanan bir çok katılımcı bulunmaktadır. Evi çadır yerine kullanmak isteyen aileler küçük çadır içerisinde iki üç gelin bir arada yaşarken 2+1 evde tek ailenin yaşaması oldukça lüks gelmektedir. Bu konuda görüşmecilerden E27 şu bilgileri vermektedir: “Biz toplu hiç yaşamamıştık. 3-5 çadır bir yerde 3-5 çadır başka bir yerde olurdu. Buraya gelince bocaladık. Herkes iç içe olmuştu.”²⁰⁶ Ev ortamı, mahalle ortamı, iklim şartları ve geçim kaynağının değişmesi gibi birçok etmen yörüklerin sıkıntı yaşadığı başlıca problemler arasında yer almaktadır. Komşuluk ilişkisi olmayan göçebelerin hep dağınık şekilde yaşamaları nedeni ile mahalle ortamına girmeleri kavgaların yaşanmasına sebep olmuştur. Zira yörük çadırları sürülerin karışmaması için birbirinden uzak mesafede

²⁰³ Kaynak Kişi: E27

²⁰⁴ Kaynak Kişi: E31

²⁰⁵ Kaynak Kişi: E28, E29, E30, E31

²⁰⁶ Kaynak Kişi: E27.

konumlandırılmaktadır. Mahalle kavgaları genellikle sopalı olup jandarmanın olaya müdahalesi ile sonuçlanmaktadır. Bu konuda E28 şu bilgileri vermektedir:

“İlk göç zamanlarımızda yörükler yerleşikleri hiç sevmeydi. Mümkün olduğunca iletişim kurmamaya çalışırdık. Kız alıp vermek zaten gündeme bile gelmezdi. Zaman zaman Gölbaşı Araplarıyla husumetlerimiz oldu. Muhtarlık konusunda da çok şiddetli kavgalarımız olurdu. Muhtarlığın bizde olması için elimizden ne gelirse yapardık. Gençler mahalle başlarında nöbet tutar yabancı biri mahalleye girecek olursa dayak atmadan göndermezdi. Dağda tüfeklerle gezmeye alışkın olduğumuz için uzun yıllar mahallede tüfekle dolaştık. Kavga ederken hiç bir şey bulamasak taşla kafa yarardık. Galip gelmediğimiz kavgamız yok gibiydi.”

Yapılan görüşmelerde katılımcıların çoğunluğu, yaz sıcaklarından hayli zorluk çektiklerini, yaylayı özlemelerindeki en büyük etkenin sıcaklık olduğunu ifade etmektedirler. Özellikle 1970’li yıllarda teknolojik aletlerin yok ya da yaygın olmaması nedeniyle sıcak hava şartlarında serinlemenin ve ürünleri bozulmadan muhafaza etmenin imkansızlıkları göz önünde bulundurulacak olursa serin yaylalara alışan yörüklerin yeni duruma adapte olmaları da zor olacaktır. Görüşmecilerden E29 bu konuda şu bilgileri vermektedir:

“Yerleşik hayata geçince en çok sıcaktan çektik. Uzun süre buranın suyunu bile içemedik. Dolabı, klimayı bilmezdik. Yaylada bir tas suyu tek seferde içemezdik dişlerimiz sızlardı. Katıklarımızın bozulduğu görülmemişti. Burada sabah sofraya koyduğumuz yemek öğlen bozulmuş oluyor. Sıcaktan hiç uyuyamazdık, biraz serinleyince de sinekler uyutmazdı.”

Sosyal ilişkilerde yerlilerle uzun süre iletişim kurmadıkları için kız alıp verme durumları da olmamıştır. Aslında yörüklerde akraba evliliği geleneğinin olması uzun süre dışa kapalı bir toplum olarak yaşamalarında etkili olmuştur. Zira yörüklerde “ağaç mislinden aşılır, yaban yerden alma düveyi, çeker gider boğayı”²⁰⁷ gibi atasözleri evliliklerin akraba arasında olması yönünde kullanılan yaygın sözlerdendir.

Yerleşik düzende çocukların okumaları, ayrıca akraba evliliği sonucunda bebeklerin sağlık problemleri yaşamaları ve sosyo-kültürel etkileşimin de artması sonucu zamanla akraba evliliklerinde azalmalar görülmektedir.²⁰⁸

²⁰⁷ Ali Doğaner, *Çukurova Bölgesi Konargöçerleride...*, s. 171.

²⁰⁸ Kaynak Kişi:K12, 63 Yaşında, Görüşme Tarihi: 12.09.2021

Yörüklerde gönül işleri de kavgaya dönüşebilmektedir. Kız istemelerde izdivaca aileden herhangi biri razı değil ise bunun önüne geçebilmek için kız kaçırılır. Erkeğin akrabalarından birinin evine saklanılır. Sulhçu adı verilen birkaç kişi kızın babası ile barışması için görüşmeye gider. Kız tarafının başlık parasından daha fazla bir ücretle gönlü alınmaya çalışılır. Eğer kızın babası aracılardan teklifinden memnu kalır ise aracılara bal yedirir, iş tatlıya bağlanır. Erkek tarafı kaçırılan kızı namusu olarak kabul eder ve bir yıla yakın bir süre sonra kız evi kurbanlar kesilerek yemeğe davet edilir. Böylece iki aile arasında akrabalık bağları pekiştirilir.²⁰⁹

Yörükler, kendi aralarında yardımlaşma geleneğini hala devam ettirmektedirler. İmece usulü komşular bir araya gelip sırayla yufka ekmek ve gözleme yaptıkları görülmektedir. Özellikle düğün yapılacak evde bir hafta öncesinden komşular hazırlıklara başlamaktadır. Kurbanlar kesilir, köfteler yapılır, sarmalar sarılmaktadır. Yemek kültürü oldukça zengin olan yörüklerin gönülleri de bir o kadar zengindir. Evlerine gelen konuklara sorulan ilk soru “aç mısın” olmaktadır.

Düğün hazırlıkları yalnızca yemek hazırlığından ibaret değildir. Düğün evine üç gün önce genellikle Çarşamba günü bayrak dikilir. Cuma günü düğün bitimine kadar bayrak evin damında kalmaktadır.²¹⁰ Yerleşik hayata geçmeden önce de düğün merasimleri farklı şekilde yapılmaktaydı. Düğünler genellikle işlerin daha az olduğu yaz mevsiminde yaylalarda yapılmaktaydı. Bu konuda görüşmecilerden E32 ve E28 şu bilgileri vermektedir:

“Bizim kültürümüzde küçük yaşta evlilik vardır. Kızlar 12-15, erkekler ise 16-17 yaşlarında evlendirilir. Evlilik için bazen görücü usulü, bazen beşik kertmesi, bazen berdel usulü, bazen de severek evlenme söz konusu olmaktadır. Birbirini seven gençlere müşteri olmuş deriz. Sevdiklerini ifade etmek için iki taraf birbirine dutu dediğimiz hediyeler gönderir. Bu hediyeler genellikle kız için ipekli mendil erkek için ise ayna olmaktadır. Erkek beğendiği kıza sevdiğini ifade etmek için ayna ile kıza ıstık tutar eğer kız bu durumdan hoşlanır ise ipek mendil gönderir, rahatsız olur ise annesine şikayet eder ve genç, kızdan uzaklaştırılır. Evliliğe karar veren gençler ailelerine durumu bildirir. Kız istemeye giderken kuru üzüm ve şeker sucuğu götürülür. Günümüzde bu geleneği baklava götürerek yaparız. Söz kesilirken başlık parası(bartıl) belirlenir, başlık parasını yüksek meblağ vermek erkek evi için gurur vericidir, ailenin şanını şöhretini artırmaktadır. Ancak berdel yada kız kaçırma durumlarında başlık parası ödenmez bunun karşılığında kız evi kaçan kızın çeyizini vermez. Düğüne davetiye okuntu adını verdikleri küçük bir hediye ile yapılır. Okuntu

²⁰⁹ Kaynak Kişi:E28,E29,E30, K12

²¹⁰ Kaynak Kişi: E33, 60 Yaşında, Görüşme Tarihi:15.09.2021

verilmeyenler düğüne gelmez. Düğün yaz mevsiminde yaylada yapılması bizim için daha uygun olurdu. Çünkü kışın yağmur, çamur, soğuktan dolayı düğün sahibine zor olurdu. Baharda ise kuzular doğar bakım işleri yoğun olur, bu nedenle en uygun zaman günlerin uzadığı zamandır. Bazen düğünde kurban keser, misafirlere yemekler yapılır, mevlit okutarak kız alınır, bazen davul zurnayla düğün yapılır, bazen de göç esnasında uygun görülen bir yere konulduğunda kız alınıp ertesi gün göçe devam edildiği de olmaktadır. Bayrak dikme geleneği bizde hep vardı. Uzunca bir ağaç direk bulunur tepesine bir soğan konulurdu. Kırmızılı beyazlı, bir bayrak direğe asılırdı. Gelin çadıra getirilince silahla soğan vurulup düşürülürdü. Düğünlerde kadın erkek ayrı ayrı eğlenir hatta araya perde çekilirdi. Erkeklerden kadın kıyafeti giyip oynayanlar olduğu gibi halay çekenler de olurdu. En çok güreşler rağbet görürdü. Gelin at ile getirilir ve atın cins at olmasına özen gösterilirdi. Bir de gelin almaya damat gitmezdi çünkü kız evi damadı sevmez dövme ihtimalleri yüksek olur diye damat çadırından gelin gelene kadar çıkmaz.”²¹¹

Yörüklerde, cenaze defin işlemlerinde de farklı uygulamalar görülmektedir. Cenaze sabah defnedilecekse ev halkı uyumaz sabaha kadar cenazenin bulunduğu yerde ışık ya da ateş yakılır sabah olunca da defin işlemi yapılmaktadır. Ölen kişi erkekse kadınlar, kadınsa erkekler bakamaz. Cenaze evden çıkarıldığında bir tabak bulgur, bulgurun üzerine bir baş soğan ve bir bardak yağı birine verilir. Bunun ölen kişinin azığı olduğuna inanılır. Ayakkabıları da başka birine verilir, verecek kimse olmaz ise yakılır. Ayrıca cenaze çıkan çadır sökülür, başka yere kurulur. Kadınlar defin işlemleri esnasında mezarlığa gelmez sonradan ziyarette bulunmaktadır. Yörüklerde mezar kaybolmasın diye mezarın başına ağaç dikme geleneği bulunmaktadır.²¹² Günümüzde bu ağaçlar dilek ağaçlarına dönüştürülmüştür.²¹³ Yörüklerde mezarlık alanları geniş alanlara yayılmaktadır. Yaylak kışlak arasındaki yol güzergahında ölenlerin mezarları güzergah üzerindeki mezarlıklara ya da boş bir alana defnedildiği için ıssız boş arazilerde yörük mezarlarına rastlamak mümkündür.²¹⁴

Cenaze sahipleri defin işleminden hemen sonra “sin kurbanı” keserler cenaze merasimine gelen herkese yemek yapıp ikram edilir. Cenazeye gelen akrabalar kendi yemeklerini kendileri hazırlamaktadır. Cenazenin üçüncü günü yine kurban kesilir, helva yapılır, mevlit okutulur. Yedisinde yine kurban kesilir mevlit okutulur, helva yapılır, çörek dağıtılır. Kırkıncı gün de kurban kesilir, mevlit

²¹¹ Kaynak Kişi: E32, E28

²¹² Kaynak Kişi: E31, E32

²¹³ Ali Doğaner, *Çukurova Bölgesi Konargöçerleride...*, s. 212.

²¹⁴ Kaynak Kişi: K13, 68 Yaşında, Görüşme tarihi: 16.09.2021

okutulur.²¹⁵Yardımlaşma bu dönemde oldukça fazla olup yörükler arasında dayanışmanın gereği olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira düğün ve cenaze zamanlarında sürülerin bakımlarıyla akrabalar ilgilenmektedir.

Günümüzde cenaze günlerinde kurban kesme geleneği uygulanmaz olup, üç gün boyunca cenaze evine komşular tarafından yemek gönderilmektedir. Üçüncü, yedinci ve kırkinci Günleri misafirlere lahmacun ikramı yapıp mevlit okutulmaktadır.²¹⁶

Giyim kuşam konusunda da değişikliğe giden yörüklerin önceki yaşantılarında giydikleri elbiselerin genellikle bir çok yamadan oluştuğunu ifade eden K12 bu konuda şu bilgileri vermektedir:

“Bizim giydiğimiz elbiselerden bir ip çeksek 40 yamalık birden dökülürdü. At derisinden, eşek derisinden yaptığımız çarıklarımız vardı. Yün örme çoraplar giyerdik. Erkeklerde pantolon giyen çok olmazdı genellikle şalvar giyerlerdi. Kadınlarda günümüzdeki gibi açık giyinen hiç olmazdı. Genellikle boydan bir elbise giyer başlarında da tülbent olurdu.”²¹⁷

Görüşmelerde katılımcıların ifadelerine göre Kırıkhan’da yaşayan yörüklerin göçebe yaşam tarzları ile beraber önceki bazı geleneklerini de terk ettikleri anlaşılmaktadır. Hayat standartlarının değişmesi sosyal yaşantıya da yansımaktadır.

2.5.3. Eğitim

Yörüklerde göçebe yaşadıkları esnada okuryazar oranı yok denecek kadar azdı. Okumayı okulda değil de özel gayretleriyle öğrenen birkaç kişi ancak bulunabilmektedir.²¹⁸ Bu konuda görüşmecilerden E28 de hayatında hiç okul görmediğini kendi gayretleriyle okuma yazma öğrendiğini ifade etmektedir.

Yerleşik hayata geçtikten sonra yeni neslin okula gitmesi ile okur yazar oranında da artış olmuştur. Hatta yetişkinler için akşam okullarının açılması ile özellikle erkek nüfusta okuryazar oranında artış olduğu görülmektedir.²¹⁹

²¹⁵ Kaynak Kişi: E28, E29,E30, K12.

²¹⁶ Kaynak Kişi: E33, 64 Yaşında, Görüşme Tarihi: 16.09.2021

²¹⁷ Kaynak Kişi: K12

²¹⁸ Kaynak Kişi: E34, 73 Yaşında, Görüşme Tarihi: 17.09.2021

²¹⁹ Kaynak Kişi: E35, 58 Yaşında, Görüşme Tarihi: 17.09.2021, K14 55 Yaşında Görüşme Tarihi: 17.09.2021.

Günümüzde yörük çocuklarının eğitimini sürdürdüğü çok sayıda okul bulunmaktadır. Yeni neslin okuması meslek çeşitliliğini de beraberinde getirmektedir.

Yörükler, kendilerine ait derneklerinde arada bir toplantı düzenlemektedirler. Belirli aralıklarla yapılan bu toplantılarda özellikle toplumsal alanda yapılacak meselelerin istişare edildiği ve ortak bir karara bağlandığı anlaşılmaktadır. Bu konuda E27 şu bilgileri vermektedir:

“Bizim dernekler aradabir toplantı yapar. Geçmişte ne yaptık, gelecekte ne yapacağız, mahalle adına ne olmalı, siyasi durumda oyu kime vereceğiz gibi konuları istişare eder karara bağlarız. Filikçi Mustafa’nın yaptığı önderlik, dernekler vasıtasıyla bugün kadar devam edegeliyor.”²²⁰

Yörüklerden yaşı büyük olan erkeklerden bazıları, göçebelik kültürlerinin unutulmaması için ara ara çocukları toplayıp geçmişte yaşantıları hakkında bilgi verdikleri görüşmelerde katılımcıların ifadeleri arasında yer almaktadır. Bu konuda E28 bizzat kendisinin çocuklar için toplantı düzenlediğini geçmiş hayatlarını hikayeleştirerek onlara sunduğunu ifade etmektedir.

2.5.4. Yerleşik Hayata Geçmelerinden Sonra Yörüklerin Ekonomik Durumu

Yörükler yerleşik hayata geçerken tek gelir kaynağı olan hayvanlarını sattıkları için ellerinde bulunan para ile tarla, arsa ve inek alarak yeni bir hayata başlamışlardır. Ekonomi tarıma dayalı bir şekilde yön değiştirirken bir çok zorluğu da beraberinde getirmiştir. Yörükler hayvancılık konusunda mahir iken özellikle “dağlı” diye tabir edilen Hassalı yerleşikler de ziraat konusunda mahirdirler.²²¹

Devlet, yerleşik hayata geçen yörüklere uygun ödemeli 20-25 dönüm tarla vererek geçim kaynaklarını tarıma yönlendirmiştir. Ancak koyun ve develerini sattıktan sonra yerine inek alarak hayvancılıktan da vazgeçmemişlerdir. Bu konuda E37 şu bilgileri vermektedir: “Devlet bize tarlayı Amik Ovası’ndan 20-25 dönüm verdi. Çankaya mahallesi ve 88 evlerin tarlaları aynı bölgede, havaalanının yanında. Sonradan gelenlerin tarlaları da Karabata köyü civarında 15’er dönüm olarak

²²⁰ Kaynak Kişi: E27

²²¹ Kaynak Kişi: E36, 52 Yaşında, Görüşme Tarihi: 6.10.2021.

verildi.”²²² Tarım hayatıyla tanışan yörükler, yerleşiklerden ziraatin inceliklerini zamanla öğrenerek ekonomik olarak durumlarını düzelttikten sonra bazıları yeni tarla ve traktör satın alarak tamamen tarıma yönelirken, bazıları da zanaata yönelmiş tarlalarını satarak dükkan satın almış, bazıları da çocukları büyüyene kadar tarla ile işlerini temin edip çocuklar okuyup memur olunca da var olan tarlayı satarak emekliye ayrılmışlardır. Bu konuda E38, E39 ve E28 şu bilgileri vermektedir:

“Çiftçiliği burada öğrendim toprak çok verimliydi bir ekim 10 aldım, işler yolunda gidince çiftçiliği yapamayan yörüklerden tarlalarını satanların da yerlerini aldım çok şükür alıştık bu hayata tarlanın geliriyle 3 inek, bir traktör, bir de araba aldım, evimi büyüttüm çocuklarımı evlendirdim.”²²³

“Yerleşik hayata geçince babam beni marangozun yanına verdi iş öğren dedi kendi de tarlayı ekip biçti. Sonra ben işi öğrendim babam da işlerini toparladı, ilk günlerdeki yokluk kalmadı tarlayı sattı, kendine bir inek aldı bana da marangoz dükkanı açtı bizde çiftçilik hayatı kısa sürdü.”²²⁴

“Yerleşik hayata geçince herkes bir şekilde geçimini sağlamak için çalışmaya başladı, bizde erkekler iş yapmayı fazla sevmez ama kadınlarımız çok çalışkandır. Bu tarlaların, hayvanların ve evlerin tüm işleri kadınlar tarafından yürütülür. Erkekler koyun gütmeye alıştıkları için iş yapmak zor gelir. Ben dedim ki çocukları okutalım onlar bizim gibi sıkıntı çekmesin dedim. 4 çocuğum vardı. Tarlanın geliri ancak eve yetiyordu. Ben inek aldırđım onun sütünü sabah akşam mahalle mahalle dolaşıp sattım, onun geliriyle de çocukları okuttuk. Hepsi memur oldu, biz de yaşlandığ. Bakacak gücüm kalmadığı için tarlayı sattık emekli olduk şimdi herkes kendi başının çaresine bakıyor”²²⁵

Günümüzde yörükler, ekonomik alanda çok farklı alanlara yönelmişlerdir. Yeni neslin okumasıyla beraber tarımla uğraşanların sayısı azalırken her aile kendilerine yetecek kadar sebze ve meyvelerini evlerinin yanında bahçelerde yetiştirdikleri görölmektedir.

Yörüklerden tamamen yerleşik hayata geçmeyip yarı göçebe yaşayanlar da bulunmaktadır. Mallarını satmak istemedikleri için göçebe yaşadıklarını söyleyen E28 bu konuda şu bilgileri vermektedir:

“İçimizden bazıları mallarını satmak istemedikleri için yaylak- kışlak hayatına devam ediyorlar. Tabi bizim zamanımızdaki gibi deveyle, atla, eşekle göç etmiyorlar. Hayvanlarını araçlara yükleyip öyle göç ediyorlar. Leçe köyleri

²²² Kaynak Kişi: E37, 77 Yaşında, Görüşme Tarihi: 19.09.2021

²²³ Kaynak Kişi: E38, 53 Yaşında, Görüşme Tarihi: 15.09.2021

²²⁴ Kaynak Kişi: E39, 48 Yaşında, Görüşme Tarihi: 15.09.2021

²²⁵ Kaynak Kişi: E27.

dediğimiz Yalangoz, Karakışla civarında yer alıp ev yaptılar. Kış mevsini evde geçiriyorlar. Malcılığa da devam ederek hem yerleşik hem göçebe yaşıyorlar. Bizim göç ettiğimiz zamanlarda yerleşik olarak hayvancılık yapmak çok zordu günümüzde hem göç etme hem de hayvan bakma imkanları kolay. Üstelik günümüzde hayvan para yapıyor. Onlar devletin vereceği tarlaya hiç bakmadılar zamanla hayvancılıktan elde ettikleri gelirle 300-400 dönüm tarla alabilecek duruma geldiler. Bizim imkanlar baştan kısıtlıydı. 25-30 dönüm arazi ile geçimimizi sağladık.”²²⁶

Katılımcılara yerleşik hayatta olmaktan memnun olup olmadıkları sorulduğunda yaylalardan hasretle bahsetseler de yerleşik yaşamın daha kolay olması nedeniyle bu durumdan memnun olduklarını, hatta daha önce yerleşik düzene geçmenin imkanı varken geç kaldıklarının üzüntüsünü yaşadıklarını ifade etmektedirler.²²⁷

2.6. BAYIR- BUCAK'TAN YAPILAN GÖÇLER

Bayır-Bucak, Yayladağı'ndan Lazkiye'ye şehrine kadar uzanan ovanın genel adıdır. Hatay'a bağlı Yayladağı ilçesi sınırları içerisinde güneye doğru akan Kureyş Deresinin ikiye böldüğü bölgenin, deniz tarafına “bucak”, dağ tarafına ise ise “bayır” denilmektedir. Samandağ ve Lazkiye arasındaki sahil şeridine yakın olan bölge Suriye'nin önemli liman şehirlerinden olan Lazkiye'nin hinterlandında yer almaktadır.²²⁸

²²⁶ Kaynak Kişi: E28

²²⁷ Kaynak Kişi: E27 E28, E29, E30, K11

²²⁸ Cihat Burak Korkmaz ve Latif İltar, “Bayır-Bucak Türkmen Bölgesindeki Türk Varlığı ve Bölgede Mücadele Veren Gruplar”, *21.yüzyıl Eğitim ve Toplum*, C5,S13, Bahar 2016,s.89-90.

Harita 7.

Bayır-Bucak Bölgesini gösteren harita

Kaynak.<https://www.mynet.com/turkmenler-icin-sinirda-sahra-hastanesi-kuruldu-turkiye-teyakkuzda-110102196134>

Suriye’de Türk varlığı 9. yüzyılda Tolunoğlu Ahmet Beyin bölgeyi egemenliği altına almasıyla başlamıştır. 10. yüzyılda Türk egemenliği Akşitler ile devam etmiştir.²²⁹ 11. yüzyılda Selçukluların bölgeye egemen olmasıyla, Türk nüfusu da hızla artmıştır. Bilhassa Halep, Lazkiye, Trablusşam, Hama, Humus ve Şam Türk yerleşiminin yoğun olduğu bölgelerdir. Antakya ve çevresinde ise 11. yüzyılda Türk yerleşimleri yoğunluk kazanmıştır. Bölge, 1260’da Memlüklerin, 1516’da Osmanlı hakimiyetine girmiştir.²³⁰

Birinci Dünya Savaşını bitiren Mondros Ateşkes Antlaşması gereğince imparatorluk sınırları Adana’ya çekilmiş, böylece İskenderun, Antakya Lazkiye, Şam, Golan, Yeni İl ve El-Cezire bölgesine kadar olan Halep topraklarında bulunan Türkmenler için zor bir dönem başlamıştır. Türk idaresinden yoksun kalan Türkmen yurdu, Fransa mandasındaki Suriye topraklarına dâhil edilmiştir. Türkmenler, bir

²²⁹ Fatih Kirişcioğlu, Suriye’de İç Savaş Süreken Suriye Türkleri, *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, R.N.1, 2013 Ankara, s.6

²³⁰ Turhan Çetin, Suriye Türkmenleri, *Türk Yurdu*, Ocak 2014, s. 317.

yandan Arap milliyetçiliği, bir yandan Hristiyan unsurlar, diğer yandan da Ermenilerin düşmanlıkları ile mücadele etmek zorunda kalmışlardır.²³¹

Suriye idaresinde kalan Türklerden Şam'da yaşayanlara Şam Türkmeni, Halep ve Rakka'da yaşayanlara Halep Türkmeni, Lazkiye'de yaşayanlara da Bayır-Bucak Türkmeni denilmektedir.²³² Suriye'de 523 Türk köyü bulunmaktadır. Bunlardan 70 civarı Bayır-Bucak bölgesindedir.²³³ Çalışmanın bu bölümünde Bayır-Bucak bölgesinde yaşayan Türkmenlerin Fransa ve ilerleyen süreçte Suriye idaresinde iken yaşamış oldukları zorlukları ve Türkiye'ye (Kırıkhan'a) göçleri, bu süreci yaşayanlar ve çocuklarının dilinden anlatılmaktadır.

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde Hatay'ın anavatana katılmasından sonra, manda himayesinde kalmak istemeyen Bayır-Bucaklı Türkmen ailelerinden Anadolu'ya ilk göçler başlamıştır.²³⁴ Bu göçler Samandağ sınırından kaçak olarak gerçekleştirilmiştir. Sınırdan girerek Kırıkhan'a sığınan Türkmenler yanlarına hiçbirşey alamamışlardır. Uzun süre Türk vatandaşlığı alamazlar da devlet Kırıkhan'a sığınan Türkmenlere iâşelerini sağlamaları için arazi tahsis etmiştir. Ayrıca Kırıkhan'nın Yeni Mahallesindeki bir cadde üzerine ev yapıp yerleşmeleri için arsa vermiştir.²³⁵

Göç hareketi dalga dalga gerçekleşmiştir. Topraklarını bırakmak istemeyen Türkmenler, Anadolu'da yaşanan milli mücadelede olduğu gibi teşkilatlanıp direniş göstermişlerdir. Halk direnişi başarılı olamasa da kendilerini müdafaa edemeyecek duruma gelene kadar mücadele etmişlerdir. Fırınsızlar, Ermeniler ve Nusayriler tarafından yapılan köy baskınlarının artması sonucunda Türkmen aileler yavaş yavaş kaçak yollarla Anadolu topraklarına sığınmışlardır. Bu konuda görüşmedeki katılımcılar biri şu bilgileri aktarmaktadır:

“Bizim karşımızda insanlığını kaybetmiş gruplar vardı. İlk olarak okullar, camiler ve sivil yerleşim alanlarına saldırılar gerçekleştirdiler. Sonra okullarda Türkçe eğitimi yasakladılar. Biz, Arapçayı öğrenmek zorunda bıraktılar. Biz çok zorluk çektik. Her geçen gün farklı bir yolla canımızı yaktılar. Köy baskınlarında

²³¹ Ali Bademci, Suriye'de Türkmenler ve Bayır-Bucak, Ötüken Yayınları, 2. Baskı, 2016 İstanbul, s. 142.

²³² Fatih Kirişcioğlu, “Suriye Türkleri”, Avrasya Dosyası, C2,S3 Ankara Sonbahar 1995, s. 132-133.

²³³ <https://www.yenimakale.com/gundem-suriye-suriye-turkmenleri.html>

²³⁴ Kaynak Kiş: K14, 55 Yaşında, Görüşme Tarihi: 05.01.2023.

²³⁵ Günümüzde bu caddeye Bayır-Bucak ismi verilmiştir.

çocuklarımızı ve kızlarımızı kaçırmaya çalışmalarından sonra artık biz de yurdumuzu bırakma kararı aldık. Kırıkhan'a geldiğimiz tarihi tam olarak hatırlayamıyorum ama 65 yıldır bu mahallede oturuyorum.”²³⁶

Görüşmedeki katılımcımız şuanda 97 yaşında. Kırıkhan'a gelip yerleşen ilk ailelerden olduğunu ifade etmektedir. İlk etapta 35-40 hane gelmişler ancak Bayır-Bucak mahallesine yerleştirilmeleri görüşmedeki katılımcının ifadesine göre 1957'de gerçekleşmiştir.

“Biz ilk olarak Kırıkhan'a geldik. Kırıkhan'da bir problem yaşadık. Adnan Menderes Kırıkhan'a ziyarete gelmişti. Yörükler Adnan Menderes için bir deve kesti. Bayır-Bucaklılar da bir koyun kesti. Başbakanın bu ziyareti ve karşılama merasimi kameraya çekilmiş. Yörükler bizi sıkıştırdı. Eğer size soran olursa hem deveyi hem de koyunu yörükler kesti diyeceksiniz diye baskı yaptılar. Sonra bu yörüklerden kimse kalmadı hepsi Kayseri yaylalarına gitti. Ardından bize Konya'ya sürgün kararı geldi. Neden yapıldı, kim yaptı anlamadık. Biz kararın iptali için çok uğraştık. 15 gün Ankara'da kaldık. Millet vekilleri ile görüştük, emniyet genel müdürü ile görüştük ama, bize bu sürgün kararını kimse iptal edemez illaki gideceksiniz dediler. Oysa yörükler bu mahallede iskan edilmek için arkamızdan iş çevirmiş, bizi karışıklık çıkarıyorlar diye şikayet etmiş. Elden bişey gelmez kalktık Konya'ya gittik. 1,5 yıl Konya'da kaldık. Hergün vatandaşlık alabilmek için kaymakamlığa gittik ama kimse bize yol göstermiyor. Birgün kaymakamlıkta biri geldi yanımıza neden hergün geliyorsunuz diye sordu. Biz de Kırıkhan'a tekrar gitmeyi ve vatandaşlık almak istediğimizi söyledik. Bize bir dilekçe yazdırdı ve emniyet müdürlüğüne gönderdi. Emniyet müdürü Kırıkhan'ı aradı ve bizim adıma henüz vatandaşlık verilmeden Kırıkhan'da 10 dönüm tarla verildiğini öğrendi. Bunun mümkün olamayacağını söylese de o günden sonra hem bizim sürgün kararı iptal oldu hem de vatandaşlık verildi. Biz de yeniden Kırıkhan'a gelebildik.”²³⁷

Kırıkhan'a ilk yerleşmeler sıkıntılı olsa da sonra gelen Türkmenler daha kolay bir şekilde yerleşmişlerdir. Hem devlet hem de Kırıkhan halkı zulümden kaçan Türkmenlere kucak açmıştır. Ayrıca planlı gerçekleşen bu göçler, Türkmenlerin taşınabilir mallarını da getirebilmelerine olanak sağlamıştır. Bu konuda görüşmecilerden E41 şu bilgileri vermektedir.

“Türkmenlere yaşatılan zulümler karşısında çaresiz kalan Türkiye, Anadolu'ya gelmek isteyen Türkmenler için sınır kapısında güvenlik tedbirleri alarak sorunsuz bir şekilde sınırdan geçmemize olanak sağladı. Zaten köyümüz

²³⁶ Kaynak Kişi:E40, 97 Yaşında, Görüşme Tarihi: 03.01.2023.

²³⁷ Kaynak Kişi:E40

Yayladağı ile çok yakın olduğundan gece yarısı eşyalarımızla sınırı geçmemiz çok kolay oldu.”²³⁸

“Köylülerin evlerini bir bir boşaltması bizim de göç etmemizde etkili oldu. Aile büyüklerinin aldığı karar ile 1957’de biz de evlerimizi dükkanlarımızı satıp Türkiye’ye sığındık. Bizim yerleşmemiz için Kırıkhan uygun görüldü ve buraya yerleştik.”²³⁹

“Akrabalarımız Kırıkhan’a yerleşmiş ve bizim de gelip zulümden kurtulmamız için haber gönderiyordu. Onların rahat ve güvende olması bizim de Kırıkhan’a gelmemizde etkili oldu.”²⁴⁰

1950’li yıllarda başlayan göç serüveni farklı zamanlarda, farklı sebeplerle günümüzde bile hala devam etmektedir. İlk yıllarda gelen göçmenler özellikle Kırıkhan’a yerleşirken, sonraki yıllarda gelenler Hatay geneline yayılmıştır.

2.6.1. Bayır-Bucak Caddesinin Oluşturulması

Göç sonrası evsiz kalan Bayır-Bucak Türkmenleri için belediye tarafından tahsis edilen alan imara açılmıştır. Gündüz mahallesi içerisinde bir cadde üzerine isteyenlerin ev yapmalarına izin verilmiştir. Kısa zamanda evlerini inşa ederek yeni bir hayata başlamışlardır. Bu süreçte yaşananları görüşmedeki katılımcılardan E44, K11, E41 şu şekilde ifade etmektedir:

“İlk etapta çok zorluk çektik. Zaten yanımızda giysi ve yataktan başka bişey getirememiştik. Ama olsun kendi vatanımızda olacaksak yaşadığımız zorluklara değdi. Hep beraber çalıştık evimizi de yaptık, iaşemizi de sağladık. Allah devletimizden razı olsun bir avuç Kırıkhan içerisinde herkesin derdine derman oldu. Bize ev yeri ve toprak verdi.”²⁴¹

“Geldiğimizde ben 8 yaşında idim. Kırıkhan’da büyüdüm. Ailemiz kalabalıktı. Bir süre iki odada amcamlarla yaşadık. Zamanla evleri genişlettik bugünkü hale getirdik. Şuan evliyim ama hala babamla yaşıyoruz.”²⁴²

“Bizim gibi göçle gelen Türkmenler, güvenlik gerekçesi nedeniyle bir arada yaşamamanın daha uygun olacağı düşüncesi ile evlerini birbirine yakın inşa ettiler. Böylece bir cadde üzerinde bir arada olduk.”²⁴³

²³⁸ Kaynak Kişi: E41, 70 Yaşında, Görüşme Tarihi: 02.01.2023.

²³⁹ Kaynak Kişi: E42, 66 Yaşında, Görüşme Tarihi: 03.01.2023.

²⁴⁰ Kaynak Kişi: E43, 60 Yaşında, Görüşme Tarihi: 02.01.2023.

²⁴¹ Kaynak Kişi: E44, 95 Yaşında, Görüşme Tarihi: 03.01.2023

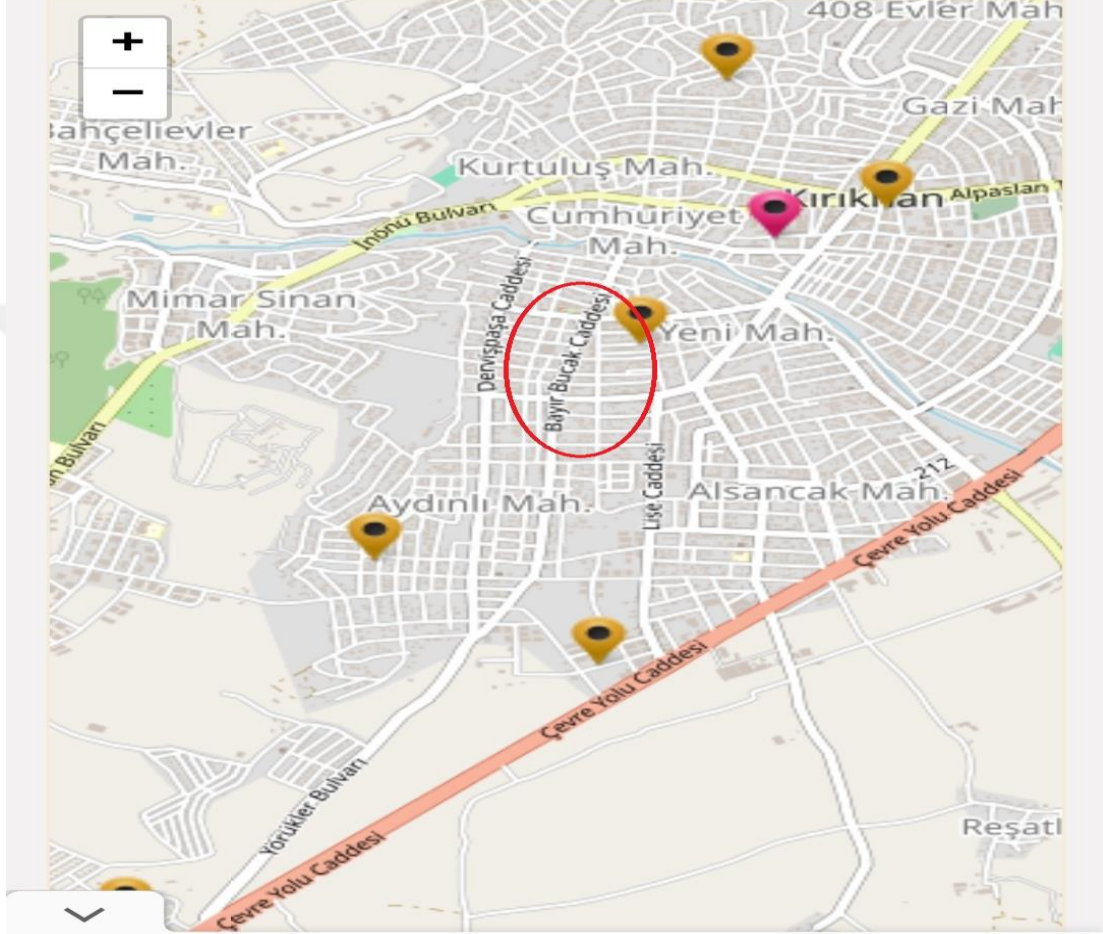
²⁴² Kaynak Kişi: K14, 56 Yaşında, Görüşme Tarihi: 03.01.2023

²⁴³ Kaynak Kişi: E41

Türkmenler zaman içerisinde var olan evlerini genişleterek kendilerine uygun yaşam alanı oluşturmuştur. Bu nedenle mahallede bulunan evlerde düzenli bir görünüm yerini gece kondu görünümü oluşturmuştur.

Harita 8.

Bayır-Bucak Türkmenlerinin Kırıkhan'da yerleştirdikleri alan

Kaynak. <https://haritane.com/kirikhan-kirikhan-haritasi-31676/>

2.6.2. Sosyal Hayat

Kırıkhan'a yerleşen Bayır-Bucak Türkmenleri, sosyal anlamda kolaylıkla yeni hayata adepte olmuşlardır. Bunda coğrafyanın çok yakın olması nedeni ile kültürün ve iklimin benzerliği etkili olmuştur. Bu konuda görüşmedeki katılımcılardan K15 şu bilgileri aktarmaktadır:

“Biz Kırıkhan’a gelince sanki başka mahalleye taşınmış gibi hissettik. Çünkü bizim için farklı olan tek şey artık vatanımızda olmaktı. Kırıkhan halkı bizi bağrına bastı. El birliği ile eksiklerimizi tamamladılar.”²⁴⁴

“Biz köyümüzü, eski yaşantımızı çok seviyorduk. Şartlar bunu gerektirdiği için geldik ama hiç pişman olmadık. Biz Kırıkhan halkı ile bir olduk.”²⁴⁵

Yemekler aynı, damak tadı aynı, giyim tarzı aynı, gelenek- görenekleri aynı, iklimleri dahi aynı olduğu için uyum problemi yaşamayan Bayır-Bucak Türkmenleri, Kırıkhan halkının da desteği ile yaralarına derman bulmuştur. Yaşam tarzındaki benzerlikler neticesinde var olan sıkıntılarını kısa sürede çözüme kavuşturmuşlardır.

Kırıkhan şehri büyüyüp gelişirken Kırıkhan halkının çoğu eski adetlerini bırakıp zamana ayak uydurmuştur. Ancak Bayır-Bucaklı Türkmenler bazı geleneklerini hâlâ devam ettirmektedirler. Örneğin kızlarını oldukça erken yaşta evlendirmeye devam etmektedirler ve ilkokuldan sonra kız çocuklarının okuma oranları oldukça düşüktür. Görüşmedeki katılımcılardan E46, E47 ve K16 bu konu hakkında şu bilgileri vermektedir:

“Ben kendimi bildim bileli kızlar en fazla 16 yaşında evlenir, yuva kurar. Onun vazifesi eşine ve ailesine bakmaktır. Çok küçük yaştan itibaren bu ona öğretilir. Bu nedenle kızlar ilkokuldan sonra okumayı hiç düşünmez ve küçük yaşta çeyiz hazırlığına başlar. Zaten okumayı düşünseler bile büyüklerimiz izin vermez. Onlar da bunu kabul etmiştir.”²⁴⁶

“Kızım 14 yaşında ve nişanlı. Benim öğrendiğim şey bu. Kızlar erkenden evlenip, yuvasını kurmalı. Büyüklerim böyle yaptı. Ben de onların izinden gideceğim.”²⁴⁷

“Genellikle akraba evliliği yaparız. Tüm akrabaarımız kızlarını küçük yaşta evlendirdiği için ayıplama, kınama veya utanma söz konusu olmaz. Çocuklarımızın ifetini koruması için küçük yaşta evlenmesini tercih ederiz.”²⁴⁸

Bayır-Bucaklı Türkmenler özellikle evlilik ve eğitim konusundaki tutucu tutumlarını değiştirmeleri hususunda direnç göstermektedirler. Reşid olmadan evlenen kızlar, 18 yaşından sonra nikah işlemlerini yapmaktadır. Erkekler iş sahibi olduktan sonra evlendikleri için kızların evlilik yaşı ile erkeklerin evlilik yaşı arasında fark da fazla olmaktadır.

²⁴⁴ Kaynak Kişi: K15, 89 Yaşında, Görüşme Tarihi: 05.01.2023.

²⁴⁵ Kaynak Kişi: E45, 77 Yaşında, Görüşme Tarihi: 04.01.2023

²⁴⁶ Kaynak Kişi: E46, 48 Yaşında, 12.01.2023.

²⁴⁷ Kaynak Kişi: E47, 41 Yaşında, Görüşme Tarihi 08.01.2023.

²⁴⁸ Kaynak Kişi: K16, 38 Yaşında, Görüşme Tarihi: 07.01.2023.

Günümüzde Bayır-Bucaklılar, kendi aralarındaki iletişimi oluşturdukları dernek aracılığı ile sağlamaktadır. Belirli aralıklarla toplanan dernek, birbirlerine maddi manevi destek amacı taşımaktadır.

2.6.3. Eğitim

Bayır-Bucak Türkmenleri harf inkılabından sonra Kırıkhan'a geldikleri için okuma yazma konusunda eksik kalmıştır. Yetişkinler alışveriş vesilesi ile küçükler de okul ortamında Türkçe okuma yazma öğrenmiştir. Ancak genellikle eğitimlerini ilk okul ile sınırlandırıp, esnaflığa yönelmişlerdir. Kamu alanında çalışan Bayır-Bucaklıların çoğu erkektir. Çünkü kız çocuklarının okuma yazma bilmesi onlar için yeterli görülmüştür. Bu konuda görüşmedeki katılımcılardan K17, E48 ve E45 şu bilgileri vermektedir:

“Biz ilkokula giderken ya kardeşlerimizin ya da evdeki işlerin sorumluluğu bize verilirdi. Okul bitince de bizi istemeye gelenler olurdu. Gelenler de genellikle akrabamız olurdu. Açıkcası farkında olmadan büyük gibi davranırdık. Bu yüzden eğitim hayatımızın devam etmeme ihtimali bizi üzmezdi. Biz böyle bildiğimiz için herkesi bizim gibi bilirdik.”²⁴⁹

“Ben kızımı ilkokuldan sonra okutmadım buna gerek duymadım. Şimdi bir kızım da 5. Sınıfa gidiyor, ilkokul bitince o da okumayacak. Biz böyle öğrendik.”²⁵⁰

“Bizde erkek çalışır eve ekmek getirir. Kadının görevi para kazanmak değil, evde çocuklarına bakmaktır. Bu nedenle okuma yazma bilmesi kafidir.”²⁵¹

Eğitim konusunda tutucu davranan Bayır-Bucaklı Türkmenler buna bir gelenek olarak bakıp devam ettirdiklerini ifade etmektedirler. Erkeklerin eğitimlerine çocuğun eğilimi doğrultusunda karar verilmektedir. Çocuk başarılı ise destek verilip okuması sağlanırken başarısız ise meslek edinmesi için zanaata yönlendirilmektedir.

2.6.4. Ekonomik Durum

Bayır-Bucaklı Türkmenler, göç etmeden önce tarım ve hayvancılıkla geçimlerini sağlamakta idiler. Kırıkhan'a gelirken hayvanlarını satıp geldikleri için bir süre çalışmadan düzen kurmanın yollarını aramışlardır. Görüşmedeki katılımcılardan E40 şu bilgileri aktarmaktadır.

²⁴⁹ Kaynak Kişi: K17, 35 Yaşında, Görüşme Tarihi: 18.01.2023.

²⁵⁰ Kaynak Kişi: E48, 43 Yaşında, Görüşme Tarihi: 15.01.2023

²⁵¹ Kaynak Kişi: E45

“Ben küçük baş hayvancılıkla geçimimi sağlamakta idim. Bölgede asayiş bozulunca elimdekileri uygun fiyata satmak zorunda kaldım. Ben yine şanslıydım. Elden çıkarma imkanı bulabildim. Kırıkhan’a geldik ev yok, iş yok. Kırıkhan halkı kalabilecek yer verdi. Yardımseverlerden birçok malzeme geldi. Bir süre onlarla idare ettik. Sonra esnafların yanında çıraklık yaparak para kazanmaya başladık. Çocuklar büyüdü. oğlanlardan biri esnaf oldu, biri memur. Kızım da evlendi. Çok şükür şuan evimiz de var tarlamızda.”²⁵²

“Babamın köyde bahçeleri varmış. Baskınlar sonrası hasatlardan elde edilen gelirlere el koymaya başlamışlar. Babam da bir yıl boyunca emek edip gavurları besleyemem diyerek köyden göçmüş. Ben Kırıkhan’da doğmuşum. Kırıkhan’a gelince devlet 40 dönüm arsa vermiş. Babam tarlanın gelirleri ile geçimimizi sağlamış. Ben esnafım. Kardeşim çiğçi. Maddi durumumuz yerinde. Hatta düzenli olarak öğrencilere burs vermekteyim.”²⁵³

“Dedemin bakkalı varmış. Babam göç ederken 7-8 yaşlarındaymış. Kırıkhan’a gelince bir süre sonra yine bakkal açmış. Dedemden sonra babam bakkalı çalıştırmaya başlamış. Babam emekli oldu. Erkek kardeşim bakkalın başına geçti.”²⁵⁴

Tüm göçmenler gibi Bayır-Bucak Türkmenleri de Kırıkhan’a ilk geldikleri dönemlerde maddi manevi birçok zorluk çekmiştir. Aldıkları kararın arkasında durarak sıfırdan yeni bir düzen kurmayı başarmıştır. Günümüzde farklı alanlarda çalıştıkları ve genelinin ekonomik sıkıntı yaşamadıkları tespit edilmiştir.

²⁵² Kaynak Kişi: E40

²⁵³ Kaynak Kişi: K16

²⁵⁴ Kaynak Kişi: K17

SONUÇ

Günümüzde Hatay ilinin en büyük ilçelerinden biri olan Kırıkhan, 19. yüzyılın sonlarına kadar küçük bir Ermeni yerleşimi konumunda idi. Antep, Antakya ve İskenderun yollarının kavşak noktasında olmasından dolayı kısa sürede gelişmeye başladı. Bu süreçte dışarıdan aldığı göçler Kırıkhan şehrinin oluşmasını ve demografisinin şekillnemesini sağladı. Almış olduğu göçler nedeniye nüfusu hızla artmaya başlaya Kırıkhan, ilk olarak Fransız Mandası döneminde kaza statüsüne getirilmiş, Bağımsız Hatay Devleti ve Hatay'ın Anavatan'a katılmasından sonra da bu statüsünü devam ettirmiştir. Bu süreçte hatay'a civar köylerden ve farklı coğrafyaşlardan yoğun göçler olmuştur. İlerleyen yıllarda da Kırıkhan hem devletin planlı iskan faaliyetleri hem de iç göç hareketleri nedeniyle çok sayıda nüfus kendisine çekmiştir.

Kırıkhan'da mevcut olan nüfusun bir kısmı “dağlı” diye adlandırılan civar köylülerden oluşur. Bunların dışında Kahramanmaraş ve Malatya civarından gelen kürtler, Bayır-Bucak, Girit, Bulgaristan ve Ahıska'dan gelen Türkmenler ile Karadeniz'den göç ettirilen Lazlar şehrin demografik yapısında önemli yer tutar.

Kırıkhan'a iskan edilen Bulgaristan muhacirleri ilçedeki nüfusun miktarında ve yapısında değişikliklere neden olmuştur. Çünkü bölgeye yapılan göç hareketleri sonucunda yeni yerleşmeler kurulmuştur. Ekonomik olarak ise başta tarım olmak üzere birçok sektörün gelişmesinde ve atıl durumdaki arazilerin kullanılmasında etkili olmuştur.

Yaşanan göçler neticesinde birçok problem yaşayan Ahıskalılar, kısa sürede Kırıkhan'da yeni yaşam alanları oluşturmuşlardır. Şehrin sosyo-kültürel yapısına katkı sağlayan Ahıskalılar, kurdukları işletmeler aracılığı ile bölgenin ekonomik kalkınmasına da vesile olmuştur.

Kırıkhan coğrafyasının kültürüne ve ekonomisine katkı sağlayan etmenlerden biri de yaşana sel felaketi sonrası iskan edilen Çaykaralılarıdır. Gönüllülük esasına dayanan bu iç göç sonrasında Kırıkhanlılar daha farklı kültürle tanışma imkanı bulmuştur. Bölgelerinde sık sık yaşanan sel ve heyalan gibi doğal afetler sonucu maduriyet yaşayan halkın maduriyetleri giderilmek amacı ile devlet tarafından daha güvenli farkı bölgelere göçleri teşvik edilmiştir. Bu bağlamda Kırıkhan'a yerleşen

Çaykaralıları kendilerine özgü yaşam tarzları ile Kırıkhan'ın kültürel dokusunu zenginleştirirken, birçok ticarethane açarak şehrin ekonomisini de canlandırmışlardır.

Eğitim ve sosyal alanda ilk etapta mahalle adına, ilerleyen süreçte ise Kırıkhan'ı kapsayacak birçok çalışmaya öncülük yapmışlardır. Ayrıca göç ettikten sonra maddi imkanlarının güçlenmesi ile beraber yaz mevsimini Çaykara'da, kış mevsimini de Kırıkhan'da geçirerek Karadeniz Bölgesine has kültürlerini canlı tutmuşlardır.

Çaykaralıları, iskan edildikleri mahallenin caddelerine göç ettikleri köylerinin isimlerini vererek Karadeniz Bölgesine bağlılıklarını devam ettirmişlerdir. Hatta mahalle okulunu dahi bordo-lacivert renge boyayarak fanatik ruhu canlı tutmaya çalışmaktadırlar.

Yapılan görüşmeler neticesinde yaşanan bu iç göç sonrası, mevcut durumlarından memnun olan 408 Evler Mahallesi halkı Kırıkhan içinde nerelisin sorusuna Karadenizli derken, şehir dışında nerelisin sorusuna ise Kırıkhanlıyım cevabını vermektedirler.

Kırıkhan coğrafyasının alansal büyümesine etki eden faktörlerden biri de konar-göçer hayat yaşayan yörüklerin iskan edilmesidir. Yerleşik hayatı benimsemeyen Yörükler, yazın Amik Ovasında kışın Kayseri'nin yaylalarında göçebe yaşamakta idi. Göçebe yaşamının zorlukları sebebi ile liderlerinin almış olduğu karar doğrultusunda yerleşik hayata geçmek isteyen Yörükler, devletin de desteği ile Kırıkhan'a iskan edilmiştir. İskan gönüllülük esasına dayalı olduğu için topluca yerleşme söz konusu olmamıştır. İlk etapta Çankaya Mahallesi'ne yapılan iskan, ilerleyen süreçte artan talep üzerine, Aydınlı Mahallesi ve Özyörük Mahallelerinin de oluşmasını sağlamıştır.

Yerleşik hayata adapte olma konusunda oldukça zorluk çekmelerine rağmen Yörükler, yeni yaşam alanlarını daha sağlıklı buldukları için geride kalanlara da yerleşik hayata geçmelerini tavsiye etmişlerdir. Bu nedenle Yörüklerin iskanı aşamalı olarak gerçekleşmiştir.

Kırıkhan'a yerleşen Yörüklerin yerleşik hayata geçmelerinde etkili olan en önemli faktör sağlık imkanlarının varlığıdır. Yaylalarda hastaların tedavisinin şifacılar aracılığı ile yapılması, çocuk ve yaşlı ölüm oranını artırmaktadır. En çok bu durumdan muzdarip olan Yörükler, bu durumdan kurtulmak için Kırıkhan'ın yaz sıcaklarına da göğüs germeyi başarmıştır.

Farklı bir kültür yapısına sahip olan Yörüklerin Kırıkhan'a yerleşmesi, Şehrin kültürel dokusuna katkı sağlamıştır. Eskiden sadece hayvancılıkla geçimlerini sağlamalarına rağmen günümüzde tarım ve hayvancılıkla ilgilenmektedirler. Şehrin süt ve süt ürünlerine olan ihtiyaç, genellikle Yörükler tarafından karşılanmaktadır. Böylece taze süt ürünlerine ulaşım imkanı kolaylaşmıştır.

Kültürel anlamda eski geleneklerini fazla yaşatamamış olsalar da, geleneklerinin unutulmaması adına içlerinden seçtikleri bir büyük tarafından masal edasıyla eski yaşantıları yeni nesile anlatılmaktadır. Ayrıca yörükler, herkesi ilgilendiren konularda ortak karar almak için belirli zamanlarda toplanan dernek kurmuşlardır. Böylece istişare geleneklerinin devam ettirmektedirler.

Günümüzde yeni nesilin okuması ile kamu alanında çalışan Yörük sayısı da artmıştır. İlk yerleşenler tarım ve hayvancılık ile işlerini temin ederken özellikle üçüncü kuşak kamu alanında çalışarak geçimlerini sağlamaktadır. Bu durum Yörüklerin giderek eski kültürlerinin unutulmasına neden olsa da eğitim seviyesinin artması ile daha bilinçli ailelerin oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Bayır-Bucak, Osmanlı devletinin Mercidabık Savaşı sonrasında fethedilen yerlere Türkmenlerin yerleştirilmesi ile oluşturulan coğrafyanın ismidir. Yaklaşık 400 yıl Osmanlı hakimiyetinde kalan bölge Türk yeleşiminin ve kültürünün yoğun olarak yaşatıldığı toraklarımızdandır.

Yaşayanların dilinden anlatıldığına göre, yurtlarını bırakmak istemeyen Türkmenler, bir süre gruplar halinde köylerini müdafaa etmişler. Ancak bireysel örgütlenmelerin baskınlar karşısında yeterince etkili olmadığını ifade etmektedirler. Her geçen gün baskınların şiddetini artırması, karşı koyanların öldürülmesi, erzaklarının yağmalanması ve haneye tecavüz vakalarının artması sebebiyle kaçak yollarla bireysel olarak topraklarını terk etmek zorunda kalmışlardır. Dalga dalga yaşanan göçler, Hatay'ın anavatanına katılmasıyla birlikte Türkmenler için umutvari olmuş ancak Yayladağı sınır kabul edilmesi ile bir kez daha hayal kırıklığı ile başbaşa kalmışlardır. Suriye'de yaşanan kargaşalara ilaveten başka bir devletin idaresine girmek istemeyen Türkmen aileler, Yayladağı sınırından yine kaçak yollarla ülke topraklarına sığınmışlardır.

Bayır-Bucak Türkmenlerinin Kırıkhan'a yerleşmeleri, yörüklerin iskanı ile yakın zamanda gerçekleşmiştir. Hatta yukarıda bahsi geçtiği üzere görüşmedeki

katılımcıların ifadelerinde yerleşilecek alan konusunda problem yaşamışlardır. Yaşanılan problem sonucunda mahallenin üst tarafı Bayır-Bucak Türkmenlerine imara açılırken, alt tarafına ise yörüklerle iskan yapılmıştır. Ancak yörük nüfusunun artması ve sonradan yerleşik hayata geçmek isteyenlerin de tekrar iskana başvurmaları, mahallenin alansal büyümesinde etkili olmuştur. Bunun sonucunda Bayır-Bucak Türkmenleri, Bulgaristan göçmenleri ve Yörük mahallesi arasında bir cadde içine yerleşmişlerdir. Farklı yere taşınmadıkları için zaman içerisinde bulundukları bölgeye Bayır-Bucak caddesi ismi verilmiştir.

Suriye’de yaşanan siyasi olaylardan çok fazla etkilenen Tütkmen köyleri ile Bayır-Bucak bölgesindeki Türkmenler dönem dönem hala ülke topraklarına göç etmek zorunda bırakılmaktadır. Çünkü Suriye’de Türkmenler Suriye’nin ikinci unsuru olarak kabul dilmektedir. Türkmenler ise, her ne kadar hayatta kalabilmek için topraklarını terk etmek zorunda kalsalar bile Suriye’deki olayları yakından takip edip haklarından vazgeçmediklerini ifade etmektedirler.

Kırıkhan’a yerleşen Bayır-Bucaklılar, kendi hallerinde mütevazı bir hayat yaşamaktadırlar. Yaşadıkları sıkıntıların Kırıkhan’da durulması ile beraber, sakin bir yaşam alanı oluşturmuşlardır. Birbirleri ile iletişim halinde olarak ihtiyaçlarını da kendi aralarında sağlamaktadırlar. Farklı alanlarda iş imkanı bulan Bayır-Bucaklılar Kırıkhan ekonomisine katkı sağlamaktadır.

Yapılan çalışmada elde edilen verilere göre Bulgaristan Türkleri, Ahıska Türkleri ve Bayır-Bucak Türklerinin Kırıkhan’a yerleşmesi savaş ve sürgün neticesinde dış göç olarak gerçekleşmiştir. Ancak Karadeniz’den yapılan göç ve Yörüklerin yerleşik hayata geçmeleri iç göç kategorisine girmektedir.

Günümüzde Kırıkhan’a ait tek bir kültürden bahsetmek mümkün değildir. Farklı zamanlarda, farklı sebeplerle, farklı yerlerden yapılan göçler neticesinde karma bir Kırıkhan Şehri oluşmuştur. Bu durum Kırıkhan kültürünün de karma olmasında etkili olmuştur.

Yapılan araştırma neticesinde Kırıkhan’daki Bulgaritan Türkleri, ilk dönem çiftçi iken günümüzde kamu alanında çalışmaktadır. Ahıska Türkleri, ilk dönem inşaatçı iken günümüzde kamu ve siyasal alanda çalışmaktadır. Karadenizliler, ilk dönem inşaatçı ve çiftçi iken günümüzde genellikle esnafılık yapmaktadır. Yörükler, ilk dönem tarım ve hayvancılık ile geçinirken günümüzde hayvancılık, tarım ve kamu alanında

alışmaktadır. Bayır-Bucak Türkleri ise ilk dönem ifi iken gmzde her alanda çalıştıkları görülmektedir. Hepsinin varlığı ayrı ayrı alanlarda Kırıkhan şehrinin büyümesine ve gelişmesine katkı sağlamaktadır.

EKLER

Ek 1.

408 Evler Mahallesinin inşaatının tamamlandıktan sonra yol yapımı görseli

Kaynak. Görüşmedeki katılımcılardan Şengül Tapan'ın resim galerisinden

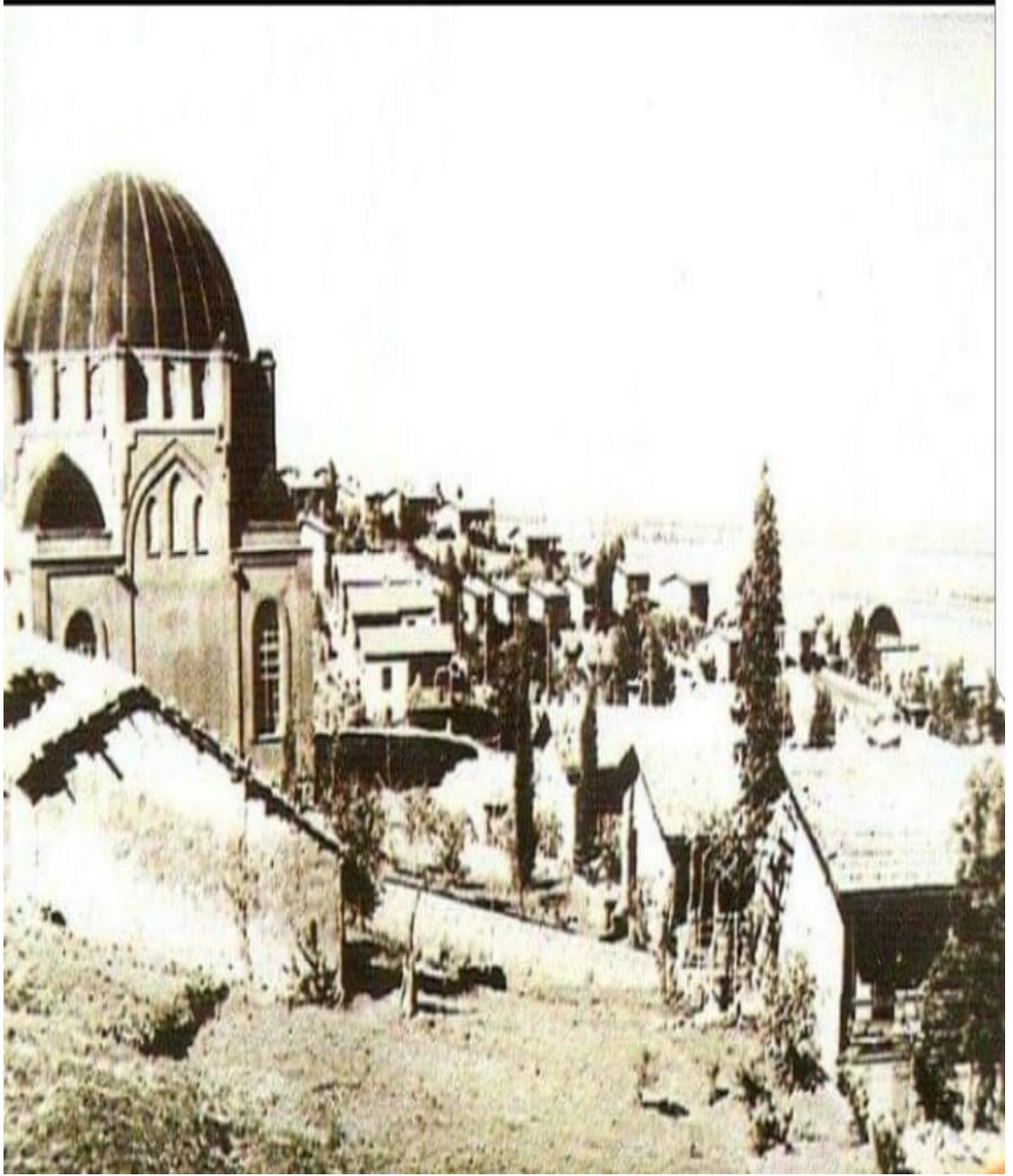
Ek 2:
408 Evler Malallesinin inşaatının bittiği görsel

Kaynak. Şengül Tapan'ın fotoğraf galerisinden

Ek 3.

408 Evler mahallesinde cami yanından bir görüntü

Kaynak. Şengül Tapan'ın resim galerisinden

KAYNAKÇA

- Ağanoğlu H.Yıldırım, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makûs Talihi Göç*, 1. Baskı, İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2001.
- Ak Mehmet, “19. Yüzyılın Son Çeyreğindeİngiliz Gezgin'in Gözlemlerine Göre Bir Yörük Beyi”, *Belgi Dergisi*, C.2, S.18, Pamukkale Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, 2019/2.
- Akçura Yusuf, *Osmanlı Devleti'nin Dağılma Devri (XVIII. Ve XIX. Asırlarda)*, TTK Basımevi, Ankara 1985.
- Algül İclal, *Bulgaristan Göçmenlerinin Dini İnanç ve Uygulamaları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Hatay-Erzin'de Yaşayan Göçmenler Örneği*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa 2019.
- Arı Bülent, “Girit'ten Çukurova' ya Göç ve Bu Göçün Bölgeye Katkıları”, *Kökenler ve Göçler*, (Edl.: Gökhan Kalmış ve İsa Kalaycı), Kutlu Yayınevi, İstanbul 2021.
- Aydın Nurhan ve Barakçın Cansu, “1950-1951 Yılları Arasında Bulgaristan'dan Türk Göçleri”, *Kökenler ve Göçler*, (Edl.:Gökhan Kalmış ve İsa Kalaycı), Kutlu Yayınevi, İstanbul 2021.
- Bademci Ali, Suriye'de Türkmenler ve Bayır-Bucak, Ötüken Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2016.
- Başkaya Muzaffer, “1929 Of-Sürmene Felaketi ve Bölgeye Etkileri”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S18, Trabzon 2015.
- Bayraklı Cemile, *Dış Göçün Sosyo-Ekonomik Etkileri: Görece Göçmen Konutları'nda (İzmir)Yaşayan Bulgaristan Göçmenleri Örneği*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Aydın 2007.
- Baysun Cavid, *Cevdet Paşa Tezakir 21-39*, Seri 2, No 17, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1963.
- BCA, 030.10 / 117.818.28; BCA, 030.1.1 / 36.39.1
- BCA, 129.43.8-140.2.4.
- BCA,161-34-10,30-18-1-2
- BCA,161-34-10,30-18-1-2,KDB
- BCA,179-38-2,30-18-1-2
- BCA,63-192-41,272-0-0-12\Muhacirin,

BOA.Y.. Z.B PRK..11/91.

BOA.Y..PRK.DH.2/9.

BOA.Y.A..RES.4/11, BOA.Y.PRK.KOM.4/37.

BOA.Y.P.RK.DH.2/2.

BOA.Y.PRK.KOM.1/15.

Boyraz Zeki, “Kuruluşu Gelişmesi ve Fonksiyonları Açısından Kırıkkhan Şehri”,
Doğu Coğrafya Dergisi S.11, Elazığ.

Çağırkan Barış, *Ahıska Türkleri’ nin Sürgünü, Zorunlu Göç Süreçleri ve Türkiye’ye Dönüşleri: Ahlat Örneği*, Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara 2020.

Çalışkan Vedat, “Amik Ovası ve Amik Gölü: Bir Sulak Alanı Kurutma Deneyiminin Günümüze Ulaşan Etkileri”, *Türk Coğrafya Dergisi*, S 41 2003 İstanbul, s.112-113.

Çetin Turhan, Suriye Türkmenleri,Türk Yurdu, Ocak 2014, S.317

Çoruh Haydar, “Osmanlı Döneminde Bataklık Islah Çalışmaları(1840- 1920)” *Journal of Strategic Research in Social Science* 5.1(2019).

Demir Rıdvan ve Aksu Halil İbrahim, “Türkiye’ de Göç İle İlgili Kamu Kurumları”
Kökenler ve Göçler, (Edl.: Gökhan Kalmış ve İsa Kalaycı), Kutlu Yayınevi, İstanbul 2021.

Dinç Yücel, Canpolat Ergin ve Ceylan Mehmet Akif, *Hatay İlinde Doğal ve Beşeri Nedenlerle Yer Değiştiren Yerleşmeler*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2021.

Efe Aydın, “19. yüzyılda Amik Gölü ve Dalyanları”, *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, C.5, S. 4, Nisan 2016.

Emecen Feridun, “Osmanlı Siyasi Tarihi Kuruluştan Küçük Kaynarca’ya”, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi içinde*, (Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu), IRCICA, İstanbul 1994.

Eşim İbrahim, *Balkanlardan Anadolu’ya Yönelik Göçlerin Mekansal Etkileri (Bursa’daki Bulgaristan Göçmenleri Örneği)*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa 2020.

Halaçoğlu Yusuf, “Kolonizasyon ve Şenlendirme”, *Osmanlı Toplumu* (Ed.Güler Eren) C.4 , Yeni Türkiye Yayınları Ankara 1999.

Halaçoğlu Yusuf, *18. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, TTK, Ankara 1988.

- Halaçoğlu Yusuf, *Fırka-i İslahiye ve Yapmış Olduğu İskan, Tarih Dergisi*, C.0, S.27, İstanbul 2011.
- Haşimi Ahmet, “Hatay Kırıkhan’da Göçmen Ağızların Yerli Ağız ve Ölçünlü Dilden, Ses Bilgisi Bağlamında, Etkilenme Düzeyi Üzerine Bir Değerlendirme”, V. *Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildiriler Kitabı*, 8-9 Kasım 2019- Adana, TDK Yayınları 2021.
- Hatay Valiliği, <http://hatay.gov.tr/tarihsel-surec-icinde-hatayda-kultur-ve-uygarlik>, erişim tarihi: 03.06. 2022, 11:52
- 2011 Hatay İl Yıllığı S.4
- Hatipoğlu Süleyman, “Hatay’ın Türkiye’ye Katılması”, *Türk Tarihi ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, Haziran 2015.
- Kalaycı Serpil, “Suriyeli Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Genetik Hakkındaki Algıları: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Örneği”, *Kökenler ve Göçler*, (Edl.: Gökhan Kalmış ve İsa Kalaycı), Kutlu Yayınevi, İstanbul 2021.
- Kara Ahmet, Tiryakioğlu Murat, “Amik Ovası’nda Muhtelif Zamanlarda Meydana Gelen Su Baskınları: Nedenleri ve Tarıma Etkileri”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, C. 17, S. 2, 2012.
- Kirişcioğlu Fatih, “Suriye Türkleri”, *Avrasya Dosyası*, C.2,S.3 Ankara Sonbahar 1995.
- Kirişcioğlu Fatih, Suriye’de İç Savaş Sürerken Suriye Türkleri, *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, R.N.1, 2013 Ankara.
- Korkmaz Cihat Burak ve İltar Latif, “Bayır-Bucak Türkmen Bölgesindeki Türk Varlığı ve Bölgede Mücadele Veren Gruplar”, *21.yüzyıl Eğitim ve Toplum*, C .5,S. 13, Bahar 2016.
- Küçük Ali, *Amik Gölü’nün Kurutulması ile Oluşan Çevre Sorunları*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul 2002.
- Mentzel Peter, “Sınır, Sınır Bölgesi ve Çekirdek Olarak Osmanlı Balkanları”, *Osmanlı ansiklopedisi 700. Kuruluş yıl dönümü*, (Ed. Güler Eren), Yeni Türkiye Yayınları.
- Mursalıoğlu Şemseddin, *Büyük Reyhanlı Türkmen Aşireti*, Karınca Matbaacılık, İzmir 1984.
- Özgür Nalan, *Bulgaristan Göçmeni Yetişkinlerde Travmanın Kuşaklar Arası Aktarımı İle Benlik Saygısı Arasındaki İlişkide Sosyal Desteğin Rolü*, Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2019.

- Özkan Servet, “Hatay’da Bir Okul-Kilise: Kırıkhan Ruhban Okulu”, *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, S. 12.
- Ramadan Nefize, Behatin, *Göçün İnsanlar Üzerine Etkisinin Sosyal Bağlamda Araştırılması: Bulgaristan Göçü*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi) Edirne 2019.
- Şah Cemal, *Diaspora Turistlerinin Seyahat Motivasyonu: Ahıska Türklerinin Vatan Hasreti*, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Muğla 2019.
- Şahin Tezcan Kaşmer, *Kültürün Girişimcilik Niyeti Üzerine Etkileri: Bulgaristan Türkleri ve Türkiye’deki Bulgaristan Göçmenleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, Muğla Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Muğla 2015.
- TDK, <https://sozluk.gov.tr/> , Erişim Tarihi:17.01.2023, 10:11.
- Tekin Mehmet, *Hatay Tarihi*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2000.
- Topçu Damla, *Ahıska Türklerinin Sosyo- Kültürel Özellikleri ile ilgili Sosyolojik bir Araştırma (İnegöl Örneği)* Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2018 .
- Uğuz Sacit, “II. Meşrutiyet’ten Türkiye’ye İlhakına Antakya’nın İdari Durumu”, *Podgorica, Mediterranean Internatioal Conference on Social* ,Conferanse Proceedings 2019.
- Uzunçarşılı İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C.1, 6. Baskı,TTK Yayınları, Ankara 1995.
- <https://caykaradernek.org.tr/tarihce/afete-bagli-gocler>,
- <https://sozluk.gov.tr/>
- https://www.nufusu.com/ilce/kirikhan_hatay-nufusu
- <https://www.yenimakale.com/gundem-suriye-suriye-turkmenleri.html>